

Yaritilish

Xudaning alemni yaritishi

1 Muqeddemde Xuda asmanlar bilen zéminni yaratti. □ ■ **2** U chaghda yer bolsa shekilsiz we qupquruq halette boldi; qaranghuluq chongqur sularning yüzini qaplidi; Xudaning Rohi chongqur sular üstide lerzan perwaz qilatti. □
3 Xuda: «Yoruqluq bolsun!» déwidi, yoruqluq peyda boldi. **4** Xuda yoruqluqning yaxshi ikenlikini kördi; Xuda yoruqluq bilen qaranghuluqni ayridi. **5** Xuda yoruqluqni «kündüz», qaranghuluqni «kéche» dep atidi. Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu tunji kün boldi. □

□ **1:1** «Xuda» — Ibraniy tilida «Elohim» déyildi. Bu toghruluiq «Tebirler»ni körüng. «Asmanlar» — Muqeddes Kitab boyiche üch qatlam asman bar; birinchi qat asman «atmosféra», ikkinchi qat asman «alem boshluqi», üchinchi qat asman Xudaning ershidur. Shunga «asman» köp yerlerde «asmanlar» déyildi. ■ **1:1** Ayup 38:4; Zeb. 33:5-6; 89:11; 136:5; Ros. 14:15; 17:24; Ibr. 11:3
□ 1:2 «boldi» — Bezi terjimilerde «idi» yaki «turatti» dep élin'ghan. Alimlarning bu ayet üstidiki üch xil qarishi toghruluiq «qoshumche söz»imizni körüng. «chongqur sular» — déngiz-okyanlarni körsitudu. «qaplidi» — yaki «qaplıghanidi». «lerzan perwaz qilatti» — mushu haletni ibraniy tilida «(tuxum bésiwatqan) kürük toxudek halette turidi» dep chüşhünüşhkimu bolidu. □ **1:5** «kech bilen seher» — «tunji künü»de «kech bilen seher» bolghaniken, undaqta «tunji kün» adettiki bir künni, yeni 24 saetlik bir künni körsetgen bolushi mumkin. Adette Muqeddes Kitabtiki barlıq xatirilerde, shundaqla bugün'ge qeder ibraniylarda «kün»ning bëshi kech yaki axsham bilen bashlinidu dégen qarash bar.

6 Andin Xuda: — Sularning ariliqida bir boshluq bolsun we sular *yugiri-töwen* ikkige ayrilip tursun, dédi. □ ■ **7** Shuning bilen Xuda bir boshluq hasil qilip, sularni boshluqning astigha we boshluqning üstige ayriwetti; ish ene shundaq boldi. □ ■

8 Xuda bu boshluqni «asman» dep atidi. Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu ikkinchi kün boldi.

9 Andin Xuda: «Asmanning astidiki sular bir yerge yighilsun, quruq tupraq körünsün!» déwidi, del shundaq boldi. ■ **10** Xuda quruq tupraqni «yer», yighilghan sularni bolsa «déngizlar» dep atidi. Xuda bularning yaxshi bolghanlıqını kördi.

11 Andin Xuda yene: «Yer herxil ösümlüklni, uruqluq otyashlarni, méwe bérídighan derexlerni türliri boyiche özide ündürsun! Méwilerning ichide uruqliri bolsun!» déwidi, del shundaq boldi;

12 yerdiki ösümlüklni, yeni uruq chiqidighan otyashlarni öz türliri boyiche, méwe bérídighan, yeni méwilirining ichide uruqliri bolghan derexlerni öz türliri boyiche ündürdi. Xuda bularning yaxshi bolghanlıqını kördi. **13** Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu üchinchi kün boldi.

14 Xuda yene: «Kündüz bilen kéchini ayrip bérish üchün asmanlarda yoruqluq jisimlar bolsun. Ular künler, pesillar we yillarni ayrip

□ **1:6 «bir boshluq»** — iibraniy tilida «yéyilghan bir nerse». ■ **1:6**

Zeb. 33:6; 104:3; 136:5-6; Pend. 8:28; Yesh. 42:5; Yer. 10:12; 51:15

□ **1:7 «sularning ayrilishi»** — bu toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **1:7** Zeb. 33:7; 136:6; Pend. 8:24; Zeb. 148:4.

■ **1:9** Ayup 26:10; 38:8; Zeb. 24:2; 136:6.

turushqa belge bolsun;■ 15 ular asmanlarda turup nur chiqarghuchi bolup, yer yüzige yoruqluq bersun!» déwidi, del shundaq boldi.■ 16 Xuda ikki chong nur chiqarghuchi jisimni yaratti; chong nur chiqarghuchini kündüzni bashquridighan, kichik nur chiqarghuchni kéchini bashquridighan qildi. Hemde yene yultuzlarnimu yaratti. 17-18 Xuda bularni yerge yoruqluq béríp, kündüz bilen kéchini bashqurup, yoruqluq bilen qarangghuluqni ayrisun dep asmanlarning gümbizige orunlashturdi. Xuda buning yaxshi bolghanlıqını kördi. 19 Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu tötinchi kün boldi.

20 Xuda yene: «Sularda migh-migh janiwarlar bolsun, uchar-qanatlar yerning üstide, asman boshluqida uchsun» dédi.

21 Shundaq qılıp Xuda sudiki chong-chong mexluqlarnı, shundaqla sularda migh-migh janiwarlarnı öz türlüri boyiche we herxil uchar-qanatlarnı öz türlüri boyiche yaratti. Xuda buning yaxshi bolghanlıqını kördi.□ 22 Xuda bu janlıqlarغا bext-beriket ata qılıp: «Nesillinip, köpiyip, déngiz sulirini toldurunglar, uchar-qanatlarmu yer yüzide awusun» dédi.■ 23 Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu beshinchi kün boldi.

24 Xuda yene: «Yer janiwarlarnı öz türlüri boyiche chiqarsun – mal-charwilarnı, ömüligüchi janiwarlarnı we yawayi haywanlarnı öz türlüri boyiche apiride qilsun» – déwidi, del shundaq boldi.

■ 1:14 Zeb. 136:7. ■ 1:15 Qan. 4:19; Yer. 31:35 □ 1:21
«chong-chong mexluqlar» — bu söz gahi waqtarda «ejdiha»ni bildürudu. ■ 1:22 Yar. 8:17.

25 Shundaq qilip Xuda yerdiki yawayi haywanlarni öz türli boyiche, mal-charwilarni öz türli boyiche we yer yüzide ömüligüchi barlıq janiwarlarni öz türli boyiche yarattı. Xuda buning yaxshi bolghanlıqını kördi. **26** Andin Xuda: «Öz süret-obrazımızda, Bizge oxshaydighan qilip insanni yaratıyli. Ular déngizdiki béliqlargha, asmandıkı uchar-qanatlargha, barlıq mal-charwilargha, pütkül yer yüzige we yer yüzidiki barlıq ömiliğüchi janiwarlargha igidarchılıq qilsun» dédi. □

27 Shundaq qilip, Xuda insanni Öz süret-obrazida yarattı;

Uni Özining süritide yarattı;

Ularnı erkek-chishi qilip yarattı. ■

28 Xuda ulargħa bext-beriket ata qilip: «Siler nesillinip, köpiyip, yer yüzini toldurup boysundurungħar; déngizdiki béliqlar, asmandıkı uchar-qanatlargħa, shuningdek yer yüzide yüridighan herbir haywanlargħa igidarchılıq qilingħar» dédi. ■ **29** Andin Xuda yene: «Man, Men pütkül yer yüzidiki uruqluq otyashlar bilen uruqluq méwe bériddiħan herbir derexlerni silerge ozuqluq bolsun dep berdim; ■ **30** shundaqla yerdiki barlıq janiwarlar bilen asmandıkı barlıq uchar-qanatlar we yer yüzide barlıq ömiliğħiħlerge, yeni barlıq jan-janiwarlargħa ozuqluq bolsun dep barlıq gül-giyahlarni

□ **1:26** «Xudanıng süret-obrazida bolush» — bu toghruluq we «Xudagħa oxshaydighan qilinish», shundaqla Xudanıng bu ayette «Biz, Bizning» dégini toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **1:27** Yar. 5:1; 9:6; 1Kor. 11:7; Ef. 4:24; Kol. 3:10.

■ **1:28** Yar. 8:17; 9:1, 2, 7. ■ **1:29** Yar. 9:3; Zeb. 104:14, 15.

berdim» déwidi, del shundaq boldi.■ 31 Xuda yaratqanlirining hemmisige sepsélip qaridi, we mana bularning hemmisi nahayiti yaxshi bolghanidi. Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu altınchi kün boldi.■

2

¹ Shundaq qilip asman bilen zémin, pütkül mewjudatliri bilen qoshulup yaritilip boldi.□

² Xuda yettinchi künigiche qilidighan ishini tamamlidi. U yettinchi künü barliq yaritish ishini toxtitip aram aldi.□ ■ ³ Yettinchi künü Xuda barliq yaritish ishliridin aram alghan kün bolghanlıqi üçhün, shu künni bextlik kün qilip, uni «muqeddes kün» dep békitti.□

«Asman-zéminning tarixliri» {2:4-4:26} ... Érem bagh – Adem’atini yaritish jeryani

⁴ Perwerdigar Xuda zémin bilen asmanni yaratqan künide, asman-zéminning yaritilish

■ 1:30 Zeb. 104:13-14 ■ 1:31 Qan. 32:4; Mar. 7:37.

□ 2:1 «pütkül mewjudatlar» — ibraniy tilida «barliq qoshunlri». Bu söz, shübhisizki, barliq janiwarlarnila emes, asmandiki barliq yultuzlar we kérub-perishtilernimu öz ichige alidu. □ 2:2 «aram aldi» — Xudaning «aram élish»i toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ 2:2 Mis. 20:11; 31:17; Qan. 5:14; Ibr. 4:4.

□ 2:3 «muqeddes kün» — «muqeddes kitab»ta, «muqeddes» dégen söz «Xudagha mexsus atalghan», «Xudaning ishlitishige mexsus ayrlıghan», «Xudaghila mensup» dégendek menide ishlitilidu.

jeryanining tarixliri mundaq: —□ 5 Zéminda téxi héch gül-giyah, yerde héch otyash ünmigenidi; chünki Perwerdigar Xuda yer yüzige hól-yéghin yaghurmighanidi, shundaqla yer tériydighan ademmu yoq idi.□ 6 Lékin yerdin bulaq süyi chiqip, tamam yer yüzini sughardi.□ 7 Andin Perwerdigar Xuda ademni yerning topisidin yasap, hayatlıq nepesini uning burnigha püwlidi; shuning bilen adem tirik bir jan boldi.□ ■ 8 Andin kényin Perwerdigar Xuda meshriq terepte Érem dégen jayda bir bagh bina qilip, yasigan ademni shu yerge orunlashturdi.□ 9 Perwerdigar Xuda yerdin közni qamlashturidighan chiraylıq,

□ 2:4 «Perwerdigar» — mushu kitabta élin'ghan «Perwerdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yahweh» dégenning terjimisidur. «Yahweh» Xudaning yene bir ismi bolup, «Menggülük Bolghuchi», «Özüm bardurmen», «Ehdiside menggü turghuchi Xuda» dégenni bildürudu. Bu toghruluq yene munasiwetlik tebirlerni köرүнг. **«Asman-zéminning yaritilish jeryanining tarixliri mundaq»** — ibraniy tilida: «asman-zéminlarning dewr-tarixliri mundaq boldi». «Kirish söz»imizde éytqinimizdek, «Alemning Yaritilishi» dégen kitabta on bir «tolidot» («tarix») bolup, herbiri «bular palanchi-pokunchi dewniring toolidoti (tarixi)...» dégen sözler bilen bashlinidu. Bu yerde bayan qiliniwatqini tarixning birinchisidur (2:4-4:26). «Perwerdigar Xuda zémin bilen asmanni yaratqan küni» dégen mushu yerde belkim 24 saetlik bir kün emes, belki 2:4-4:26de bayan qilin'ghan pütkül mezgilni körsetse kérek. □ 2:5 **«héch gül-giyah, yerde héch otyash ünmigenidi»** — bu jümlide belkim Érem béghida alahide bolghan ehwal közde tutulghan bolushi mumkin. □ 2:6 **«bulaq süyi»** — yaki «birxil tuman». □ 2:7 **«Adem» we «topa»** — ibraniy tilida «topa» we «adem» dégen Sözning teleppuzi yéqin; u yene «qızıl» dégen söz bilen munasiwetlik (Ottura Shergte topa qızılgha mayil bolidu). ■ 2:8 1Kor. 15:45, 47. □ 2:9 **«Érem»** — ibraniy tilida «Éden». Menisi «lezzet», «huzur».

méwiliri yéyishlik herxil derexni ündürdi; u yene baghning otturisida «hayatlıq derixi» we «yaxshi bilen yamanni bilgüzgüchi derex»ni ündürdi. □ ■

10 Baghni sughirishqa Éremdin bir derya éqip chiqti; andin bölünüp, töt éqin boldi. **11** Birinchi éqinning nami Pishon bolup, altun chiqidighan pütkül Hawilah zéminini aylinip ötidu. **12** Bu yurtning altuni nahayiti ésil idi; shu yerde puraqliq déwirqay bilen aq héqiqmu chiqidu. **13** Ikkinchı deryanıng nami Gihon bolup, pütkül Kush zéminini aylinip ötidu. **14** Üchinchi deryanıng nami Dijle bolup, Ashurnıng sherqidin éqip ötidu, tötinchi deryanıng nami Efrat idi. □

15 Perwerdigar Xuda ademni élip Érem béghigha ishlep, perwish qilsun dep uni shu yerge qoyup qoydi. □ **16** Perwerdigar Xuda ademge emr qilip: baghdiki herbir derex méwiliridin xalighiningche ye; **17** emma «yaxshi bilen yamanni bilgüzgüchi derex»ning méwisidin yémigin; chünki uningdin yégen kününgde jezmen olisen, — dédi.

- **2:9** «Hayatlıq **derixi**» we «yaxshi bilen yamanni bilgüzgüchi **derex**» — bu derexler toghruluq «qoshumche söz»imizni körög.
- **2:9** Weh. 2:7. □ **2:12** «déwirqay» — yaki «merwayit».
- **2:14** «Dijle» —ibraniy tilida «Hiddekel». «Ashur» —Asuriyening qedimki nami. □ **2:15** «perwish **qilsun**» —ibraniy tilida «perwish qilish» mushu yerde yene «qogdash, mudapie qilish, qarash» dégen menini öz ichige alidu. Éniqki, insanning emgek-xizmet qilishi insanning gunahkar bolghanlıqining netijisi emes, belki Xuda insanlarǵha ata qılghan bırxıl bext-berikettur. Biraq insanlarning gunahqa pétip qalghandin kényinki qılghan emgiki bek japalıq bolidu.

Hawa'anining yaritilishi

18 Andin Perwerdigar Xuda yene söz qilip: — Ademning yalghuz turushi yaxshi emes; Men uninggha mas kélidighan bir yardenchi hemrahni yasap bérey, — dédi.□

19 Perwerdigar Xuda tupraqtin daladiki barliq janiwarlar bilen asmandiki hemme uchar-qanatlarni yasighanidi; ulargha ademning néme dep at qoyidighanliqini bilish üçün, U ularni ademning aldigha keltürdi. Adem herbir janiwargha néme dep at qoyghan bolsa, uning éti shu bolup qaldi. **20** Bu teriqide adem hemme mal-charwilargha, asmandiki uchar-qanatlargha we daladiki herbir janiwarlargha at qoydi; wehalenki, adem özige mas kélidighan héchbir yardenchi hemrah uchratmidi.

21 Shuning bilen Perwerdigar Xuda ademge bir qattiq uyqu saldi; u uxlap qaldi. U uxlawatqanda, U uning biqinidin bir az élip, andin uning ornini et-gösh bilen étip qoydi.□ **22** Shuning bilen Perwerdigar Xuda ademning biqinidin alghan shu qisimdin bir ayalni yasap, uni ademning qéshigha ekeldi.■ **23** Adem'ata xushal bolup: — Mana bu söngelkirimdiki söngek, étimdiki et bolghach, «ayal» dep atalsun; chünki u erdin élin'ghandur, —

-
- **2:18** «uninggha **mas** kélidighan» — yaki «özige oxhash». «yardenchi **hemrah**» — bu söz hergiz ayal kishining er kishidin melum terepte töwen turidighanliqini körsetmeydu. Chünki muqeddes kitabtiki bezi yerlerde Xuda Özining insan'gha «yardenchi» bolidighanlıqı körsitilidu (mesilen, «Zeb.» 10:14, 30:10, 46:1, 54:4de).
 - **2:21** «biqinidin **bir** az élip» — yaki «bir tal qowurghisini élip».
 - **2:22** 1Kor. 11:8.

dédi. □ ■

²⁴ Shuning üçün er kishi ata-anisidin ayrılip, öz ayaligha baghlinip bir bolup, ikkisi bir ten bolidu. □ ■

²⁵ Adem'ata bilen ayali her ikkisi yalingach bolsimu, héch uyalmaytti. □ ■

3

Adem'atining Xudaning emrige xilapliq qilishi

¹ Yer yüzide yilan Reb Perwerdigar yaratqan daldaklı haywanlarning hemmisidin hiyliger idi. U ayaldın: – Xuda rasttinla baghdiki derexlerning héchqaysisining méwisi din yémenglar, dédimu? – dep soridi. □

² Ayal yilan'gha jawab bérip: – Baghdiki derexlerning méwilirini yések bolidu. ³ Emma baghning otturisidiki derexning méwisi

□ **2:23 «ayal»** — ibraniy tilida: «ishshaw», «er kishi» «ish» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu sözler erekche «insan» we «nisa» dégen sözler bilen munasiwtelik. ■ **2:23** Mal. 2:14; Ef. 5:30,31.

□ **2:24 «baghlinish»** — ibraniy tilida: «baghlinish» dégen bu sözning menisi «yilik bilen chaplinish» dégen'ge yéqindur. **«bir ten»** – yaki: «bir et». **«bir ten bolidu»** – yaki: «bir ten bolushigha toghra kéliodu». ■ **2:24** Mat. 19:5; Mar. 10:7; Ef. 5:28, 29, 31; 1Kor. 6:16. □ **2:25 «yalingach bolsimu, héch uyalmaytti»** — bu muhim ayet togruluq biz «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

■ **2:25** Yar. 3:7. □ **3:1 «yilan... dep soridi»** — bizde guman yoqki, yilanni ishlitip söz qilghuchi Sheytan idi («Weh.» 12:9, 20:2ni körüng). Oqurmenler shuni bayqayduki, Sheytan «Xuda» dégini bilen, «Reb» yaki «Perwerdigar» dégen namlarni qet'iy ishletmeydu. U ayaldın soal sorighanda Xudaning éytqan sözidiki «xalighiningche» dégen sözni chiqiriwétidu.

toghrisida Xuda: «Buningdin yémenglar, qolmu tegküzmenglар, bolmisa ölisiler» dégen, dédi. □

4 Yilan ayalgha: — Undaq emes! Hergiz ölmeytsiler! ■ **5** Belki siler uni yégen kününglarda, Xuda közünglarning échilip, Xudagha oxshash yaxshi bilen yamanni biliidighan bolup qalidighanliqinglarni bilidu, — dédi. ■

6 Ayal derexning méwisingin yémeklik üchün yaxshiliqini, uning közni qamlashturidighanliqini körüp, hemde derexning ademni eqilliq qilidighan jelpkarliqini körüp, méwidin yédi we uningdin yénida turghan érigimu berdi; umu yédi. □ ■ **7** Yéyishi bilenla her ikkisining közliri échilip, özlirining yalingach ikenlikini bilip, enjür yopurmaqlirini élip bir-birige ulap tikip, özlirige

□ 3:3 «Baghdiki derexlerning méwilirini yések bolidu» — Hawa'animiz Xudaning tapilighinini éytqanda, birinchidin «xalighiningche» dégen sözni déyishni untup qalghan, ikkinchidin Xudaning sözige: «qol tegküzmenglər» dégenni qoshup qoyidu (2:4). Lékin Hawa'animiz mushu sözlerni biwasite Xudadın anglıghan emes, éri Adem'atimiz uningha toghra yetküzüshi kérek idi; shunga bu xataliqning mes'uliyiti Adem'atimizdimu bolushi mumkin. Yene diqqet qilimizki, gerche «baghning otturisida» ikki derex bolsimu, Hawa'animiz peqet «baghning otturisidiki derex» dep, birla derexni tilgha alidu. Uning köngli alliqachan shu derexke meptun bolup qalghan bolushi mumkin. ■ **3:4** 2Kor. 11:3. ■ **3:5**

Yuh. 8:44. ■ **3:6 «Ayal ... Kördi»** — Hawa'ana uchrighan azdurulushni Mesih Eysa uchrighan sinaq bilen sélishtursaq ularda oxshash üch amil mewjut — «Luqa» 4:1-14 we «1Yuh.» 2:16ni körüng. Injil boyiche Hawa'animiz aldinip qalghuchi, toluq gunah sadir qilghuchi Adem'atimizdur; chünki u héch qarshılıq körsetmey, bilip turup shu méwidin yédi («1Tim.» (1)» 2:14ni körüng). Adem'atimiz Hawa'anining yénida bolghini bilen, yenila uni méwini yéyishtin tosumidi. ■ **3:6** Rim. 5:12,14-21; 1Tim. 2:14.

yapquch qilip tartti.

⁸ Kün salqinlighanda, ular Perwerdigar Xudaning baghda mangghan shepisini anglap qélip, adem ayali bilen Perwerdigar Xudaning hazir bolghini-din qéchip baghdiki derexlerning arisigha yoshrunuwaldi. □ ⁹ Lékin Perwerdigar Xuda towlap ademni chaqirip uninggha: Sen nede? – dédi.

¹⁰ Adem'ata jawab bérip:

- Men baghda shepengni anglap, yalingach turghinim üchün qorqup kétip, yoshuruniwaldim,
- dédi.

¹¹ *Xuda* uninggha: – Yalingach ikenlikingni sanga kim ýetti? Men sanga yéme, dep emr qilghan derexning méwisdin yédingmu-ya? – dédi.

¹² Adem jawab bérip: – Sen manga hemrah boulushqa bergen ayal derexning méwisdin manga bergenidi, men yédim, – dédi.

¹³ Perwerdigar Xuda ayalgha: – Bu néme qilghining? – dédi. Ayal jawab bérip: – Yilan méni aldap azdursa, men yep saptimen, – dédi. ■

Xudaning yilan, Adem'ata we Hawa'anini jazalishi

¹⁴ Perwerdigar Xuda yilan'gha mundaq dédi: – «Bu qilghining üchün,
Sen hemme mal-charwilardin,
Daladiki barliq haywanatlardin bekrek lenetke qalisen;
Qorsiqing bilen béghirlap méngip,

□ **3:8** «**kün salqinlighanda**» — yaki «künnung salqin shamal waqtida». «Künnung salqinlishish waqtı» Ottura Sherqte kechqu-run bashlinidu. ■ **3:13** Weh. 12:13.

Ömrüngning barliq künliride topa yeysen. □

15 We men sen bilen ayalning arisigha,

Séning nesling bilen ayalning neslining arisigha öchmenlik salimen;

U séning beshingni dessep zeximlendürigu,

Sen qopup uning tapinini *chéqip* zeximlendürisen». □ ■

16 Andin Xuda ayalgha: — «Séning hamildarliqingning japa-musheqqetlirini köpeytimen;

Sen qattiq tolghaq ichide boshinisen;

Sen éringdin üstün turushqa hewes qilsangmu,

□ **3:14** «Perwerdigar **Xuda yilan'gha mundaq dédi**» — Xuda yilandin héchqandaq soal sorimaydu. «**bekrek lenetke qalisen**» — bashqa birxil terjimi: «peqet senla shu lenetlerge qalisen...». Emma Adem'atimizning gunahi üçün barliq jan igiliri lenetke qélip ölidu; shunga biz 3:14diki terjimini toghra dep qaraymiz.

«**Topa yeysen**» — Yilanlarning ozuqi topa emes, elwette, biraq ular herdaim ozuq yégende topa yémey qalmaydu. Bu ish yilanining peslestürülgenlikini, nomusqa qaldurulghanlıqını tekitleydu.

□ **3:15** «**U séning beshingni dessep zeximlendürigu**» — ayalning nesli shundaq qılıdu. «**U séning beshingni dessep zeximlendürigu, sen qopup uning tapinini chéqip zeximlendürisen**» — mushu besharetté körsitilgen ish shuki, ayal kishining nesli Sheytanning beshini puti bilen dessep yanchighanda, Sheytanmu uningha hujum qılıp tapinini yarilandurigu. Bu besharetne dunyagha kéléidighan Qutquzghuchi toghruluq, dep ishinimiz. Buning üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **3:15** Mat. 4:1; Kol. 2:15.

U üstüngdin xojiliq qilidu» — dédi. □ ■

17 Andin U Adem atigha: — «Sen ayalingning sözige qulaq sélip,

Men sanga yéme, dep emr qilghan derextin yégining tüpeylidin,

Sénинг түпейлиндин yer-tupraq lenitimge uchraydu;

Ömrüngning barliq künliride peqet japaliq ishlepla, andin uningdin ozuqlinisen. □

18 Yer sanga tiken bilen qamghaq ündüridu;

Shundaqtimu sen yerdiki ziraet-otyashlarni yeysen. □

19 Taki sen tupraqqa qaytquche yüz-közüng terge chümgende, andin nan yéyeleysen;

Chünki sen esli tupraqtin élin'ghansen;

Sen eslidi topa bolghach,

Yene topigha qaytisen» — dédi.

20 Uning ayali barliq jan igilirining anisi bolidigh-

□ **3:16** «Hamilidarliqningi. ... köpeytimen» — insan ölidighan qilin'ghachqa, ayal kishi köprek bala tughushi kérek. «**Sen éringdin üstün turushqa hewes qilsangmu, u üstüngdin xojiliq qilidu**»

— bashqa bixil terjimi: «Shundaqtimu, éringge küchlük ishtiyaq baghlaysen we u séni bashquridu». Emma Xudaning mushu hökümi bilen gunah tüpeylidin er-ayal arisida ziddiyet we küresh peyda boldi, dégenliktur, dep qaraymiz. Oxshash péillarni ishletken, oxshash shekillik bir jümle 4:7de tépilidu. ■ **3:16** 1Kor. 14:34; 1Tim. 2:11,12; Tit. 2:5; 1Pét. 3:6. □ **3:17** «ayalingning sözige» — ibraniy tilida «ayalingning awazigha». «... **derextin yégining tüpeylidin**» — elwette, Adem'atining bu derexning méwisini yéyishini körsitudu. Esliy tékist ibraniy tilida «derextin» dep élinidu. □ **3:18** «**Sen yerdiki ziraet-otyashlarni yeysen**» — Nuh peyghemberning dewrigiche insanlargha peqet ziraet-otyash (göshni emes) yéyishke ruxset idi (1:29ni körüng).

ini üchün adem uningha «Hawa» dep at qoydi. □

21 Perwerdigar Xuda Adem'ata bilen uning ayaligha haywan tériliridin kiyim qilip kiydürüp qoydi. □ ■

Adem'ata bilen Hawa'anining Érem baghdin qoghlinishi

22 Perwerdigar Xuda söz qilip: – Mana, adem Bi-zlerdin birige oxshap qaldı, yaxshi bilen yamanni bildi. Emdi qolini uzitip hayatlıq derixidin élip yewélip, ta ebedgiche yashawermesliki üchün *uni tosushimiz* kérek, dédi. □

23 Shuning bilen Perwerdigar Xuda uni Érem baghdin qoglap chiqiriwetti; shundaq qilip uni yerge ishleydighan, yeni özi esli apiride qilin'ghan tupraqqa ishleydighan qilip qoydi. **24** Ademni qoghliwétip, hayatlıq derixige baridighan yolni muhapizet qilish üchün, u Érem béghining meshriq teripige kérublarni we töt terekpe pirqiraydighan yalqunluq bir shemsherni qoyup qoydi. □

-
- **3:20** «Hawa» — ibraniy tilidiki «hayatlıq» dégen söz bilen ahangdash. Adem'atining bu sözləri besharetlək idi; chunki Hawa'ana téxiche bala tughmighanidi.
 - **3:21** «Haywan tériliri» — bu térilerni ishlitish üchün melum gunahsız hayvanatlar ölüshi kérek. Bu belkim birinchi qurbanlıqlar bolushi mümkün. Xudanıg Adem'ata we Hawa'animizgha éytqan sözləri we qılghan muamilisi toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.
 - **3:21** 2Kor. 5:1-5
 - **3:22** «Bizler» — toghruluq yene «qoshumche söz»imizni (1:26 toghruluq) körüng.
 - «**Uni tosushimiz** kérek» — mushu sözler eyni tékistte yoq.
 - **3:24** «Kérublar» — belkim alemdiki eng küchlük we eng yuqırı derijilik perishtiler yaki mexluqlar bolushi mümkün. «Tebirler»ni körüng.

4*Qabil bilen Habil*

¹ Adem'ata ayali Hawa bilen bille boldi; Hawa hamilidar bolup Qabilni tughup: «Men bir ademge ige boldum – U Perwerdigardur!» – dédi. □

² Andin u yene Qabilning inisi Habilni tughdi. Habil padichi boldi, Qabil bolsa tériqchi boldi. □

³ Békitilgen shundaq bir waqit-saette shundaq bir ish boldiki, Qabil tupraqning hosulidin Perwerdigargha hediye keltürdi. □ ⁴ Habilmu padisidin qoylirining tunjiliridin, yeni ularning yéghidin hediye sundi. Perwerdigar Habilni we uning sun'ghan hediyesini qobul qildi. □ ■ ⁵ Lékin Qabil

□ **4:1 «Adem'ata ayali Hawa bilen bille boldi»** — ibraniy tilida «Adem'ata ayali Hawani tonidi» bilen ipadilinidu. «Qabil» — ibraniy tilida «Qayin» yaki «Kayin» déyilidu. «Qayin» dégen isim ibraniy tilida «ige boldum» dégen söz bilen ahangdash. «Men bir ademge ige boldum – u Perwerdigardur!» — bashqa bir xil terjimi: «Perwerdigarning yardimi bilen bir oghulgha ige boldum». Eyni téistik «Men bir ademge ige boldum – Perwerdigar!» dégen mezmundidur. Bizningche Hawa'animiz «Xudaning Qutquzghuchi togruluj wedisi hazir men tughqan bala bilen emelge ashuruldi!» dep oylap qalghan bolsa kérek. U nahayiti tézla Qabilning wede qilin'ghan Qutquzghuchi emeslikini bilip yétidu, elwette.

□ **4:2 «Habil»** — ibraniy tilida «hebel» bolup, menisi «bir tiniq», «hor», «bus» «héchnéme» dégendektur. Shübhisiszki, bu isim Hawa'animiz yaki Adem'atimizning bixil ümidsizlinishini bildürudu.

□ **4:3 «Békitilgen shundaq bir waqit-saette»** — ibraniy tilida «künlerning axirida» dégen sözler bilen ipadilinidu. Bu sözge qarighanda, Xuda Habil we Qabilgha Özining huzurigha kiridighan bir künni békítip bergen bolushi mumkin.

□ **4:4 «ularning yéghi»** — qoylarning eng ésil qismi dep qarilatti. «Perwerdigar **Habilni uning sun'ghan hediyesini qobul qildi**» — ibraniy tilida «Perwerdigar uning özige we uning sun'ghan hediyesige qaridi». ■ **4:4** Ibr. 11:4.

we uning sun'ghinigha qarimidi. Shu wejidin Qabilning tolimu achchiqi kélép, chirayi tutuldi.

6 Shuning bilen Perwerdigar Qabilgha: Némishqa achchiqlinisen? Néme üchün chiraying tutulup kétidu? **7** Eger durus ish qilsang, sen kötürlümemsen? Lékin durus ish qilmisang, mana gunah ishik aldida séni *paylap* béghirlap yatidu, u séni öz ilkige almaqchi bolidu; lékin sen uningdin ghalip kélishing kérek, dédi. □

8 Qabil inisi Habilgha: «*Daligha chiqip kéleyli!*» dédi. Dalada shu weqe boldiki, Qabil inisi Habilgha qol sélip, uni öltürdi. □ ■

9 Perwerdigar Qabilgha: Ining Habil nede? — dep soridi. U jawab bérip: Bilmeymen, men inimning baqquchisimu? — dédi.

10 Xuda uningha: — Sen néme qilding? Mana, iningning qéni yerdin manga peryad kötürlüwatidu! ■

11 Emdi iningning qolungda tökülgen qénini qobul qilishqa aghzini achqan yerdin qoghlinip, lenetke uchraysen. □ **12** Sen yerge ishlisengmu u bun-

□ **4:7** «*Eger durus ish qilsang, sen kötürlümemsen?*» — ibraniy tilida «Eger durus ish qilsang, kötürlüsh bolmamdu?» déyilidu. Emdi néme kötürlülidu? Yaki Qabilning yüzü yaki élip kelgen qurbanlıqi (toghra bolsa) kötürlülidu yaki qobul qilinidu. Yene bir mumkinchilik bar terjimisi shuki: — «Sen (Qabil) iningdin yuqiri (aka süpitige layiq) kötürlisen» dégendek bolidu. «**durus ish qilmisang....**» — Némishqa Qabilning hediyesi qobul qilinmido? «Qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **4:8** «*Qabil inisi Habilgha: «Daligha chiqip kéleyli!» dédi*» — eng kona köchürmilerde peqet «Qabil inisi Habil bilen sözlisip turup, dalada...» déyilidu.

■ **4:8** Mat. 23:35; 1Yuh. 3:12; Yeh. 11. ■ **4:10** Ibr. 12:24.

□ **4:11** «*aghzini achqan yerdin qoghlinip...*» — démek: (1) yer-zémin Habilning qénini qobul qilishqa aghzini achqan we (2) Qabil shu zémindin qoghan'ghan.

ingdin kéyin sanga quwwitini bermeydu; sen yer yüzide sersan bolup, sergerdan bolisen, — dédi. ■

13 Buni anglap Qabil Perwerdigargha jawab qilip: — Méning bu jazayimni adem kötürelmigüdek!

14 Mana, Sen bugün méni yer yüzidin qoghlid-
ing, men emdi Séning yüzüngdin yoshurunup
yürimen; yer yüzide sersen bolup sergerdanlıqta
yürimen; shundaq boliduki, kimla méni tépiwalsa,
öltürüwétidu!, — dédi. □ ■

15 Lékin Perwerdigar uninggha jawab béríp: — Shundaq boliduki, kimki Qabilni öltürse, uningdin yette hesse intiqam élinidu, — dédi. Shularni dep Perwerdigar Qabilgha uchrighan birsi uni öltürüwetmisun dep uninggha bir belge qoyup qoydi.

16 Shuning bilen Qabil Perwerdigarning huzuridin chiqip, Éremning meshriq teripidiki Nod dégen yurtta olturaqlıship qaldi. □

Qabilning ewladliri – «mediniyet»ning bashlinishi

17 Qabil ayali bilen bille bolup, ayali hamilidar bolup Hanoxni tughdi. U waqitta Qabil bir sheher bina qiliwatatti; u sheherning namini oghlining

■ **4:12** Pend. 28:17. □ **4:14** «kimla méni tépiwalsa, öltürüwétidu!» — roshenki, shu waqitta yer yüzide ademler alliqachan köpiyip ketkenidi. «Kimla méni tépiwalsa öltürüwétidu!» — Qabil qeyergila barsa shu yerdiki tupraq ünmes bolup qalidu. U méngiwatqan bir apettur, shunga uni körgenla kishi uni yoqitishni oylaydu. ■ **4:14** Ayup 15:20, 21. □ **4:16** «Nod» — menisi «sergerdanlıq», «biaramlıq».

ismi bilen Hanox dep atidi. □ 18 Hanoxtin Irad töreldi, iradtin Mehuyail töreldi, Mehuyaildin Metushail töreldi, Metushaildin Lemex töreldi.

19 Lemex özige ikki xotun aldi. Birining ismi Adah, yene birining ismi Zillah idi. □ 20 Adah Yabalni tughdi. U chédirda olturidighan köchmen malchilararning bowisi idi, □ 21 uning inisining ismi Yubal idi. Bu chiltar bilen ney chalghuchilarning bowisi idi. □ 22 Zillah yene Tubal-qayin dégen bir oghulni tughdi. U mis-tömür eswablarni soqquchi idi. Tubal-qayinning Naamah isimlik bir singlisi bar idi.

23 Lemex bolsa ayallirigha söz qilip:

— «Ey Adah biled Zillah, sözümni anglanglar!

Ey Lemexning ayalliri, gépime qulaq sélinglar!

Méni zeximlendürgini üchün men adem öltürdüm,
Ténimni zéde qilghanliqi üchün bir yigitni
öltürdüm.

24 Eger Qabil üchün yette hesse intiqam élinsa,

Lemex üchün yetmish yette hesse intiqam élnidu!»

□ 4:17 «Qabilning **ayali**» — Qabilning ayali belkim uning singlisi yaki newre singlisi bolsa kérek («Yar.» 5:4ni körüng). Shu waqitta yéqin tughqanlıri bilen nikahlinish men'i qilin'ghan emes; yene bir tereptin, bundaq nikahlinish deslepki dewrlerde héchqandaq ırqiy (génétilik) kemtüklük yaki késel keltürüp chiqarmaytti. □ 4:19

«Lemex **özige ikki xotun aldi**» — bu erlerning tunji qétim ikki ayal élishi idi. Gerche shu chaghda Xuda bu toghruluq biwasite emr bermigen bolsimu, roshenki, U Adem'atimizgha peqet bir Hawa'animizni yaritip bergenidi («Mat.» 19:3-6ni körüng). □ 4:20

«**bowisi**» — yaki «piri», «asaschisi» □ 4:21 «**Énosh**» — yaki «piri», «asaschisi».

— dédi. □ ■

Shét bilen Énosh

²⁵ Adem'ata yene ayali bilen bille boldi. Ayali bir oghul tughup, uninggha Shét dep at qoyup: Qabil Habilni öltürüwetkini üchün Xuda uning ornigha manga bashqa bir ewlad tiklep berdi, dédi. □

²⁶ Shéttinmu bir oghul tughuldi; u uninggha Énosh dep at qoydi. Shu waqittin tartip ademler Perwerdigarning namigha nida qilishqa bashlidi. □

5

Adem'atining ewladliri – Nuh peyghembergiche 1 Tar. 1:1-27

¹ Bu Adem'atining ewladlirining nesebnamisidur:

□ **4:24** «Lemex bolsa ayallirigha söz qilip... dédi» — Lemexning bu sözlirining xatirilinishidiki meqset belkim insaniyetning omumen nahayiti tekebburliship, menmenchilikke pétip ketkenlikini körsitish üchün bolushi mumkin. ■ **4:24** Yar. 4:15. □ **4:25** «**Shét**» —ibraniy tilida «békítgen» yaki «tiklen'gen» dégen menide bolushi mumkin. □ **4:26** «**Énosh**» — «(ajiz) insan» dégen menide. Bu söz erebchidin uyghur tiligha kirip «insan» bolup qalghan. «Ademler Perwerdigarning namigha nida qilishqa bashlidi» — bu ibare Xudagha ibadet-dua qilishni bildürudu («Yoél» 2:32, «Ros.» 2:21, «Rim.» 10:13, «1Kor.» 1:2ni körüng).

Xuda insanni yaratqan künide, uni Özige oxshash qilip yaratti. □ ■ 2 U ularni er jinis we ayal jinis qilip yaritip, ulargha bext-beriket ata qilip, yaritilghan künide ularning namini «adem» dep atidi. □ ■

3 Adem'ata bir yüz ottuz yashqa kirgende uningdin özige oxshaydigan, öz süret-obrazidek bir oghul töreldi; u uninggha Shét dep at qoydi. 4 Shét tughulghandin keyin Adem'ata sekkiz yüz yil ömür körüp, uningdin *yene* oghul-qizlar töreldi. □ ■

5 Adem'atimiz jemiy toqquz yüz ottuz yil kün körüp, alemdin ötti.

6 Shét bir yüz besh yashqa kirgende uningdin Énosh töreldi. ■ 7 Énosh tughulghandin keyin Shét sekkiz yüz yette yil ömür körüp, uningdin *yene* oghul-qizlar töreldi. 8 Shét jemiy toqquz yüz on ikki yil kün körüp, alemdin ötti. 9 Énosh toqsan yashqa kirgende uningdin Kénan töreldi. ■ 10 Kénan tughul-

- 5:1 «Bu Adem'atining ewladlirining nesebnamisidur» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning ikkinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Adem'atining tolidoti» («Adem'atining ewladlirining nesebnamisi») (5:1-6:8). bashlinidu («tolidot» togruluq «kirish söz»ni körüng). **«bu Adem'atining ewladlirining nesebnamisidur»** — mushu jümle yene kélép belkim Adem'ata özi xatirilep qaldurghan qismining xatimisi bolushi mumkin we kitabning yéngi bir qismining, yeni 3-qismining bashlinishidur (5:1-6:8). ■ 5:1 Yar. 1:26; 9:6; 1Kor. 11:7. □ 5:2 «Ularni er jinis we ayal jinis qilip yaritip,...» — 1-ayette insan «uni» déyilidu; 2-ayette «ularni» déyilidu. Démek, 1-ayette er-ayalning bir gewde ikenlik körsitilidu; shunga insan «u» déyilidu. ■ 5:2 Yar. 1:26; Mat. 19:4; Mar. 10:6. □ 5:4 **Shét tughulghandin keyin Adem'ata sekkiz yüz yil ömür körüp...»** — ibraniy tilida «Shét tughulghandin keyin Adem'atining künliri sekkiz yüz yil boldi». Bu babbiki oxshash shekillik jümlilerning ibraniy tilidiki shekli shundaq. ■ 5:4 1Tar. 1:1. ■ 5:6 Yar. 4:26. ■ 5:9 1Tar. 1:2.

ghandin keyin, Énosh sekkiz yur on besh yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi. ¹¹ Énosh jemiy toqquz yüz besh yil kün körüp, alemdin ötti.

¹² Kénan yetmish yashqa kirgende uningdin Mahalalél töreldi. ¹³ Mahalalél tughulghandin keyin Kénan sekkiz yüz qiriq yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi. ¹⁴ Kénan jemiy toqquz yüz on yil kün körüp, alemdin ötti.

¹⁵ Mahalalél atmish besh yashqa kirgende uningdin Yared töreldi. ¹⁶ Yared tughulghandin keyin Mahalalél sekkiz yüz ottuz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi. ¹⁷ Mahalalél jemiy sekkiz yüz toqsan besh yil kün körüp, alemdin ötti.

¹⁸ Yared bir yüz atmish ikki yashqa kirgende uningdin Hanox töreldi.■ ¹⁹ Hanox tughulghandin keyin Yared sekkiz yüz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi. ²⁰ Yared jemiy toqquz yüz atmish ikki yil kün körüp, alemdin ötti.

²¹ Hanox atmish besh yashqa kirgende uningdin Metushelah töreldi.■ ²² Metushelah tughulghandin keyin Hanox üch yüz yilghiche Xuda bilen bir yolda méngip, yene oghul-qizlarni tapti.■ ²³ Hanoxning yer yüzide barliq körgen künliri üch yüz atmish besh yil boldi; ²⁴ U Xuda bilen bir yolda méngip yashaytti; u tuyuqsız közдин ghayib boldi; chünki Xuda uni Öz yénigha élip

ketkenidi. □ ■

²⁵ Metushelah bir yüz seksen yette yashqa kirgende uningdin Lemex töreldi. ²⁶ Lemex tughulghandin kényin Metushelah yette yüz seksen ikki yıl özür körüp, uningdin oghul-qizlar töreldi. ²⁷ Metushelah jemiy toqquz yüz atmish toqquz yıl kün körüp, alemdin ötti.

²⁸⁻²⁹ Lemex bir yüz seksen ikki yashqa kirgende bir oghul tépip, uning ismini Nuh atap: — Perwerdigar tupraqqa lenet qildi; shunga biz yerge ishliginimizde hemde qollirimizning japaliq emgikide bu bala bizge teselli bérifu, — dédi. ³⁰ ³⁰ Nuh tughulghandin kényin Lemex besh yüz toqsan besh yıl özür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi. ³¹ Lemex jemiy yette yüz yetmish yette yıl kün körüp, alemdin ötti.

³² Nuh besh yüz yashqa kirgendifin kényin, uningdin Shem, Ham we Yafet töreldi.

6

Xudaning insanlarning rezillikidin azablinishi

□ **5:24 «Hanox... Xuda bilen bir yolda méngip yashaytti»** — Hanox bolsa peyghember idi; u Xudaning chüshüridighan jazaliri togruluq agahalanduratti («Yeh.» 14-ayetni körüng). «Ibr.» 11:5nimu körüng. Uning oghlini «Metushelah» dep atishi belkim besharet bolushi mumkin idi. Chünki «Metushelah»ning menisi «U ölgende, (shu ish) barliqqa kélédu!» dégen menide. Oqurmenler hésablap körse, Metushelah ölgen yili Xudaning jazasi bolghan topan apiti yer yüzige chüshkenlikini bilidu. ■ **5:24** Ibr. 11:5.

□ **5:28-29 «Nuh» — bu isimning menisi «aram» dégenlik bolup, ibraniy tilida «teselli» dégen sözge yéqin kélédu.**

1 We shundaq boldiki, insanlar yer yüzide köpiyishke bashlighanda, shundaqla qizlarmu köplep tughulghanda, **2** Xudaning oghulliri insanlarning qizlirining chirayliqliqini körüp, xalighanche tallap, özlirige xotun qilishqa bashlidi.□ ■

3 U waqitta Perwerdigar söz qilip: —

— Méning Rohim insanlar bilen menggü küresh qiliwermeydu; chünki insan ettur, xalas. Kelgüside ularning ömri peqet bir yüz yigirme

□ **6:2 «Xudaning oghulliri»** — bu toghruluq töt xil chüshenche bar: — (1) insan emes, belki ershtiki bir xil zatlar, perishtiler yaki rohlardin ibarettur. (2) insan emes, belki jinlar yaki yanman rohlardin ibarettur. (3) her jehettin adettiki insanlardan yuqiri ademler, padishah yaki hökümdar. (4) Qabilning xudasiz ewladliridek emes, belki Xuda yolda mangidighan shétning ixlasmen ewladliridur. Biz birinchi közqarashta bolimiz; «Ayup» 1:6, 2:1, 38:7ni körüng. Buning sewebini «qoshumche söz»imizde bérimez.

■ **6:2** Yeh. 6-7

yashtin ashmisun! – dédi.□

⁴ Shu künlerde (we shundaqla kényinki künlerdimu), Xudaning oghulliri insanlarning qizlirining yénigha bérip, ulardin balilarni tapqinida, gigantlar yer yüzide peyda boldi. Bular bolsa qedimki zamanlardiki danglıq palwan-baturlar idi.□ ⁵ Perwerdigar insanning ötküzüwatqan rezilliki yer yüzide köpiyip ketkenlikini, ularning könglidiki niyetlirining herqachan

□ **6:3 «Insan ettur»** — «et» dégen ibare (we uningga oxshap kétidighan bashqa ibariler) insanlarning gunahliri bilen munasiwetlik halda tilgha élin'ghanda, daim dégüdek insanlarning gunahqa esir bolup qélishini, yeni öz étidiki hewes-ishtiyaqlırıgha esir bolup qélishini tekitleydu. «Et» dégen söz muqeddes kitabta mushu yerde birinchi qétim insanning tebiitini körsetken. «Rimliqlargha»diki kirish sözni körüng. **«Méning Rohim insanlar bilen menggü küresh qiliwermeydu»** — bu jümlining bashqa birxil terjimisi: «Méning Rohim insanlar bilen menggü yashawermeydu». Lékin bizningche Xuda bu ayette Öz Rohining ademning gunahini cheklesh üçhün uning wijdanida küresh qılıdighanlıqını körsetken bolushi kérek; bu terjimini aldi-keynidiki bayanlargha eng muwapiq terjime dep qaraymız. Xuda ademning gunahlırıgha chek qoyush üchün uning ömrige chek (120 yash) qoyidu («Tésalonikalıqlargha (2)»)diki «qoshumche söz»imiznimu körüng. Oqurmenler shuni bayqayduki, Nuhtin ilgiri ademler birnechche yüz yil yashaytti. «Kelgüside ularning ömri peqet bir yüz yigirme yashtin ashmisun» dégenning bashqa birxil chüshenchisi: «Biraq ulargha yenila bir yüz yigirme yıl (topan kelgüche) ömür bérímen». □ **6:4 «gigantlar»** — iibraniy tilida «nefilim» dégen söz bilen ipadilinidu. «Nefilim» dégenning eslidikи menisi «yiqilghanlar» bolushi mumkin. **«danglıq palwan-baturlar»** — ular gerche «palwan-baturlar» bolsimu, ular Xudaning neziride intayin rezil idi (5-ayetni körüng).

yaman boluwatqinini kördi. □ ■ 6 Shuning bilen Perwerdigar yer yüzide ademni apiride qilghinigha pushayman qilip, könglide azablandı.
⁷ Buning bilen Perwerdigar: —

Özüm yaratqan insanni yer yüzidin yoqitimen — insandin tartip mal-charwilargiche, ömiligüchi haywanlardin asmandiki qushlarchiche, hemmisini yoq qilimen; chünki Men ularni yaratqin-imha pushaymen qildim, — dédi.

⁸ Lékin Nuh bolsa Perwerdigarning neziride shep-qet tapqanidi.

Nuhning kéme yasishi

⁹ Nuh we uning ish-izliri töwendikiche: — Nuh heqqaniy, öz dewridikiler arisida eyibsiz adem idi; Nuh Xuda bilen bir yolda méngip yashaytti. □ ■ ¹⁰ Nuhtin Shem, Ham, Yafet dégen üch oghul töreldi.

¹¹ Pütkül jahan Xudaning aldida rezilliship, hemme yer zorawanliqqa tolup ketkenidi.

¹² Xuda yer yüzige nezer sélividı, mana, jahan rezilleskenidi; chünki barlıq et igilirining yer

□ **6:5** «herqachan» — ibraniy tilida «pütkül künide». ■ **6:5** Yar. 8:21; Ayup 15:16; Pend. 6:14; Yer. 17:9; Mat. 15:19; Rim. 3:10,11,12; 8:6. □ **6:9** «Nuh we uning ish-izliri töwendikiche: —» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning üchinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Nuhning tarixi» yaki «nuhning toolidoti» (6:9-9:29) bashlinidu («tolidot» togruluq «kirish söz»ni körüng). ■ **6:9** Yar. 5:22.

yüzide qiliwatqini yuzuqchiliq idi.□ 13 Shuning bilen Xuda Nuhqa: —

Mana, aldimgha barliq et igilirining zawalliqi yétip keldi; chünki pütkül yer-jahanni ularning sewebidin zorawanliq qaplidi. Mana, Men ularni yer bilen qoshup halak qilimen. 14 Emdi sen özüngge gofer yaghichidin bir kéme yasap, kémining ichide bölme-xanilarni qilip, ichi-téshini qarimay bilen suwa.□ 15 Sen uni shundaq yasighin: — Uzunluqi üch yüz gez, kenglikи elliк gez we égizliki ottuz gez bolsun.□ 16 Kémining péshaywini astigha bir ochuqchiliq yasa, uning égizliki bir gez bolsun; ishikini kémining yénifa orunlashtur; kémini asti, ottura we üsti qilip üch gewet yasa.□

17 Chünki mana, Men Özüm asmanning astidiki hayatliq tiniqi barliki herbir et igisini halak qilidigan su topanni yer yüzige keltürimen; buning bilen yer yüzidiki barliq mexluqlar tiniqidin

□ 6:12 «et igiliri» — bu ibare muqeddes kitabta adette insanlarni körsitudu (6:3ning izahatinimu körung). Bezi waqitlarda «et igiliri» (mesilen, 19-ayette) haywanlarni öz ichige alidu (6:4ni körung).

«Barliq et igilirining ... qiliwatqini yuzuqchiliq idi» — ibraniy tilida «barliq et igiliri... öz yolini buzghanidi». □ 6:14 «gofer yaghichi» — yaki «archa yaghichi». «kéme» — mushu yerde

«sanduq» dégen söz bilen ipadilinidu. Uzunluqi, kenglikи we égizliki we bularning bir-birige bolghan nisbiti hazirqi zamandiki eng chong kémilerningkige oxshap kétidu. Lékin shekli peqet sanduqtek idi. Sewebi, shu kémining meqsiti déngizda méngish emes, peqet leylep yüreshtin ibaret idi. □ 6:15 «gez» — muqeddes kitabta ishlitilgen «gez» ademning qolning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi. □ 6:16 «Kémining péshaywini astigha bir ochuqchiliq yasa» — bu jümlining köp xil terjimiliri bar, lékin asasiy menisi oxshash.

toxtaydu. **18** Lékin sen bilen ehdemni tüzimen. Sen özüng, oghulliring, ayaling we kélinliringni élip birlikte kémige kiringlar.■ **19** Özüng bilen teng tirik saqlap qélish üchün, barliq jandarlardin herqaysisidin bir jüp, yeni erkikidin birini, chishidin birini kémige élip kirgin;□ **20** Tirik qélish üchün qushlarning herbir türliridin, mal-charwilarning herbir türliridin we yerde ömiligüchi janiwarlarning herbir türliridin bir jüpi qéshinggha kiridu. **21** Özüng we ularning ozuqluqi üchün herxil yémekliklerdin élip, yéninggha ghemligin, — dédi.
22 Nuh shundaq qildi; Xuda özige buyrughan hemme ishni u beja keltürdi.■

7

Topan balasi

1 Perwerdigar Nuhqa mundaq dédi: —
 «Sen pütün öydikiliring bilen kémige kirgin; chünki bu dewrde aldimda séni heqqaniy dep kördüm.■ **2-3** Hemme halal haywanlarning erkek-chishisidin yette jüptin, haram haywanlarning erkek-chishisidin bir jüptin élip, shuningdek asmandiki uchar-qanatlarningmu erkek-chishisidin yette jüptin élip, ularning neslini pütkül yer yüzide tirik saqlash üchün özüng bilen

■ **6:18** 1Pét. 3:20; 2Pét. 2:5. □ **6:19** «barliq **jandarlar**» —ibraniy tilida «et igiliridin». Bezi waqtılarda «et igiliri» (mesilen, 7:15de) haywanlarnı öz ichige alıdu. ■ **6:22** Yar. 7:5; Ibr. 11:7.

■ **7:1** Yar. 6:9; 2Pét. 2:5.

bille ekir. □ ■ 4 Chünki yette kündin kényin uda qiriq kéche-kündüz yer yüzige yamghur yaghdurimen; Özüm yasighan hemme janiwarlarni yer yüzidin yoqitimen».

5 Shuning bilen Nuh Perwerdigar uningha buyrughinining hemmisige emel qildi. ■ 6 Yer yüzini topan basqanda Nuh alte yüz yashta idi. 7 Topandin *qutulup qélish* üçün Nuh bilen oghulliri, ayali we kélinliri bille kémige kirdi. ■ 8-9 Halal haywanlar bolsun, haram haywanlar bolsun, qushlar bilen yerde ömiliğuchi janiwarlar bolsun, *herbir türdin* bir jüp-bir jüptin erkek-chishi bolup, Xuda Nuhqa buyrughandek kémige, Nuhning qéshigha kirdi. 10 We shundaq boldiki, yette kündin kényin, yer yüzini topan bésishqa bashlidi.

11 Nuhning ömrining alte yuzinchı yili, ikkinchi éyining on yettinchi künide chongqur déngizlarning tegliridiki barlıq bulaqlar yérilip, asmanning penjiriliri échilip ketti. □ 12 Yamghur uda qiriq kéche-kündüz yer yüzige toxtimay yaghdi.

13 Del yamghur bashlan'ghan kúni, Nuh, Nuhning

-
- 7:2-3 «**Hemme halal haywanlarning erkek-chishisidin yette jüptin**» — yaki «hemme halal haywanlarning erkek-chishisidin yettidin». «**halal**» we «**haram**» — Nuhning dewride «halal» we «haram» dégen uqum yégili bolidigan we yégili bolmaydighan haywanlarni körsetken emes (9:3-34ni körüng), belki qurbanliqqa némini sunushqa bolidigan yaki bolmaydighanlıqını körsetkenidi (8:20ni körüng). «**uchar-qanatlarningmu erkek-chishisidin yette jüptin**» — yaki «uchar-qanatlarningmu erkek-chishisidin yettidin». ■ 7:2-3 Law. 11. ■ 7:5 Yar. 6:22. ■ 7:7 Mat. 24:38; Luqa 17:27; 1Pét. 3:20. □ 7:11 «**chongqur déngizlarning tegliridiki barlıq bulaqlar**» — yaki «yerning (astidiki) chongqur tegliridiki barlıq bulaqlar».

Shem, Ham, Yafet dégen oghulliri, Nuhning ayali bilen üch kélini kémige kirdi. ¹⁴ Ular bilen bille herxil yawa haywanlar tür-türi boyiche, herxil mal-charwilar tür-türi boyiche, yerde ömiliğuchi herxil janiwarlar tür-türi boyiche we herxil uchar-qanatlar, yeni herxil qanatlıq janiwarlar tür-türi boyiche kémige kirdi. ¹⁵ Et igiliridin, yeni barliq hayatlıq tiniqi bolghan herxil jandarlardin, bir jüp-bir jüp bolup, kémige nuhning qéshigha kirdi. ¹⁶ Kirgenler Xudaning nuhqa buyrughinidek et igilirining hertürining erkek-chishisi idi. Andin Perwerdigar ishikni étiwetti. □

¹⁷ Topan yer yüzini uda qiriq kün bésip, sular ulghiyip ketti. Kéme yer üstidin kötürlülüp leylep qaldi. ¹⁸ Su ulghiyip, yer üstide téximu égizlep ketti; kéme su üstide dawalghup turattı. ¹⁹ Sular yer yüzide tolimu ulghiyip, pütkül asmanning astidiki barliq égiz taghlarnimu bésip ketti. ²⁰ Sular taghlardin yene on besh gez örlep, tagh choqqilirimu su astida qaldi.

²¹ Buning bilen yer yüzide yürgüchi hemme et igiliri, uchar-qushlar, mal-charwilar, yawayi haywanlar, yerde ömiliğuchi hemme janiwarlar, jümlidin pütkül ademler hemmisi öldi; ■ ²² quruqluqta yashighuchi, burnida hayatlıq tiniqi bar bolghanlarning hemmisi öldi. ²³ Yer yüzidiki jéni barlarning hemmisi, insan bolsun, mal-charwilar bolsun, ömiliğuchi haywanlar bolsun, asmandiki qushlar bolsun, hemmisi halak bolup yer yüzidin yoq qilindi; peqet Nuh

□ **7:16** «Perwerdigar **ishikni** étiwetti» —ibraniy tilida «Perwerdigar uni ichige solap qoydi». ■ **7:21** Luqa 17:27.

we kémide uning bilen bille turghanlar qutulup qaldi.■ ²⁴ Bir yüz ellik kün'giche yer yüzini su bésip turdi.□ ■

8

Topanning yénishi

¹ Xuda Nuhni, shundaqla kémide uning bilen bille bolghan barliq yawayi haywanlar bilen barliq mal-charwilarni eslidi. Shuning bilen Xuda bir shamal chiqirip yer yüzini yelpütti we sular yénishqa bashlidi. ² Chongqur déngizlarning tegliridiki bulaqlar we asmanning penjiriliri étilip, asmandin tökülgen yamghur toxtidi. ³ Sular barghanséri yer yüzidin yandi; bir yüz ellik kün ötkendin kényin xéli azlidi.

⁴ Yettinchi ayning on yettinchiküni, kéme Ararat tagh tizmiliridiki birining üstide toxtap qaldi.□

⁵ Sular oninchi ayghiche barghanséri aziyip, oninchi ayning birinchi küni tagh choqqılıri körünüşke bashlidi.

⁶ Qiriq kündin kényin Nuh kémige özi ornatqan derizini échip, ⁷ bir quzghunni sirtqa chiqardi. U yer yüzidiki sular tartilip bolghuche uyan-buyan uchup yürdi. ⁸ Uningdin kényin Nuh sularning yer yüzidin tartilghan-tartilmaghanlıqini bilish üçün,

■ **7:23** 2Pét. 2:5. □ **7:24** «*yer yüzini su bésip turdi*» — yaki «*su yer yüzining üstidin ghalib keldi*». ■ **7:24** Zeb. 29:10; 93:1-4; 104:6-9 □ **8:4** «*toxtap qaldi*» —ibraniy tilida «*dem aldi*». «*Ararat taghliri*» sherqiy Türkiyede bolushi mumkin.

bir kepterni chiqardi. □ 9 Lékin sular téiche pütkül yer yüzini qaplap turghachqa, kepter putini qoyghudek jay tapalmay, Nuhning qéshigha kémige yénip keldi. Shuning bilen Nuh qolini sunup uni tutup, kémige ekiriwaldi. 10 U yette kün saqlap, bu kepterni kémidin yene sirtqa chiqardi. 11 Kepter kechte uning qéshigha yénip keldi; mana, uning tumshuqida yéngi üzüwalghan zeytun yopurmiqi bar idi. Buni körüp Nuh sularning yer yüzidin tartilghinini bildi. 12 U yene yette kün saqlap, kepterni yene sirtqa chiqardi, emma bu qétim kepter uning yénigha qaytip kelmidi.

13 Nuh alte yüz bir yashqa kirgen yili, birinchi ayning birinchi künide su yer yüzidin qurughanidi. Nuh kémining qapqiqini échip qariwidi, yerning qurughinini kördi. 14 Ikkinchi ayning yigirme yettinchi künü, yer yüzü pütünley qurup boldi.

15-16 15 U waqitta Xuda Nuhqa söz qilip: — Sen özüng, ayaling, oghulliring we kélinliring kémidin chiqinglar. 16 Özüng bilen bille bolghan barlıq et igiliridin herbir türdiki janiwarlarni, yeni ucharqanatlarni hem mal-charwilarni, yerde ömiligüchi haywanlarning hemmisini özüng bilen qoshup kémidin élip chiqqin; shuning bilen ular yer yüzide tarilip-tarqılıp, nesillinip zéminda köpeysun, — dédi. ■

18 Shuning bilen Nuh, ayali, oghulliri we kélinliri bilen bille sirtqa chiqti. 19 Janiwarlarning hemmisi, barlıq ömiligüchi haywanlar, barlıq uchar-

□ 8:8 «kepterni» — yaki «paxtek». Ibraniy tilida bu qush «yona» dep atilidu. «Yona» ibraniy tilida hem kepterni hem paxteknimu körsitudu. ■ 8:17 Yar. 1:22, 28; 9:1.

qanatlar, yerde midirlap yüridighanlarning herqaysisi öz türliri boyiche kémidin chiqishti.

Nuhning Xudagha atap qurbanliq sunushi

²⁰ Shu chaghda Nuh Perwerdigargha atap bir qurban'gahni yasidi; u halal janiwarlar bilen halal qushlarning her türidin élip kélip, qurban'gahning üstide «köydürme qurbanliq» ötküzdi. □ ■ ²¹ Shundaq qilip Perwerdigar xushbuy purap *memnun boldi*; Perwerdigar könglide: — «Insanning köngül-niyiti yashliqidin tartip rezil bolsimu, Men insan tüpeylidin yerge yene lenet oqumaymen we emdi bu qétimqidek hemme jandarlarni urup yoqitiwetmeymen. □ ■

²² Bundin kényin, yer mewjut künliride,
Térish bilen orma,
Soghuq bilen issiq,
Yaz bilen qish,
Kündüz bilen kéche üzülmey aylinip turidu» — dédi.
□ ■

□ **8:20 «köydürme qurbanliq»** — sunushta haywanning hemme qismi Xudagha atap köydürülüdu. ■ **8:20** Law. 11. □ **8:21** «xushbuy» — ibraniy tilida «aram bergüchi puraq» dégen sözler bilen ipadilinidu. Tewratta qurbanliqlardin chiqqan «xushbuy» déyilgende adette «aram bergüchi puraq» dégen söz bilen ipadilinidu. «yashliqidin tartip» — yaki «kichikidin tartip». «Men ... yerge yene lenet oqumaymen we emdi bu qétimqidek hemme jandarlarni urup yoqitiwetmeymen» — axırkı zamanda Xuda pütkül yerni topan bilen emes, belki ot bilen yoqitudu (9:11ni, «2Pét.» 3:6-7, «Weh.» 21:1ni körüng). ■ **8:21** Yar. 6:5; Pend. 22:15; Mat. 15:19. Mar. 7:21-23 □ **8:22 «Térish bilen orma, soghuq bilen issiq, yaz bilen qish»** — Ottura Sherqte «yilning alte pesli» dep qarilidu. ■ **8:22** Yer. 33:20,25.

9

Xudaning Nuh bilen ehde tüzüshi

¹ Xuda Nuh bilen uning oghullirigha bext-beriket ata qilip, ulargha mundaq dédi: —

«Siler jüpliship köpiyip, yer yüzini toldurunglar.■

² Yer yüzidiki barliq janiwarlar, asmandiki barliq qushlar, barliq yer yüzide midirlap yürgüchiler we déngizdiki barliq béliqlarning hemmisi silerdin qorqup wehimide bolsun; bular qolunglarga tapshurulghandur. ³ Midirlap yürigidighan herqandaq janiwarlar silerge ozuq bolidu; Men silerge kök otyashlarni bergendek, bularning hemmisini emdi silerge berdim.■ ⁴ Lékin siler göshni ichidiki jéni, yeni qéni bilen qoshup yémeslikinglar kérek.■

⁵ Qéninglar, yeni jéninglardiki qan tökülse, Men berheq uning hésabini alimen; herqandaq haywanning ilkide qéninglar bar bolsa Men uningha töletküzimen; insanning qolida bar bolsa, yeni birsining qolida öz qérindishining qéni bar bolsa, Men uningga shu qanni töletküzimen.■

⁶ Kimki insanning qénini tökse,
Uning qénimu insan teripidin tökülüdu;

Chünki Xuda insanni Öz süret-obrazida yaratqandur.■

⁷ Emdi siler, jüpliship köpiyip, yer yüzide tarilip-tarqilip köpiyinglar».■

⁸⁻⁹ Andin Xuda Nuh bilen uning oghullirigha söz qilip mundaq dédi: — «Mana Özüm siler bilen

■ **9:1** Yar. 1:28; 8:17. ■ **9:3** Yar. 1:29. ■ **9:4** Law. 3:17; 7:26; 17:14; 19:26; Qan. 12:23. ■ **9:5** Mis. 21:12,28. ■ **9:6** Yar. 1:27; Yigh. 4:13; Mat. 26:52; Weh. 13:10. ■ **9:7** Yar. 1:28; 8:17.

we silerdin kéyin kélidighan ewladliringlar bilen, shundaqla siler bilen bille turghan herbir jan igisi, ucharqanatlar, mal-charwilar, siler bilen bille turghan yer yüzidiki herbir yawayi haywanlar, kémidin chiqqanlarning hemmisi bilen – yer yüzidiki héchbir haywanni qaldurmay, ular bilen Öz ehdemni tüzimen.■ ¹¹ Men siler bilen shundaq ehde tüzimenki, ne barliq et igiliri topan bilen yoqitimas, ne yerni weyran qilidighan héchbir topan yene kelmes».□

¹²⁻¹³ Xuda yene: — «Men Özüm siler bilen we qeshinglardiki hemme jan igiliri bilen menggülüç, yeni pütkül ewladliringlарghiche békitken mushu ehdemning belgisi shuki: — Mana, Men Özüm bilen yerning otturisida bolghan ehdining belgisi bolsun dep hesen-hüsünimni bulutlar ichige qoyimen; ¹⁴⁻¹⁵ we shundaq boliduki, Men yerning üstige bulutlarni chiqarghinimda, shundaqla hesen-hüsen bulutlar ichide ayan bolghinida, Men siler bilen et igiliri bolghan barliq janiwarlar bilen tüzgen ehdemni yad étimen; buningdin kéyin sular hergiz hemme jandarlarni halak qilghuchi topan bolmas. ¹⁶ Hesen-hüsen bulutlar arisida peyda bolidu; Men uningga qaraymen we shuning bilen Menki Xuda yer yüzidiki et igiliri bolghan barliq janiwarlar bilen otturimizda békitken ehdemni yad étimen», — dédi.

¹⁷ Xuda Nuhqa yene: — «Mana bu Men Özüm bilen yer yüzidiki barliq et igiliri otturisida békitken ehdemning nishan-belgisidur», — dédi.

■ **9:8-9** Yesh. 54:9. □ **9:11** «ehde» — ibraniy tilida «ehdem».

Nuh we uning oghulliri; Nuhning öz oghulliri toghruluq béshariti

18 Nuhning kémidin chiqqan oghulliri Shem, Ham we Yafet idi. Ham Qanaanning atisi boldi. □ ■

19 Bu üchi Nuhning oghulliri bolup, pütkül yer yüzige taralghan ahale shularning nesil-ewladliridur. **20** Nuh tériqchiliq qilishqa bashlap, bir üzümzarliq berpa qildi. □ **21** U uning sharabidin ichip, mest bolup qélip, öz chédiri ichide kiyim-kécheklirini séliwétip, yalingach yétip qaldi.

22 Qanaanning atisi Ham kélip, atisining ewritini körüp, sirtqa chiqip ikki qérindishigha éytti.

23 Shem bilen Yafet qopup yépinjini élip, mürisige artip, keyniche méngip kirip, atisining yalingach bedinini yépip qoydi. Ular yüzini aldi terepke qilip, atisining yalingach téniqe qarimidi. □ **24** Nuh sharabning keypidin oyghinip, kenji oghlining özige néme qilghinini bilip: —

25 Qanaan'gha lenet bolghay!

U qérindashlirining qulining quli bolsun,
— dep qarghidi. □

26 U yene: —

Shemning Xudasi bolghan Perwerdigargha

□ **9:18** «Qanaan» — mushu «Qanaan» dégen kishi «Qanaaniylar»ning ejdadi idi. ■ **9:18** Yar. 6:10. □ **9:20** «tériqchiliq qilishqa bashlap» — ibraniy tilida «tupraq ehli idi» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **9:23** «yépinchi» — mushu yerde belkim atisining kiyimini körsitishi mumkin. Bu sözdin qarighanda, Ham uni dadisining chédiridin élip chiqqan bolushi mumkin. □ **9:25**

«Qanaan'gha lenet bolghay!» — Yaman ish qilghini Ham tursa, némishqa oghli Qanaan lenetke qaldi? Bu mesile toghruluq, shundaqla Nuh peyghemberning bu bésharitining bashqa qisimliri üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

teshekkür-medhiye keltürülgey!
Qanaan Shemning quli bolsun.

²⁷ Xuda Yafetni awutqay!
U Shemning chédirlirida turghay,
Qanaan bolsa uning quli bolghay! — dédi. □
²⁸ Nuh topandin keyin üch yüz elliq yil ömür kördi.
²⁹ Bu teriqide Nuh jemiy toqquz yüz elliq yil kün
körüp, alemdin ötti.

10

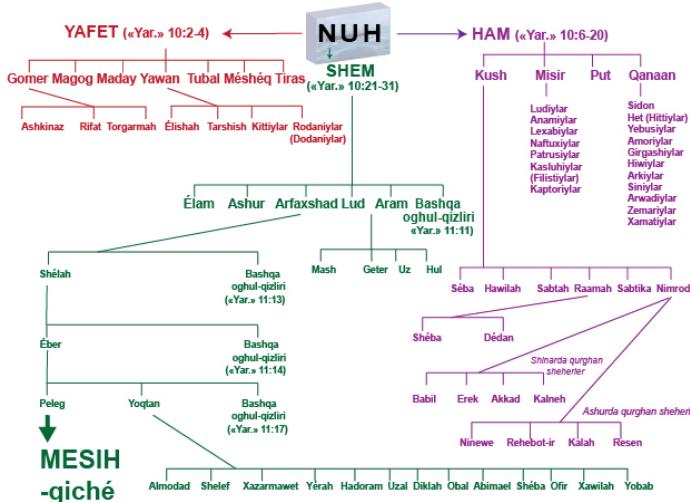
Nuhning üch oghlining ewladliri — «Ellerning nesebnamisi»

1 Tar. 1:1-27

1 Töwöndikiler Nuhning oghullirining ewladliridur: — uning oghulliri Shem, Ham we Yafet bolup, topandin keyin ulardin oghullar törelgen: — □ ■

□ **9:27** «Nuh peyghemberning 25-27-ayettiki béshariti» — Nuh peyghemberning bu béshariti üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **10:1** «izahat» — mushu babbiki nesebnamidiki bezi tepsilatlar we nesebnamidiki yetmish elning hazirqi qaysi el ikenlikli toghruluq «qoshumche söz»imizni, shundaqla mu-nasiwetlik xeritini körüng. **«Töwendikiler Nuhning oghullirining ewladliridur:** — » — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning tötinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Nuhning oghullirining toldot» («Nuhning oghullirining ewladlirining tarixi») (10:1-11:9) bashlinidu. ■ **10:1** 1Tar. 1:4

«ELLERNING NESEBNAMISI»

Ellerning nesebnamisi

² Yafetning oghulliri bolsa, Gomer, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Meshek we Tiras idi. ■

³ Gomerning ewladliri: Ashkinaz, Rifat we Torgamah idi.

⁴ Yawanning ewladliri: Élishah, Tarshish, Kittiyar we Dodaniylar idi. □ ⁵ Bularning ewladliri déngiz boylirida we arallarda ayrim-ayrim yashigan xelqler bolup, herqaysisi öz tili, öz aile-qebililiri boyiche öz zéminlirida tarqilip olturaqlashqan.

⁶ Hamning oghulliri Kush, Misir, Put we Qanaanlar idi. □ ■

■ **10:2** 1Tar. 1:5. □ **10:4** «bularning ewladliri» — Bezi alimlar «Yafetning barlıq ewladliri»ni körsitidu, dep qaraydu. Yene beziler peget Yawanning ewladlirini körsitidu, dep qaraydu. Biz ikkinchi pikirge mayil. □ **10:6** «Misir» — ibraniy tilida «mitsraim». «Put» — «Liwiye»dikilerning ejdadi boldi. ■ **10:6** 1Tar. 1:8.

7 Kushning oghulliri Séba, Hawilah, Sabtah, Raamah we Sabtika idi. Raamahning oghulliri Shéba we Dédan idi. **8** Kushtin yene Nimrod törelgen; u yer yüzide nahayiti küchtünggür adem bolup chiqtı. □ ■ **9** U Perwerdigarning aldida küchtünggür owchi boldi; shu sewebtin «palanchi bolsa Nimrodtek, Perwerdigarning aldida küchtünggür owchi iken» dégen gep tarqalghan. □ **10** Uning padishahliqi Shinar zéminidiki Babil, Erek, Akkad we Kalneh dégen sheherlerde bashlan'ghanidi. □ **11-12** U bu zémindin Ashur zéminigha chiqip Nineve, Rehobot-Ir, Kalah we Nineve bilen Kalahning otturisidiki Resen dégen sheherlernimu bina qildi (bular qoshulup

□ **10:8** «Nimrod» — bu isim «asiy» «isyan kötürgüchi» dégen menide. Shübhisiszki, bu isim uningha kényinrek qoyulup, uning Xudagha qarshi chiqqanlıqını körsetken. ■ **10:8** 1Tar. 1:10. □ **10:9**

«U Perwerdigarning aldida küchtünggür owchi boldi» — bu sözler belkim Nimrodnıg ismini chüşhendüridu. «Owchi» mushu yerde belkim haywanlarnıa emes, insanlarnı owladydighanlıqını körsitishi mumkin; bu yerde «owchi» dégen sözning «jahan'gir» dégen menisimu bar. Kona yehudiy ustazlar («rabbilar»)ning hemmisi: «Perwerdigar aldida küchtünggür owchi boldi» dégen sözler uning Xudagha qarshi turghanlıqını körsitidu, dep qaraytti. Chünki Nimrod kényin berpa qılghan sheherler, jümlidin Babil shehiri Xuda we uning xelqige qarshi chiqqan, shundaqla Xudagha qarshi chiqishning simwoli bolup qalghan. **«palanchi bolsa Nimrodtek, Perwerdigarning aldida küchtünggür owchi iken»** — bu sözning menisi intayın selbiy bolushi mumkin: «u nahayiti xeterlik adem», «nahayiti tekebbur bir jahan'gir», «hetta Perwerdigargha qarshi chiqishqa pétinidu» dégendek menilerni körsitidu. □ **10:10** «Shinar» — «Babil» yaki «Babilon»ning bashqa bir namidur. **«ayetning bashqa xil terjimisi»** — «uning padishahliqining asasi Shinar zéminidiki Babil, Erek, Akkad we Kalneh dégen sheherler idi».

«Katta Sheher» boldi). □

¹³ Misirning ewladliri Ludiylar, Anamiylar, Lehabiyilar, Naftuhiyilar, ¹⁴ Patrosiyilar, Kasluhiyilar (Filistiylar Kasluhiylardin chiqqan) we Kaftoriylar idi.

¹⁵ Qanaandin tunji oghul Zidon törilip, kéyin yene Het törelgen. ¹⁶ uning ewladliri bolsa Yebusiylar, Amoriylar, Girkashiyilar, ¹⁷ Hiwiylar, Arkiyilar, Siniylar, ¹⁸ Arwadiylar, Zemariylar we Hamatiylar idi. Shuningdin kéyin, Qanaaniylarning qebililiri her terepke tarqilip ketti. ¹⁹ Qanaaniylarning yurt chégrisi bolsa Zidondin tartip, Gerar teripige sozulup, Gazagha chiqip, andin Sodom, Gomorra, Admah bilen Zeboim teripige tutiship, Léshaghiche yétip baratti. ²⁰ Yuqiriqlar bolsa hamning oghulliri bolup, öz qebilisi we tilliri boyiche qowm bolup öz zéminlirida olturaqlashqanidi.

²¹ Shemmu oghul perzentlik boldi; Shem bolsa Yafetning akisi, Éberlerning ata-bowisi boldi.

□ **10:11-12** «Ashur» — yeni «Asuriye». Mumkinchiliki barki, Nimrod Babil shehiride Xudagha qarshi bolghan heriketke bashlamchi bolghanidi; shunga kéyin (insan tilliri qalaymiqanlashturulghanda) u Babil shehiridin chiqip kétishke mejbur boldi. «U bu zéminidin Ashur zéminigha chiqip» dégenning bashqa bixil terjimisi «Ashur shu zémindin chiqip,...». **«bular qoshulup «Katta Sheher» boldi»** — démek, Ninewe dégen «katta sheher»ni körsitudu («Yun.» 1:1, 3:2, 3:3, 4:11ni körüng). Chünki kéyinrek, bu Ninewe, Rehobot-Ir, Kalah we Resen dégen töt sheher birliship bir chong katta sheher, yeni «Ninewe sheher»i boldi. Bezi alimlar «Katta Sheher» peqet Kalah bilen Resenden ibaret ikki sheherni körsitudu, dep qaraydu; bizningche «katta sheher» Ninewe, Rehobot-ir, Kalah we Resen lerning hemmisini öz ichige alidu.

22 Shemning oghulliri Élam, Ashur, Arfaxshad, Lud, Aram; ■ **23** Aramning oghulliri Uz, Hul, Geter, Mash idi. □

24 Arfaxshadtin Shélah töreldi, Shélahtin Éber töreldi. □ ■ **25** Éberdin ikki oghul törelgen bolup, birining ismi Peleg idi, chünki u yashighan dewrde yer yüzide bölünüş boldi; Pelegning inisining ismi Yoqtan idi. □

26 Yoqtandin Almodad, Shelef, Xazarmawet, Yérah,

27 Hadoram, Uzal, Diklah, **28** Obal, Abimael, Shéba,

29 Ofir, Hawilah we Yobab töreldi. Bularning hemmisi Yoqtanning oghulliri idi. **30** Ularning olturghan jayliri bolsa Méshadin tartip, Seffar dégen rayonning sherq teripidiki taghqiche sozulatti.

31 Yuqiriqlar bolsa Shemning oghulliri bolup, öz qebilisi we tilliri boyiche qowm bolup öz zéminlirida olturaqlashqanidi.

32 Yuqiridikiler Nuhning ewladliri bolup, ular öz nesebliri we qowmliri boyiche xatirilen'gen. Topandin kényki yer yüzdiki barlıq qowmlar

■ **10:22** Yar. 11:10; 1Tar. 1:17. □ **10:23** «Mash» — yaki «Meshek». □ **10:24** «Éber» — menisi belkim «(deryadin) ötküchi». «ibraniy» dégen söz belkim bu sözden chiqqan. ■ **10:24**

1Tar. 1:18. □ **10:25** «Peleg» — bu sözning teleppuzi «bölünüş»ke yéqindur. «U yashighan dewrde yer yüzide bölünüş boldi» — bu söz heqte üch xil imkaniyet bar: (1) bu sözler Babil munari wegésinde (11-bab), Xudaning tilni bölüshi bilen ellernimu bölgendikini, shundaqla «yer yüzdikilerning bölünüp ketken»likini körsitudu; (2) yer-zéminning özining bölünüp ketkenlikini körsitudu («Yar.» 1:9 boyiche yer-zémin eslide birla quruqluq idi, choqum kényche melum waqitta hazırkı Asiya, Yawropa, Afriqa, Amérika, Awstraliye we Antarktika qit'elirige bölün'gen); (3) yuqirida tilgha élin'ghan ikki imkaniyetning teng yüz bergenlikini körsitudu.

ularning ichidin tarqalghan.■

Ellerning yer yüzide tarqaqlashturulushi

11

«Babil munari weqesi» – Xudaning insanlarning tilini parchiliwétishi

¹ U zamanda pütkül yer yüzidiki til hem söz birxil

■ 10:32 Ros. 17:26

idi. □ 2 Lékin shundaq boldiki, ademler meshriq terepke seper qilip, Shinar yurtida bir tüzlenglikni uchritip, shu yerde olturaqlashti. ■ 3 Ular bir-birige: — Kélinglar, biz xish quyup, otta pishurayli! — déyishti. Shundaq qilip, ular qurulushta tashning ornigha xish, laying ornigha qarimay ishletti. 4 Ular yene: — Kélinglar, emdi özimizge bir sheher bina qilip, sheherde uchi asmanlarga taqashqudek bir munar yasayli! Shundaq qilip özimizge bir nam tikliyeleymiz. Bolmisa, pütkül yer yüzige tarilip kétimiz, — déyishti. ■ ■

5 U waqitta Perwerdigar adem baliliri bina qiliwatqan sheher bilen munarni körgili chüshti.

6 Perwerdigar: — «Mana, bularning hemmisi bir qowmdur, ularning hemmisining tilimu birdur; bu ularning ishining bashlinishidur! Bundin kényin ularning niyet qilghan herqandaq

□ 11:1 «**pütkül yer yüzidiki til ... birxil idi**» — bu til qaysi til bolushi kérek? Biz uni ibraniy tili, dep qaraymiz. Sewebi: (1) «Alemning Yaritilishi»da uchraydighan, «Babil munari» weqesidin ilgiriki barliq nam-isimlar ibraniy tilidiki nam-isimlar idi; (2) «Alemning Yaritilishi» 1-11 bablardiki köp ayetlerde «söz oyuni» ishlilikgenlikи bizge melum (mesilen, 2:32, 11:9 we shuninggha munasiwetlik izahatlarni körün). Eger shu zamandiki til ibraniy tili bolmigan bolsa, undaqta, «Alemning Yaritilishi»da shundaq «söz oyuni»ning ishlilikli mumkin bolmaytti. ■ 11:2 Yar. 10:10.

□ 11:4 «**uchi asmanlarga taqashqudek bir munar yasayli**» — ularning mushu meqsiti bir xil meghrurluqni bildürüpla qalmay, belki yene munar arqliq asmandiki rohlar (jin-sheytanlar) bilen alaqe qilish («Ef.» 2:2), palchiliq qilish meqsitiningmu barliqini ipadileydu. Démek, u munar Xudaning yoligha qarimuqarshi bolghan. Uning üstige ularning bundaq özlirini tarilip kétishtin saqlash tedbiri Xudaning ademlerge: «siler jüpliship köpiyip, **yer yüzini toldurunqlar**» (9:1) dégen emrige xilap idi. ■ 11:4 Qan.

ishini héch tosuwalghili bolmaydu. ⁷ Shunga Biz töwen'ge chüshüp ularning bir-birining geplirini uqalmasliqi üçhün ularning tilini *bashqa-bashqa qılıp* qalaymiqanlashturuwéteyli» — dédi.

⁸ Shundaq qılıp Perwerdigar ularni u jaydin pütkül yer yüzige taritiwetti. Shuning bilen ular sheherni yasashtin toxtap qaldı. ■ ⁹ Shunga bu sheherning nami «Babil» dep ataldi; chünki u yerde Perwerdigar pütkül yer yüzidikilerning tilini qalaymiqanlashturuwetti. Shundaq qılıp Perwerdigar ularni u jaydin pütkül yer yüzige taritiwetti. □

Shemning nesebnamisi

1 Tar. 1:1-27

¹⁰ Töwendikiler Shemning ewladliridur: — topan ötüp ikki yıldın kényin, Shem yüz yéshida, uningdin Arfakshad töreldi. □ ■ ¹¹ Arfakshad tughulghandin

■ **11:8** Qan. 32:8; Ros. 17:26. □ **11:9** «*Babil*» — bu sözning ikki menisi bar: — «Xudaning derwazisi» we «qalaymiqanchiliq»; shübhisizki, sheherni qurghuchilar «mushu sheher bilen as-manlарgha yétimiz» dégen meqsette sheherge «Xudaning derwazisi» dégen menilik namni qoyghan; lékin kényin «*Babil*» dégen sözning «qalaymiqanchiliq» dégen ikkinchi menisi shu sheherge del munasip keldi. **«Perwerdigar ularni u jaydin pütkül yer yüzige taritiwetti»** — bu weqe 10-babtiki yetmish el-qowmning qaysi yol bilen bir-biridin ayrılip kektlenlikini, shundaqla Nimrodning Babil shehiridin chiqip ketkenlikini chüshendüridu. Yene bir mumkinchiliki barki, Babildikiler kényinki dewrlerde choqun'ghan ilah «Marduk» yaki «Merodak» eslide Nimrodning özi idi. □ **11:10** «**Töwendikiler Shemning ewladliridur:** — » — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning beshinchı «tolidoti» («tarixi»), yeni «Shemning tolidoti» («Shemning ewladlirining tarixi») (11:9-11:26) bashlinidi.

■ **11:10** Yar. 10:22-31; 1Tar. 1:17.

kéyin Shem besh yüz yıl ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

12 Arfakshad ottuz besh yashqa kirgende uningdin Shélah töreldi. **13** Shélah tughulghandin kéyin Arfakshad töt yüz üch yıl ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

14 Shélah ottuz yashqa kirgende uningdin Éber töreldi. **15** Éber tughulghandin kéyin Shélah töt yüz üch yıl ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

16 Éber ottuz töt yashqa kirgende uningdin Peleg töreldi. **17** Peleg tughulghandin kéyin Éber töt yüz ottuz yıl ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

18 Peleg ottuz yashqa kirgende uningdin Reu töreldi. ■ **19** Reu tughulghandin kéyin Peleg ikki yüz toqquz yıl ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

20 Reu ottuz ikki yashqa kirgende uningdin Sérug töreldi. **21** Sérug tughulghandin kéyin Reu ikki yüz yette yıl ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

22 Sérug ottuz yashqa kirgende uningdin Nahor töreldi. **23** Nahor tughulghandin kéyin Sérug ikki yüz yıl ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

24 Nahor yigirme toqquz yashqa kirgende uningdin Terah töreldi. **25** Terah tughulghandin kéyin Nahor bir yüz on toqquz yıl ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

26 Terah yetmish yashqa kirgende uningdin Abram, Nahor we Haran töreldi.

Terahning nesebnamisi

27 Terahning ewladliri töwendikiche: — Terahtin Abram, Nahor we Haran töreldi; Harandin Lut töreldi. □ ■ **28** Lékin Haran tughulghan yurti bolghan, kaldiylerning Ur shehiride atisi Terahning aldida, Terahtin ilgiri öldi. □ **29** Abram bilen Nahor ikkisi öylendi. Abramning ayalining ismi Saray, Nahorning ayalining ismi Milkah idi; Milkah Harranning qizi idi; Haran bolsa Milkah we Iskahning atisi idi. ■ **30** Lékin Saray tughmas bolghachqa, uning balisi yoq idi. ■

31 Terah bolsa oghli Abramni, newrisi Lut (Harranning oghli)ni we kélini, yeni Abramning ayalı Sarayni élip, Qanaan zéminigha bérish üçhün kaldiylerning Ur shehiridin yolgha chiqtı; biraq ular Haran dégen jaygha yétip kelgende, shu yerde olturaqlıship qaldı. □ ■ **32** Terahning körgen künliri ikki yüz besh yil bolup, Haranda alemdin ötti. □

12

Xudaning Ibrahim, yeni Abramni tallishi — Ibrahimning étiqadi

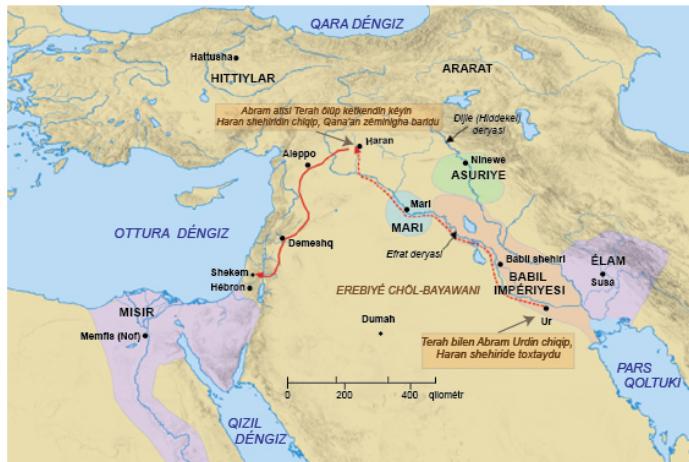
-
- **11:27** «Terahning ewladliri töwendikiche: —» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning altınchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Terahning toolidoti» («Terahning ewladlirining tarixi») (11:27-25:11) bashlinidu. ■ **11:27** Ye. 24:2; 1Tar. 1:26. □ **11:28** «Kaldiylər» — ibraniy tilida «kasdiylar». ■ **11:29** Yar. 22:20. ■ **11:30** Yar. 16:1, 2; 18:11, 12. □ **11:31** «Qanaan zéminigha bérish üçhün kaldiylerning Ur shehiridin yolgha chiqtı» — xerite bétini körüng. ■ **11:31** Ye. 24:2; Neh. 9:7; Ros. 7:4. □ **11:32** «Ibrahimning sepiri» — munasivetlik xeritini körüng.

1 Perwerdigar *eslide* Abramgha mundaq dégenidi:

—
 Sen öz yurtungdin, öz uruq-tughqanliringdin we öz ata jemetingdin ayrılıp, Men sanga körsitudighan zémin'gha barghin.■ **2** Shundaq qilsang Men séni ulugh bir xelq qilip, sanga bext-beriket ata qilip, namingni ulugh qilimen; shuning bilen sen özüng bashqılargha bext-beriket bolisen; **3** kimler sanga bext-beriket tilise Men ularni beriketleymen, kimki séni xorlisa, Men choqum uni lenetke qaldurimen; sen arqılıq yer yüzidiki barlıq aile-qebililerge bext-beriket ata qilinidu! — dédi.□ ■

■ **12:1** Ros. 7:3; Ibr. 11:8. □ **12:3** «séni xorlisa» — yaki «séni töwen körse», «séni pes qilsa». «sen arqılıq yer yüzidiki barlıq aile-qebililerge bext-beriket ata qilinidu!» — Xudaning bu intayin muhim ehdisi we shertliri toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **12:3** Yar. 18:18; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

IBRAHIMNING SEPIRI (Yaritilish 12-bab)

Ibrahimning sepiri

⁴ Abram Perwerdigar uninggha éytqini boyiche *Harandin* ayrıldı; Lutmu uning bilen bille mangdi. Abram Harandin chiqqinida yetmish besh yashta idi.

⁵ Abram ayali Saray bilen inisining oghli Lutni élip, ularning yighqan barlıq mal-mülükini qoshup, Haranda igidarchiliq qılghan ademlerni bille qetip, Qanaan zéminigha bérish üçhün yolga chiqti; shundaq qılıp ular Qanaan zéminigha yétip keldi.■ ⁶ Abram zéminni kézip, Shekem dégen jaydiki «Morehning dub derixi»ning yénigha keldi (u chaghda u zéminda Qanaaniylar turatti).■

⁷ Perwerdigar Abramgha körünüp, uninggha: — Men bu zéminni séning neslingge ata qilimen, — dédi.

■ 12:5 Ros. 7:4.

■ 12:6 Yar. 10:18,19; 13:7.

Shuning bilen u shu yerde özige körün'gen Perwerdigargha atap bir qurban'gah saldi. □ ■ 8 Andin u bu yerdin yötkilip, Beyt-Elning sherqidiki taghqa bardi; gherb teripide Beyt-El, sherq teripide Ayi dégen jay bar idi; u shu yerde chédir tiki. U shu yerde Perwerdigargha atap bir qurban'gah yasap, Perwerdigarning namini chaqirip ibadet qildi. □ 9 Andin kéyin Abram tedrijiy köchüp, jenubidiki Negew rayonigha qarap yötkeldi.

Abramning Misirgha chüshüshi

10 Zéminda acharchiliq bolghanidi; Abram Misirgha chüshti; u shu yerde waqtinche turmaqchi bolghanidi, chünki zéminda acharchiliq bek éghir idi. □ 11 Emma shundaq boldiki, u

-
- 12:7 «U... **Perwerdigargha atap bir qurban'gah saldi**» — qiziq bir yéri shuki, Abram birnechche qurban'gah salidu, lékin sun'ghan qurbanliqliri toghrisida héchqandaq xatire yoqtur. Belkim u könglide: — «Perwerdigar manga shundaq shapaet körsetken tursa, uninggha ibadet yolda melum bir qurbanlıq sunushum kérek» dep oylyghan bolsimu, lékin némini qurbanlıq süpitide sunushning muwapiq bolidighanliqini bilmey, yasighan qurban'gahlar qurbanliqsiz quruq turup qalghan bolushi mumkin. ■ 12:7 Yar. 13:15; 15:18; 17:8; 24:7; 26:4; Qan. 34:4. □ 12:8 «**Perwerdigarning namini chaqirip ibadet qildi**» — yaki «Perwerdigarning namini chaqirip nida qildi». 4:26ni körüng. □ 12:10 «**chüshti**» — Ibraniylargha nisbeten ular Xudaning «muqeddes zémin»i bolghan Qanaan (Pelestin)din chiqip herqaysi jaylargha (ularning jughrapiyilik orni égiz bol-sun, pes bolsun) mangsa, «chüshüsh» dégen péil bilen ipadilinidu; shuningdek herqaysi yerdin Pelesting'e qarap mangsa, «chiqish» dégen péil bilen ipadilinidu. «**Abram Misirgha chüshti**» — Abram (Ibrahim)ning Misirgha chüshüshi togruluq «qoshumche söz»imiz («ibrahimning hayatidin alidigan sawaqlar we ibretler»)de azraq toxtilimiz.

Misirgha yéqinlashqanda, ayali Saraygha: — Mana, men séning hösün-jamalingning güzellikini bilimen. **12** Shundaq boliduki, misirliqlar séni körse, «Bu uning ayali iken» dep, méni öltürüwétip, séni tirik qalduridu. **13** Shuning üchün séning: «Men uning singlisi» déyishingni ötinimen. Shundaq qilsang, men séningdin yaxshiliq tépip, sen arqiliq tirik qalimen, — dédi.■

14 Abram Misirgha kirgende shundaq boldiki, misirliqlar derweqe ayalning güzel ikenlikini kördi. **15** Pirewnning emirlirimu uni körüp, Pirewn'ge uning teripini qildi; shuning bilen ayal Pirewnning ordisigha élip kirildi.□ **16** Pirewn Sarayning sewebidin Abramgha yaxshi muamile qildi; shuning bilen u qoy, kala, hangga éshekler, qul-dédekler, mada éshekler we tögilerge érishti. **17** Emma Perwerdigar Pirewn we öyidikilirini Abramning ayali Sarayning sewebidin tolimu éghir wabalarqha muptila qildi.■ **18** Shuning üchün Pirewn Abramni chaqirip uninggha: — «Bu zadi séning manga néme qilghining? Némishqa uning öz ayaling ikenlikini manga éytmiding? **19** Némishqa uni «singlim» dep méning uni xotunluqqa élishimgha sewebkar bolghili tas qalisen! Mana bu ayaling! Uni élip ketkin! — dédi. **20** Pirewn öz ademlirige Abram toghrisida emr qildi; ular uni, ayalini we uning barliqini qoshup yolgha séliwetti.

■ **12:13** Yar. 20:12; 26:7. □ **12:15** «Pirewn» — Misirning padishahining omumiy unwani idi. ■ **12:17** Zeb. 105:14-15

13

Abram bilen Lutning ayrilip kétishi

¹ Shuning bilen Abram ayali we uning barliq nersilirini hemde Lutni élip Misirdin chiqip, Qanaanning jenubidiki Negew yurtigha mangdi.
² U chaghda Abramning mal-waran we altunkümüshliri köp bolup, xélila bay idi.
³ U köchüp yürüp, jenubtiki Negewdin Beyt-Elge, yeni Beyt-El bilen Ayining otturisidiki eslide chédir tikken jaygha, ■ ⁴ qurban'gah yasigan jaygha qaytip keldi. Abram shu yerde Perwerdigarning namini chaqirip ibadet qildi. ■
⁵ Abram bilen bille mangghan Lutningmu qoykala padiliri we chédirliri bar idi.
⁶ Emdi ular bille tursa, zémin ularni qamdiyal-maytti; ■ ⁷ bu sewebtin Abramning padichiliri bilen Lutning padichilirining arisida jédel chiqtı (u waqitta Qanaaniylar bilen Perizziyler shu zéminda turatti). □ ■ ⁸ Shunga Abram Lutqa: — «Biz bolsaq qérindashlarmız, sen bilen méning aramda, méning padichilirim bilen séning padichiliring arisida talash-tartish peyda bolmisun. ⁹ Mana, aldingda pütkül zémin turmamdu? Emdi sen mendin ayrilghin; eger sen sol terepke barsang,

■ **13:3** Yar. 12:8. ■ **13:4** Yar. 4:26; 12:8. ■ **13:6**
 Yar. 36:7. □ **13:7** «U waqitta Qanaaniylar bilen Perizziyler shu zéminda turatti» — «Qanaaniylar we Perizziyler»ning tilgha élinishining sewebi belkim (1) Ibrahimning ailiside ichki jédel bolsa, etrapidiki butperesler aldida Ibrahimning Xuda toghruluq bergen guwahliqigha dagh chüshetti; (2) ichki jédel ailini ajizlash-turuwétetti, shuning bilen etrapidiki qebililer pursettin paydilinip ulargha hujum qilishimu mumkin idi. ■ **13:7** Yar. 12:6.

men ong terepke baray; eger sen ong terepke barsang, men sol terepke baray», – dédi. ■

10 U waqitta Lut nezer sélip kördiki, Iordan wadisidiki barlıq tüzlenglikning Zoar shehirigiche hemmila yerning süyi intayin mol idi; Perwerdigar Sodom bilen Gomorrani weyran qilishtin ilgiri bu yer beeyni Perwerdigarning béghi, Misir zéminidek idi. □ **11** Shuning bilen Lut özige Iordan wadisidiki pütkül tüzlenglikni talliwaldi; andin Lut meshriq terepke köchüp bardi. Shundaq qilip ikkiylen ayrıldı. **12** Abram Qanaan zéminida olturaqlashti; Lut bolsa tüzlengliktiki sheherlarning arisida turdi; u bara-bara chédirlirini Sodom shehiri terepke ýötkidi. **13** Sodom xelqi rezil ademler bolup, Perwerdigarning neziride tolimu éghir gunahkarlar idi. ■

Abramning Hébron'gha köchüshi

14 Lut Abramdin ayrılip ketkendin kéyin, Perwerdigar Abramgha: – Sen emdi beshingni kötürüp, özüng turghan jaydin shimal we jenubqa, meshriq we meghrip terepke qarighin; **15** chünki sen hazır körüwatqan bu barlıq zéminni sanga we neslinge

■ **13:9** Yar. 20:15; 34:10. □ **13:10** «barlıq tüzlenglik.... süyi intayin mol idi» — bu yerler hazır «Ölü Déniz» etrapidiki qupquruq qaghjiraq jaylardur. «Perwerdigarning béghi» — démek, Érem béghi. «Misir zéminidek» — Misir zémimi, bolupmu Nil deryası etrapi tolimu munbet, süyi mol zémindur. ■ **13:13** Yar. 18:20; Ez. 16:49.

menggülük bérimen. □ ■ 16 Séning neslingni yerdiki topidek köp qilimen; shundaqki, eger birsti yerdiki topini sanap chiqalisa, séning neslingnimu sanap chiqalishi mumkin bolidu. ■ 17 Ornungdin tur, bu zéminni uzunluqi we kenglik boyiche aylinip chiqqin; chünki Men uni sanga ata qilimen, – dédi. 18 Shunga Abram chédirlirini yötkep, Hébron shehirige yéqin Mamrediki dubzarliqning yénigha bérüp olturaqlashti; u shu yerde Perwerdigargha atap bir qurban'gah yasidi. ■

14

Abramning Lutni qutquzushi

1 Shinarning padishahi Amrafel, Ellasarning padishahi Arioq, Élamning padishahi Kéedorlayomer we Goyimning padishahi Tidalning künliride shu weqe boldiki, 2 ular birliship Sodomning padishahi Béra, Gomorraning padishahi Birsha, Admahning padishahi Shinab, Zeboimning padishahi Shem'éber we Béla (yeni Zoar)ning padishahigha qarshi hujumgha atlandi. 3 Bu

□ 13:15 «**sen hazir körüwatqan bu barlıq zéminni sanga ... bérimen**» — u körüwatqan zémin Lut talliwalghan Iordan wadisini öz ichige alatti. Bu Xudanıng birinchi qétim zéminni Ibrahimning nesligila emes, belki yene Ibrahimghimu bérimen, dep wede qilishi idi. Lékin emeliyyette, Ibrahim ömrinde Pelestin zéminidin peqet bir parche yerlikla sétiwalghan (23-bab); shunga Xudanıng bu wedisi Ibrahimning tirilghanda, zémin'gha mirasxor bolidighanlıqını körsitudıghan bir besharet bolsa kérek. ■ 13:15 Yar. 12:7; 15:7,18; 17:8; 26:4; Qan. 34:4; Ros. 7:5. ■ 13:16 Yar. 15:5; 17:4; Qan. 10:22; Yer. 33:22; Rim. 4:17,18; Ibr. 11:12. ■ 13:18 Yar. 14:13.

beshining hemmisi kéléship Siddim wadisigha, yeni «Shor Dénгizi» wadisigha yighthildi. □ 4 Ular on ikki yil Kédorlayomerge békindi boldi, on üchinchi yilgha kelgende, Kédorlayomerge qarshi isyan kötürdi.

5 On tötinchi yili Kédorlayomer we uninggha ittipaqdash bolghan padishahlar hemmisi yighthip, Ashtarot-Karnaim dégen yerde Refayiylargha, shundaqla Ham dégen yerde Zuziylargha, Shaweh-Kiriataymida Émiylargha hujum qilip ularni yengdi; ■ 6 andin ular Horiylarni ularning Séir téghida meghlup qilip, chölning yénidiki El-Paran'ghiche sürüp-toqay qildi. 7 Arqidinla, ular En-Mishpatqa (yeni Qadeshke) yénip kélip, Amaleklerning pütkül yurtini bulang-talang qildi; Hazazon-Tamarda olturushluq Amoriylarnimu hujum qilip meghlup qildi. 8 Shuning bilen Sodomning padishahi, Gomorraning padishahi, Admahning padishahi, Zeboimning padishahi we Bélaning (yeni Zoarning) padishahi chiqip, Siddim wadisida ulargha qarshi jeng qílishqa sep tizdi; 9 mushu *besheylen* Élamning padishahi Kédorlayomer, Goyimning padishahi Tidal, Shinarning padishahi Amrafel, Ellasarning padishahi Arioq qatarliqlar bilen soqushti; yeni tot padishah bilen besh padishah özara soqushti. 10 Siddim wadisidiki hemmila yerde qarimay *orekliri* bar idi. Sodom we Gomorraning padishahliri qéchip, oreklerge chüshüp ketti.

□ 14:3 «Shor dénгizi» — «Ölük Dénгiz» depmu atilidu. ■ 14:5
Yar. 15:20; Qan. 2:10,11.

Emma qalghanlar bolsa taghqa qéchip ketti.

11 *Ghalib kelgen töt padishah bolsa* Sodom bilen Gomorraning hemme mal-mülkini we barliq ozuq-tülükini élip ketti. **12** Ular yene Abramning jiysi Lutnimu malliri bilen qoshup élip ketti; chünki u Sodomda olturaqlashqanidi.

13 Halbuki, qutulup qalghan birsi bérüp bu ishlarni ibraniy Abramgha éytti. Shu chaghda u Amoriy Mamrening dubzarliqining yénida turatti. Mamre bolsa Eshkol we Anerning akisi idi; bu ücheylen Abram bilen ittipaqdash idı. □ ■ **14** Abram qérindishining esir bolup qalghanliqini anglap, öz öyide tughulghan, alahide terbiyilen'gen üch yüz on sekkiz ademni bashlap chiqıp, *töt padishahni* qogħlap dan'għiche bard. □ **15** Kéchisi u ademlirini guruppilargħa bölüp, ular bilen birlikte hujum qilip ularni meglup qilip, ularni Demeshqning shimal teripidiki Hobah dégen jayghiche qogħlap bérüp, **16** pütkül *olja alghan* mal-mülükni qaytu ruwaldi; öz qérindishi Lutni, uning mal-mülki we xotun-qizlirini, shundaqla *barliq qalghan* ademlerni yandurup keldi.

□ **14:13** «ibraniy» — bu yerde «ibraniy» dégen söz birinchi qétim tilgha élin'ghan. «ibraniy» dégen söz töwendikidek ikki xil menide bolushi mumkin: — (1) Ibrahim Éber dégen kishining ewladi (21:10); (2) «ötküchi». «ibraniy» dégenning belkim «abar» («ötmek») dégen péil bilen munasiwiti bolushi mumkin. Ibrahim Qanaan zéminda turuwaqtqanlargħa nisbeten «deryadin ötken kishi» — démek, u «ulugh derya» (Efrat deryasi)din ötüp kelgen kishi idi. «bu ücheylen Abram bilen ittipaqdash idı» — sel toghiraq terjime qilsaq «Abram bu ücheylen bilen ittipaqdash idı». ■ **14:13** Yar. 13:18.

□ **14:14** «Abram ... töt padishahni qogħlap dan'għiche bard» — texminen 150-200 kilométrghiche qogħlighan.

Melkizedekning Abramgha bext tilishi

17 Abram Kéedorlayomer we uning bilen ittipaqdash padishahlarni meghlup qilip, qaytip kelgende, Sodomning padishahi Shaweh wadisi (yeni Xan wadisi)gha uning aldigha chiqtı. **18** Salémning padishahi Melkizedekmu nan bilen sharab élip aldigha chiqtı. U zat bolsa, Hemmidin Aliy Tengrining kahini idi; □ ■ **19** u *Abramni* bext-beriketlep: — «Abram asman bilen zéminning Igisi bolghan Hemmidin Aliy Tengri teripidin beriketlensun!» **20** Shundaqla düshmenliringni öz qolunggha tapshurghan Hemmidin Aliy Tengrige Hemdusana oqulghay!» — dédi.

Abram bolsa gheniyimet alghan nersilerning ondin birini uninggha berdi.

21 Andin Sodomning padishahi Abramgha: — Ademlerni manga bergeyla, gheniyimetlerni özlirige alghayla, — dédi.

22 Lékin Abram Sodomning padishahigha jawab béríp: — Men bolsam asman bilen zéminning Igisi bolghan Hemmidin Aliy Tengri Perwerdigargha qol kötüüp qesem qilghanmenki, **23** men sendin hetta bir tal yip ne bir tal boghquchinimu ne séning bashqa herqandaq nersengni almaymen; bolmisa, sen kényin: «men Abramni bay qilip qoydom» déyishing mumkin.

24 Shunga yigitlirimning ýegen-ichkini, shundaqla manga hemrah bolghanlar, yeni Aner, Eshkol

□ **14:18** «Melkizedek» — bu zat togruluq «Zebur» 110-küydiki ızahatlarni, shundaqla «ibraniylargha»diki 5-7-bablar we shularning izahatlari, «qoshumche söz»inimu körüng. ■ **14:18** Ibr. 7:1, 2, 3.

□ **14:19** «Asman bilen zéminning Igisi» — yaki «asman bilen zéminning Yaratquchisi».

we Mamrelerge téгishlik ülüshtin bashqa, men *gheniyettin* héchnerse almaymen; shular özlirige téгishlik ülüshini alsun, — dédi.□

15

Xudaning Abramgha körünüp, uning bilen ehde tütüshi

¹ Bu ishlardin kéyin Perwerdigarning söz-kalami Abramgha alamet körünüşte kélip: «Ey Abram, qorqmighin; Men Özüm qalqining we zor in'amingdurmen» — dédi.□ ■ ² Lékin Abram: — Ey Reb Perwerdigar, manga néme bérisen? Mana, men balisiz tursam, öy-bisatlimgħha warisliq qilghuchi mushu Demeshqlik Eliézerla bardur, — dédi.

³ Abram yene: Mana, Sen manga héch nesil bermiding, mana öyümde turuwatqanlardin biri manga waris bolidu, dédi.

⁴ Shu haman Perwerdigarning söz-kalami uning-gha kélip: «Bu kishi sanga waris bolmaydu, belki öz pushtungdin bolidighan kishi sanga waris bolidu», — dédi.

⁵ Shuning bilen Perwerdigar uni tashqirigha élip chiqip: — Emdi asman'gha qarap yultuzlarni sana

□ **14:24** «yigitler» — İbrahimning öz xizmetkarlarını körsitudu. İbrahimning hemrahı Aner, Eşkol we Mamre belki Perwerdigarga étiqad qilghuchilar bolmighachqa, İbrahim özige qoyghan qattiq telepni (héch gheniyet almaymen dégendek) ularning üstige qoymaydu. □ **15:1** «Men Özüm qalqining we zor in'amingdurmen» — bashqa birxil terjimisi: «Men sanga zor in'am bergücidurmen». ■ **15:1** Zeb. 16:5; 18:2; 19:11

— Qéni, ularni saniyalamsenkin?! — dédi. Andin uninggha: — Séning neslingmu shundaq bolidu, — dédi.■

⁶ Abram Perwerdigargha ishendi; Perwerdigar uningdiki bu *ishenchni* uning heqqaniyliqi dep hésabldi.■ ⁷ Yene uninggha: Men bu zémin'gha ige qilishqa séni Kaldiyediki Ur shehiridin élip chiqqan Perwerdigardurmen, — dédi.■

⁸ Lékin Abram: — I Reb Perwerdigar, men uninggha jezmen ige bolidighinimni qandaq bilimen? — dep soridi.

⁹ *Perwerdigar* uninggha: — Men üchün üch yashliq bir inek, üch yashliq bir chishi öchke, üch yashliq bir qochqar bilen bir kepter we bir bajka élip kelgin, — dédi.

¹⁰ Shunga u bularning hemmisini élip, ularning herbirsini yérimdin ikki parche qilip, yérimini yene bir yérimigha udulmu'udul qilip soyup qoydi; emma qushlarni parchilimidi.□ ¹¹ Qagha-quzghunlar taplarning üstige chüshkende, Abram ularni ürkütüp heydiwetti.

¹² Lékin kün patay dégende, Abramni éghir bir uyqu basti we mana, uning üstige dehshetlik bir wehime, tom qarangghuluq chüshti. ¹³ Andin

■ **15:5** Mis. 32:13; Qan. 10:22; Rim. 4:18; Ibr. 11:12.

■ **15:6** Rim. 4:3,9,18,22; Gal. 3:6; Yaq. 2:23. ■ **15:7** Zeb. 105:9-13 □ **15:10** «chüshenme» — kona zamanlarda ikki terep bir-biri bilen ehde tüzmekchi bolsa, awwal kala yaki qoyni soyup, ikki parche qilip parchilaytti; andin ikki terep soyup ikki parche qilghan malning otturisidin teng ötüp bir-birige quesem qilatti. Bu ishning menisi, «qaysimiz ehdini buzsaq, Xuda uni bu soyghan malgha oxshash qilsun!» démeklik bolushi mumkin. Shunga ibraniy tilida «ehde tüzüsh» adette «ehde késish» déyilidu. «Yer.» 34:8, 18-20-ayetlerni körün.

Perwerdigar Abramgha: — Jezmen bilishing kerekki, séning nesling özlirining bolmighan bir zéminda musapir bolup, shu yerdiki xelqning qulluqida bolidu we shundaqla, bu xelq ulargha töt yüz yilghiche jebir-zulum salidu.■ 14 Lékin Men ularni qulluqqa salghuchi shu taipining üstidin höküm chiqirimen. Kéyin ular nurghun bayliqlarni élip shu yerdin chiqidu.■ 15 Emma sen bolsang, aman-xatirjemlik ichide atabowiliringgħha qoshulisen; uzun ömür körüp andin depne qilinisen.□ ■ 16 Lékin shu yerde töt ewlad ötüp, *nesling* bu yerge yénip kéliodu; chünki Amoriylarning qebihlikining zixi téxi toshmidi, dédi.■

17 Shundaq boldiki, kün pétip qarangħu bolghanda, mana, göshlerning otturisidin ötüp kétiwaqtqan, is-tütek chiqip turghan bir otdan bilen yalqunluq bir mesh'el köründi.

■ 15:13 Mis. 12:40; Ros. 7:6; Gal. 3:17. ■ 15:14 Mis. 3:22; 11:2; 12:35,36. □ 15:15 «ata-bowiliringħha qoshulisen» — bu söz éytigħan obyéktqa qarap menisini békítish mumkin. Anglighuchi étiqadlıq kishi bolsa ḥolgħin kétidu; étiqadsiz bolsa, ularning rohi étiqadsizlar bilen bille bolidu («Luqa» 16:13-19 we «qoshumche söz»nimu körünġ).

■ 15:15 Yar. 25:7, 8. □ 15:16 «Amoriylarning qebihliki» — Amoriylar Qanaan zéminida turuwaqtqan qebililer ichde «yétekchi qebile» hésablinatti. «Amoriylarning qebihlikining zixi téxi toshmighanidi» — démek, Xuda ulargha towa qilish pursiti bersimu, ular towa qilmay, yenila gunahqa pétip, Xuda békítken chekke yetkende, Ibrahimning ewladliri bolghan Israillar arqiliq ularni jazalaydu; Israillar ularni zéminidin heydep yoqitidu. Bu isħlar «Chöl-Bayawandiki Seper», «Qanun Sherhi» we «Yeshua»da tepsiliy teswirlinidu. «Misirdin chiqish»tiki «qoshumche söz»imiznimu körünġ.

■ 15:16 Mis. 12:40.

□ 18-19 Del shu kуни Perwerdigar Abram bilen ehde түзүп uninggha: — «Men сéning neslingge bu zéminni Misirning éqinidin tartip Ulugh derya, yeni Efrat deryasighiche бérimen; yeni Kéniyler, Kenizziylar, Kadmoniylar, ■ 20 Hittiyler, Perizziyler, Refayiylar, 21 Amoriylar, Qanaaniylar, Girkashiyalar we Yebusiylarning yurtini ularningki qilimen» dédi.

16

Ismailning tughulushi

¹ Emma Abramning ayali Saray uninggha héch bala tughup bermidi; lékin uning Hejer isimlik misirliq bir dédiki bar idi; □ ² Saray Abramgha: — Mana, Perwerdigar méni tughushtin tosti. Emdu sen méning dédikimning qéshigha kirgin; belkim u arqiliq ana bolup tiklinishim mumkin, — dédi. Abram bolsa Sarayning sözini qobul kördi. □ ³ Shuning bilen Abramning ayali Saray dédiki misirliq Hejerni öz éri Abramgha toqalliqqa apirip berdi (u waqitta Abram Qanaan zéminida on yil

□ **15:17** «chüshenme» — bu nersilerning ehmiyiti, shundaqla Xuda Ibrahim bilen baghlighan shu ehde toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **15:18-19** Yar. 12:7; 13:15; 24:7; 26:4; Mis. 32:13; Qan. 1:8; 34:4. □ **16:1** «Hejer» — bu isim ibraniy tilida «Hagar» dep élinidu. Biraq bezi oqurmenler Ismailning apisini «Hejer» dep atashqa adetlen'gen. □ **16:2** «belkim u arqiliq ana bolup tiklinishim mumkin» — ibraniy tilida «belkim u arqiliq qurulushum mumkin». Eyni waqittiki örp-adetler boyiche, ayal xojayinning dédiki ayal xojayinning érige bala tughup berse, balini ayal xojayinning balisi hésablashqa bolatti.

olturghanidi). ⁴ Abram Hejerning qéshigha kirdi we u hamilidar boldi. Emma u özining hamilidar bolghinini bilginide, u ayal xojayinini közge ilmas bolup qaldı. ⁵ Saray Abramgha qeyidap: — Manga chüshken bu xorluq séning bëshinggha chühsun! Men öz dédikimni quchiqinggha sélip berdim; emdi u özining hamilidar bolghinini körgende men uning neziride közge ilinmidim. Xeyr, Perwerdigar sen bilen méning otturimizda höküm chiqarsun! — dédi.

⁶ Abram Saraygha: — Mana, dédiking öz qolung-didur; sanga néme layiq körünse uninggha shuni qilghin, — dédi. Buning bilen Saray uninggha qattiqqliq qilishqa bashlidi; buning bilen u uning aldidin qéchip ketti.

⁷ Emma Perwerdigarning Perishtisi uni chöldiki bir bulaqning yénida, yeni Shur yolining boyidiki bulaqning yénidin tépip, uninggha:[□] ⁸ Ey Sarayning dédiki Hejer, nedin kelding, nege barisen? — dep soridi. U jawab béríp: — Men xojayinim Sarayning aldidin qéchip chiqtim, — dédi.

⁹ Perwerdigarning Perishtisi uninggha: — Ayal xojayiningning qéshigha qaytip béríp, uning qol astida bol, — dédi.

¹⁰ Perwerdigarning Perishtisi uninggha yene: — Séning neslingni shundaq awutimenki, köplükidin uni sanap bolghili bolmaydu, — dédi.

¹¹ Andin Perwerdigarning Perishtisi uninggha: Mana, sen hamilidarsen; sen bir oghul tughup,

[□] **16:7 «Perwerdigarning Perishtisi»** — «Tebirler»ni körüng. «Perwerdigarning Perishtisi» Tewrat dewride intayin alahide bir shexs idi. Bezi ishlarda UXudanıgħi ornida körünnetti (mesilen, yene 7-14-ayet, 18-babni körüng).

uninggha Ismail dep at qoyghin; chünki Perwerdi-gar séning jebir-japayingni anglidi. □ 12 U yawa éshek kebi bir adem bolidu; uning qoli her ademge qarshi uzitilidu, shuningdek her ademning qoli uninggha qarshi uzitilidu; u qérindashlirining udulida ayrim turidu, dédi. ■

13 Hejer öz-özige: «Men mushu yerde méni Körgüchini arqisidin kördüm» dep, özige söz qilghan Perwerdigarni: «Sen méni körgüchi Tengridursen» dep atidi. □ 14 Shuning bilen u quduq: «Beer-lahay-roy» dep ataldi. U Qadesh bilen Bered shehirining ariliqididur. □ ■

15 Hejer Abramgha bir oghul tughup berdi. Abram Hejer uninggha tughup bergen oghligha Ismail dep at qoydi. ■ 16 Hejer Abramgha Ismailni tughup bergende Abram seksen alte yashta idi.

17

Xudaning Öz ehdisini békitsi; ehde belgisi – xetne

□ 16:11 «Ismail» — ibraniy tilida «Ishmail». Menisi «Xuda anglidi». □ 16:12 «U qérindashlirining **udulida ayrim turidu** » — yaki «sherq teripide turidu». Meyli qaysi terjimisi toghra bol-sun, besharetning asasiy menisi shuki, Ismail (we uning ewladliri) bashqilar bilen, hetta öz uruq-tuqqanliri bilen arilashmay ayrim turidu yaki ulargha öchmenlikte yashaydu. ■ 16:12 Yar. 25:18.

□ 16:13 «méni Körgüchini arqisidin kördüm» — yaki peqet «méni Körgüchini kördüm». Yene bashqa birxil terjimisi: «Méni körgüchini körüpmu, yene tirik qaldım!». □ 16:14 «Beer-lahay-roy» — menisi «méni Körgüchining quduqi». ■ 16:14 Yar. 24:62; 25:11.

■ 16:15 Gal. 4:22.

1 Abram toqsan toqquz yashqa kirgende, Perwerdigar Abramgha körünüp uninggha: — Men Qadir Tengridurmen. Sen Méning aldimda méngip, kamil bolghin. □ ■ **2** Men Özüm bilen séning arangda ehdemni békitip, séni intayin zor köpeytimen, — dédi. ■

3 Abram özini tashlap yüzini yerge yéqip yatti; Xuda uning bilen yene sözliship mundaq dédi: —

4 Özümge kelsem, mana, Méning ehdem sen bilen tüzülgendur: — Sen nurghun el-milletlerning atisi bolisen. □ ■ **5** Shuning üchün séning isming buningdin keyin Abram atalmaydu, belki isming Ibrahim bolidu; chünki Men séni nurghun el-milletlerning atisi qildim. □ **6** Men séni intayin zor köpeytimen; shuning bilen sendin köp el-qowmlarni peyda qilimen, pushtungdin padishahlar chiqidu. ■ **7** Men sen we sendin kényinki neslingning Xudasi bolush üchün Özüm sen we sendin kényinki neslingning arisida ebediy ehde süpitide bu ehdemni tikleymen; ■ **8** Men sanga we

□ **17:1** «Qadir Tengri» — ibraniy tilida «El-Shadday». «Shadday» dégen söz belkim «müre» dégen menidiki sözdin chiqqan — shuning bilen «shadday» «men yören’gen mürem» dégendek yéqimliq menini bildüridu. «Méning aldimda méngip» — Xudagha étiqad qilghuchi-largha Xudanıgħ teyyarlıghan bir yoli bar, ular uningda méngishi kérek. Démek, étiqadchilar «Xuda méni körüp turidu, wijdanim boyiche méngishim kérek» dégen uqumda yashaydu. ■ **17:1** Yar. 5:22. ■ **17:2** Yar. 12:2; 13:16; 15:5, 18; Mis. 2:24; 6:4; Law. 26:42.

□ **17:4** «mana, Méning ehdem sen bilen tüzülgendur: —» — yaki «mana, Men sen bilen tüzgen ehdem shudur: -». ■ **17:4** Rim. 4:17. □ **17:5** «Ibrahim» — ibraniy tilida «Awrahám». Buning menisi «nurghun ewladlirining atisi» yaki «köpligen xelqlerning atisi». ■ **17:6** Mat. 1:6. ■ **17:7** Yar. 13:15.

sendin kényinki neslingge sen hazir musapir bolup turghan bu zéminni, yeni pütkül Qanaan zéminini ebediy bir mülük süpitide ata qilimen; we Men ularning Xudasi bolimen, – dédi.■

9 Andin Xuda Ibrahimgha yene: – Sen özüng Méning ehdemni tutqin, özüng we sendin kényinki neslingmu ewladtin-ewladqa buni tutushi kérek. **10** Men sen bilen we sendin kényinki nesling bilen tüzgen, silerning tutushunglar kérek bolghan ehdem shuki, aranglardiki herbir erkek xetne qilinsun.□ **11** Shuning bilen siler xetnilikinglarni késiwétishinglar kérek; bu Men bilen silerning aranglardiki ehdneying belgisi bolidu.■ **12** Barliq ewladliringlar, nesildinnesilge aranglarda, meyli öyde tughulghanlar bolsun, yaki ewladinglardin bolmay yatlardin pulgha sétiwélin'ghanlar bolsun, hemme erkek sekkiz künlük bolghanda xetne qilinsun.■

13 Öyüngde tughulghanlar bilen pulunggha sétiwalghanlarning hemmisi xetne qilinishi kérek. Shundaq qilghanda, Méning ehdem tenliringlarda ornap, ebediy bir ehde bolidu. **14** Lékin xetniliki turup, téxi xetne qilinmighan herbir erkek Méning ehdemni buzghan hésablinip, üzüp tashlinidu, – dédi.

15 Xuda Ibrahimgha yene söz qilip: – Ayaling Sarayni emdi Saray dep atimighin, belki ismi

- **17:8** Yar. 15:18; Qan. 1:8. □ **17:10** «Men sen bilen...» — ibraniy tilida «Men siler bilen...». Bu «siler» Ibrahim we barliq öyidiki ademlerni körsitishi kérek. ■ **17:11** Ros. 7:8; Rim. 4:11.
- **17:12** Law. 12:3; Luqa 2:21.

Sarah bolsun. □ 16 Men uninggha bext-beriket béríp, uningdinmu sanga bir oghul bérímen. Men derweqe uni beriketleymen; shuning bilen u el-milletlerning anisi bolidu; xelqlerning padishahlirimu uningdin chiqidu, — dédi. □

17 Ibrahim yene özini yerge étip dum yétip külüp ketti we könglide: «Yüz yashqa kirgen ademmu baliliq bolalarmu? Toqsan yashqa kirgen Sarahmu bala tugharmu?!», — dédi. □

18 Ibrahim Xudagha: — Ah, Ismail aldingda yashisa idi! dédi. □

19 Xuda uninggha: — Yaq, ayaling Sarah jezmen sanga bir oghul tughup bériodu. Sen uninggha «Ishaq» dep at qoyghin. Men uning bilen öz ehdemni tüzimen; bu uningdin kéyin kélidighan nesli bilen baghlighan ebediy bir ehde süpitide

□ 17:15 «**Saray**» — menisi «ménинг меликем». Lékin «Sarah» bolsa peqet «melike» dégen menide. Buning ehmiyiti belkim shuki, shu chaghdin bashlap Sarah peqet Ibrahim özigila «melike» bolupla qalmay, belki Xuda aldidimu étiqadi tüpeylidin «melike» dep hésablinidu («ibr.» 11:11ni körüng). □ 17:16 «... u el-milletlerning anisi bolidu» — Sarahdin bolghan shu el-milletler «Yehuda», «Israil» (on qebile) we «Édom» bolidu. On qebile sürgün bolghandin kéyin ulardin hazirqi birnechche millet shekillen'gen bolushi mumkin.

□ 17:17 «**Ibrahim ... külüp ketti**» — Ibrahim yene özini yerge étip dum yétip külüp ketti ibrahimning külgenlikи belkim yérim ishensch, yérim ishenschsizliktin, yérim gumandin, yérim xushalliqtin bolsa kérek. Lékin «Rim.» 4:17-21de déyilgeler boyiche, Ibrahim tézla toluq ishenschke keldi. Uning bolghusi oghli «Ishaq»ning ismining menisi «külke»dur. □ 17:18 «**Ismail Séning aldingda yashisa idi!**» — Menisi, belkim, «Ismail sen Xudaning bext-berikitige érishsun!» dégendektur. Xéli roshenki, Ibrahim mushu waqitqiche Ismailni Xuda wede qilghan oghlum, dep ümid qilip kelgenidi.

bolidu. □ ■ 20 Ismailgha kelsek, uning toghrisidiki duayingni anglidim. Mana, Men uni beriketlep, neslini köpeytip, intayin zor awutimen. Uning pushtidin on ikki emir chiqidu; Men uni ulugh bir xelq qilimen. □ ■ 21 Biraq ehdemni bolsa Men keler yili del mushu waqitta Sarah sanga tughup bérídighan oghul – Ishaq bilen tüzimen, – dédi. ■
 22 Xuda Ibrahim bilen sözlischip bolup, uning yénidin yuqirigha chiqip ketti.

23 Shuning bilen shu künila Ibrahim öz oghli Ismailni, öz öyide tughulghanlar we pulgha sétiwalghanlarning hemmisini, yeni uning öyidiki barliq erkeklerni élip, Xuda uninggha éytqandek ularning xetnilikini késip xetne qildi.

24 Ibrahimning xetniliki késilip, xetne qilin'ghanda, toqsan toqquz yashqa kirgenidi.

25 Uning oghli Ismailning xetniliki késilip, xetne qilin'ghanda, on üch yashta idi. 26-27 Ibrahim bilen uning oghli Ismail del shu künning özide xetne qilindi we shundaqla uning öyidiki hemme er kishiler, meyli öyide tughulghan bolsun yaki yattin pulgha sétiwélin'ghanlar bolsun, hemmisi uning bilen bille xetne qilindi.

18

Ershtin chüshken üch méhman

1 Perwerdigar Mamrediki dubzarliqning yénida Ibrahimgha köründi; bu kün eng issighan waqit

-
- 17:19 «Ishaq» — menisi «külke». ■ 17:19 Yar. 18:10; 21:2.
 - 17:20 «ulugh bir xelq» — bu ereblerdur. ■ 17:20 Yar. 16:10; 25:12,16. ■ 17:21 Yar. 21:2.

bolup, u öz chédirining ishikide olturatti. ² U béshini kötüüp nezer séliwidi, mana uning udulida üch kishi öre turatti. Ularni körüp u chédirining ishikidin qopup, ularning aldigha yükürüp béríp, yerge tegküdek tezim qilip:■ ³ — i Rebbim, eger péqir nezerliride iltipat tapqan bolsam, ötünimenki, qullirining yénidin ötüp ketmigeyla;□ ⁴ azghina su keltürülsün, siler putliringlarni yuyup derexning tégide aram éliwélinglar. ⁵ Siler öz qulunglarning yénidin ötkenikensiler, men bir chishlem nan élip chiqay, siler harduqunglarni chiqirip, andin ötüp ketkeysiler, dédi. Ular jawab béríp: — Éytqiningdek qilghin, déwidi, ⁶ Ibrahim chédirigha Sarahning qéshiga yükürüp kirip, uninggha: — Üch das ésil undin téz xémir yughurup toqach etkin, — dédi.□

⁷ Andin Ibrahim kala padisigha yükürüp béríp, yumran obdan bir mozayni tallap, chakirigha tapshurdi; u buni tézla teyyar qildi.

⁸⁻⁹ Andin Ibrahim sériq may, süt we teyyarlatqan mozayni élip kélip, ularning aldigha tutup, özi derexning tégide ularning aldida öre turdi; ular ulardin yédi. Ular uningdin: ayaling Sarah nede, dep soriwidi, u jawab béríp: — Mana, chédirda, dédi.

¹⁰ Birsi: — Men kéler yili mushu waqitta qéshingga jezmen qaytip kélimen, we mana u waqitta ayaling Sarahning bir oghli bolidu, — dédi. Sarah bolsa

■ **18:2** Ibr. 13:2. □ **18:3** «Rebbim» — ibraniy tilida «Adonay». Bu sözige qarighanda Ibrahim bu méhmanning Perwerdigar ikenlikini bilip yetkenidi. □ **18:6** «üch das» — ibraniy tilida «üch séah». Üch séah belkim 22 litr un bolushi mumkin idi.

uning keynidiki chédirning ishikide turup, bularni anglawatatti.□ ■

11 Ibrahim bilen Sarah ikkisi yashinip, qérip qalghanidi; Sarahta ayal kishilerde bolidighan adet körüşh toxtap qalghanidi.■ **12** Shunga Sarah öz ichide külüp: — Men shunche qérip ketken tursam, rasttinla lezzet körelermenmu? Érimmu qérip ketken tursa? — dep xiyal qildi.■

13 Perwerdigar Ibrahimgha: — Sarahning: «Men qérip ketken tursam, rasttinla bala tugharmenmu?» dep külgini némisi?

14 Perwerdigargha mumkin bolmaydighan tilsimat ish barmu? Békitken waqitta, yeni kéler yili del bu chaghda qaytip kélimen we u waqitta Sarahning bir oghli bolidu, — dédi.■

15 Emma Sarah qorqup kétip: — Külmidim, dep inkar qildi. Lékin Ü: — Yaq, sen küldüng, — dédi.

Ibrahimning Xudadin jiyeni Lut üchün ötünushi

16 Andin bu zatlar u yerdin qopup, Sodom terepke nezirini aghdurdi. Ibrahimmu ularni uzip, ular bilen bille mangdi.

17 Perwerdigar: — Men qilidighan ishimni Ibrahimdin yoshursam bolamdu?■ **18** Chünki Ibrahimdin ulugh we küchlük bir el chiqidu we shuningdek yer yüzidiki barliq el-milletler u arqiliq bext-beriketke tuyesser bolidighan tursa?■ **19** Chünki Men uni bilip tallighanmen; u

□ **18:10** «Birsı» — ibraniy tilida «у». ■ **18:10** Yar. 17:19,21; 21:2.

■ **18:11** Yar. 17:17; Rim. 4:19; Ibr. 11:11. ■ **18:12** Hak. 19:26;

1Pét. 3:6. ■ **18:14** Mat. 19:26; Luqa 1:37. ■ **18:17** Am. 3:7.

■ **18:18** Yar. 12:3; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

choqum öz balilirini we uning öyidikilerni özige egeshtürüp, ulargha Perwerdigarning yolni tutup, heqqaniyliqni we adaletni yürgüzüshni ögitidi. Buning bilen Menki Perwerdigar Ibrahim togruluq qilghan wedemni emelge ashurimen, — dédi.[□]

20 Andin Perwerdigar mundaq dédi: — «Sodom we Gomorra togruluq kötürlügen dad-peryad nayiti küchlük, ularning gunahi intayin éghir bolghini üçhün,[□] **21** Men hazırla chüshimen, qilmishliri rasttinla shu dad-peryadlardin Manga melum bolghandek shunche rezilmu, bilip baqay; unche rezil bolmighandimu, Men uni bilishim kérek».

22 Shuning bilen bu kishiler u yerdin qozghilip, Sodom terepke yol aldi. Lékin Ibrahim yenila Perwerdigarning aldida öre turatti.[□]

23 Ibrahim yéqin béríp: — Sen rasttinla heqqaniylarni reziller bilen qoshup halak qilamsen? **24** Sheherde ellik heqqaniy kishi bar bolushi mumkin; Sen rasttinla shu jayni halak qilamsen, ellik heqqaniy kishi üçhün u jayni kechürüm qilmamson? **25** Yaq, yaq. Bu ish Sendin

[□] **18:19** «Chünki Men uni bilip tallighanmen; u choqum öz balilirini we uning öyidikilerni özige egeshtürüp...» — bashqa birxil terjimi: «Chünki Men... u öz balilirigha ögetsun dep uni bilip talliwaldim». Lékin bundaq terjime ayetning ikkinchi qismigha anche mas kelmeydu. [□] **18:20** «Sodom bilen Gomorra togruluq kötürlügen dad-peryad» — bu peryad shübhiszki, Sodom bilen Gomorra teripidin xorlan'ghan we zulum yégenlerdin kötürlügen bolsa kérek («Ez.» 16:49ni körüng). [□] **18:22** «bu kishiler» — kényki bayanlar boyiche, Perwerdigar Ibrahim bilen qalди; qalghan ikki zat Sodomha mangidu we shu yerde (19-bab) Lutni qutquzuwalidu. Shu ikki zat perishtiler idi (19:1).

néri bolghay! Heqqaniylarni rezillerge qoshup öltürüp, heqqaniylargha rezillerge oxshash muamile qilish Sendin néri bolghay! Pütkül jahanning soraqchisi adalet yürgüzmemdu? — dédi.■

²⁶ Perwerdigar jawab béríp: — Eger Men Sodom shehiride ellik heqqaniyini tapsam, ular üchün pütkül jayni ayap qalimen, — dédi.

²⁷ Andin Ibrahim jawab béríp: — Mana men peqet topa bilen küldin ibaret bolsammu, men Igem bilen sözleshkili yene péttinalidim. ²⁸ Mubada shu ellik heqqaniyidin besh kishi kem bolsa, Sen bu besh kishining kem bolghini üchün pütkül sheherni yoqitamsen? — dédi.

U: — Eger Men shu yerde qiriq beshni tapsammu, uni yoqatmaymen, dédi.

²⁹ Ibrahim Uninggha sözini dawam qilip: — Shu yerde qiriq kishila tépilishi mumkin, déwidi, *Perwerdigar*: — Bu qiriqi üchün uni yoqatmaymen, — dédi.

³⁰ U yene söz qilip: I Igem, xapa bolmighaysen, men yene söz qilay. Shu yerde ottuzi tépilishi mumkin? — dédi.

U: — Eger Men u yerde ottuzni tapsammu, yoqatmaymen, — dédi.

³¹ U yene söz qilip: — Mana emdi men Igem bilen sözleshkili jür'et qildim; shu yerde yigirmisi tépilishi mumkin, — dédi.

Perwerdigar söz qilip: bu yigirmisi üchün u yerni yoqatmaymen, — dédi.

³² Ü sözlep: — I Igem, xapa bolmighay, men peqet mushu bir qétimla söz qilay! Shu yerde oni tépilishi

mumkin, déwidi, u jawab béríp: — Men oni üchün uni yoqatmaymen, — dédi.

³³ Perwerdigar Ibrahim bilen sözlüşip bolghandin kényin ketti; Ibrahimmu öz jayigha qaytip ketti.

19

Sodom shehiri dikiłerning rezilliki

¹ Ikki perishte kechte Sodomgha ýetip keldi; shu chaghda Lut Sodomning derwazisida olturatti. Lut ularni körüpla ornidin turup, aldigha chiqıp yüzı yerge tegküdeк tezim qılıp:[□] ² — Mana, ey xojilirim, keminilirining öyige chüshüp putlir-ınglarni yuyup qonup qalghaysiler; andin ete se-her qopup yolgha chiqsanglarmu bolidu, déwidi, bular jawaben: — Yaq, biz sheher meydanida kechleymiz, — dédi.[■]

³ Emma u ularni ching tutuwidi, axir ular un-ıng bilen béríp öyige kirdi. U ulargha dastixan sélip, pétir toqachlarni pishurup berdi, ular ghiza-landi.[■]

⁴ Ular téxi yatmighanidi, sheherdikiler, yeni Sodomning erkeklerini, yash, qéri hemmisi herqaysi mehellilerdin kélip öyni qorshiwaldi; ⁵ ular Lutni chaqırıp uninggha: — Bugün kechte séningkige kirgen ademler qéni? Ularni bizge chiqırıp ber, biz ular bilen yéqinchiliq qilimiz, — dédi.

[□] **19:1** «derwazisida olturatti» — kona zamanlarda pejet sheherning mötiwerliri we aqsagalliri derwazida olturushqa muyesser idi. Shunga Lut Sodom shehiride «mötiwer» hésablinatti. ■ **19:2**

Yar. 18:4. ■ **19:3** Ibr. 13:2.

6 Lut derwazining aldigha, ularning qéshigha chiqip, ishikni yépiwétip,⁷ ulargha: – Ey buraderlirim, mundaq rezillikni qilmanglar! **8** Mana, téxi héch er bilen bille bolmighan ikki qizim bar; ularni silerge chiqirip bérey. Ular bilen xalighinglarni qilinglar. Emma bu ademler ögzemning sayisi astigha kirgeniken, siler ularni héchnéme qilmanglar! – dédi.

9 Lékin ular jawab bérip: «Néri tur!» déginiche, yene: – Bu yerde turushqa kelgen bu musapir hakim bolmaqchimiken? Emdi sanga ulargha qilghandinmu better yamanliq qilimiz! – dep Lutni qistap, ishikni chéqishqa basturup keldi.■

10 Emma u ikki kishi qollirini uzitip Lutni öyge öz qéshigha tartip ekiriwélip, ishikni taqiwaldi **11** we öyning derwazisining aldidiki ademlerni kichikidin tartip chongighiche korluqqa muptila qildi; shuning bilen ular derwazini izdep, halidin ketti.

Lutning Sodomdin qéchishi

12 Andin ikkeylen Lutqa: – Mushu yerde yene birer kiming barmu? Küy'oghul, oghul yaki qizliring we yaki shehererde bashqa ademliring bolsa ularni bu yerdin élip ketkin! **13** Chünki biz bu yerni yoqitimiz; chünki ular toghruluq kötürülgén dad-peryad Perwerdigarning aldida intayin küchlük bolghach, Perwerdigar bizni uni yoqitishqa ewetti, – dédi.

14 Shuning bilen Lut tashqirigha chiqip, qizlirini alidighan *bolghusi* küy'oghullirining qéshigha

bérip: «Emdi qopup bu yerdin chiqip kététinglar; chünki Perwerdigar sheherni yoqitudu» — dédi. Emma u *bolghusi* kùy'oghullirining nezirige chaqchaq qilghandek köründi.

¹⁵ Tang atqanda, perishtiler Lutni aldiritip: — Emdi qopup ayaling bilen qéshingdiki ikki qizingni alghin; bolmisa sheherning qebihlikige chétılıp qélib, halak bolisen, — dédi.

¹⁶ Emma u téxiche arisaldi bolup turghanda, Perwerdigar uninggha rehim qilghanligi üçün, u ikiylen Lutning qolini, ayalining qolini we ikki qizining qollirini tutup, ularni sheherning sirttiga echiqip, orunlashturup qoydi. ¹⁷ Ularni chiqarghandin kényin shu ish boldiki, ulardin biri uninggha: — Jéningni élip qach, halak bolmasliqing üçün keyningge qarimay, tüzlengliktiki héch yerde toxtimay, taghqa qachqin! — dédi.

¹⁸ Lékin Lut ulargha: — Undaq bolmighay, ey xo-jam, ötünüp qalay! [□] ¹⁹ Mana, kemineng közungde iltipat tapti, jénimni qutquzdung, manga zor merhemet körsetting; emma men taghqa qachalmaymen; undaq qilsam, manga birer apet chüshüp, ölüp kétermenmikin. ²⁰ Qara, awu sheherge qéchip barsa bolghudek nahayiti yéqin iken, shundaqla kichik sheher iken! Ötünüp qalay, méning shu yerge qéchishimgha yol qoyghaysen! U kichik *sheher* emesmu?! Jénim shu yerde aman qalidu! — dédi.

²¹ Perishte uninggha jawab bérip: — Xeyr, bu ishitimu sanga maqul bolay, sen éytqan shu sheherni weyran qilmay. ²² Emdi u yerge tézdir qéchip

[□] **19:18** «xojam» — yaki «Rebbim».

barghin; chünki sen shu yerge yétip barmighuche héch ish qilalmasmen, — dédi. Shunga u sheherning ismi «Zoar» dep atalghan. □

Sodom bilen Gomora sheherlirining weyran qilinishi

²³ Lut Zoargha yétip barghanda kün nuri yer yüzige chéchilghanidi. ²⁴ Shu chaghda Perwerdigar ershtin, öz yénidin Sodom bilen Gomorraning üstige güngürt we ot yaghdurup, ■ ²⁵ shu sheherlerni, pütkül tüzlenglikni hemde sheherlerdiki barliq ahaliler we yerdin ün'genlerni qoshup berbat qildi.

□ **19:22** «Zoar» — menisi «kichik». Lutning bu iltiması tolimu ghelite idi: (1) Zoar eslide «tüzlenglikti besh sheher» din biri bolup (14:2), Sodom bilen yéqin munasiwette idi. Shundaqla Sodomgha oxshash gunahlargha pétip qalghan bolushi mumkin idi. Shunga perishtiler eslide Zoarni yoqatmaqchi bolghan (22-ayet); (2) Lut Sodom shehirining gunahlirini we xeterlikini obdan bilip turupmu, yenila uningga oxshaydighan yene bir sheherge qachmaqchi boldi; (3) gerche Xuda ajayib yol bilen uni we ailisidiklirini qutquzghan bolsimu, u yenila «taghqa qéchish»tin qorqtı, u belki «birer apet bëshimha chüshüshi mumkin» dep oylighan bolushi mumkin. Bular uning étiqadsizliqi idi. (4) bizningche, uning shundaq iltimas qilishining sewebi, u ««sépiliq sheher» ichide tursam aman-ésen bolimen» dep bildi. Ibrahim bolsa Xudaning bashpanahliqigha ishinip, sépilsiz chédirlarda turup, tolimu xatirjem yashidi. (5) axir bérip Lut Zoarda xatirjem bolalmay yenila taghqa chiqip shu yerni makan qildi (30-ayet). Bu weqeler toghruluq yene «qoshumche söz»imizdimu azraq toxtilimiz. ■ **19:24** Qan. 29:22; Yesh. 13:19; Yer. 20:16; 50:40; Yigh. 4:6; Ez. 16:50; Hosh. 11:8; Am. 4:11; Zef. 2:9; Luqa 17:29; 2Pét. 2:6; Yeh. 7.

26 Lékin Lutning arqisidin mangghan ayali keynige qariwidi, tuz tüwrükke aylinip qaldi.■
27 Etisi tang seherde, Ibrahim qopup ilgiri Perwerdigarning aldida turghan jaygha chiqip,
28 Sodom bilen Gomorra terepke, shundaqla tüzlenglikning hemme yérige nezer séliwidi, mana, yer yüzidin xumdanning tütünidek tütün örlewatqinini kördi. **29** Emma shundaq boldiki, Xuda u tüzlengliktiki sheherlerni weyran qilghanda, U Ibrahimni ésige élip, Lut turghan sheherlerni berbat qilghanda uni balayi'apetning ichidin chiqirip qutquzdi.□

Lut we uning qizliri

30 Emma Lut Zoar shehiride turushtin qorqqachqa, Zoardin kétip, taghqa chiqip, ikki qizi bilen shu yerde makanlashti. Ü ikki qizi bilen bir öngkürde turdi. **31** Emdi chong qiz kichikige: — Atimiz bolsa qérip ketti; dunyaning qaide-yosuni boyiche bu yurta bizge yéqinchiliq qilidighan héch er kishi qalmidi. **32** Qéni, atimizni sharab bilen mest qilip qoyup, uning bilen bille yatayli; shundaq qilsaq, biz perzent körüp atimizning uruqini qalduralaymiz, — dédi.
33 Shuning bilen ular u kéchisi atisigha sharab ichküzap mest qilip qoyup, chong qizi kirip atisi bilen yatti. Lékin Lut uning kirip yatqininimu, qopup ketkininimu héch sezmidtı.

34 Etisi shundaq boldiki, chongi kichikige: — Mana, men axsham atam bilen yattim; bügün

■ **19:26** Luqa 17:32. □ **19:29** «u **Ibrahimni** ésige élip...» — ibraniy tilida «Xuda Ibrahimni ésige élip...».

kechtimu uningha yene sharab ichküzyeli; shuning bilen sen kirip uning bilen yatqin; shundaq qilip, her ikkimiz perzent körüp atimizning neslini qalduralaymiz, — dédi.

³⁵ Shuning bilen ular u kéchisi atisigha sharab ichküzüp *mest qilip* qoyup, kichik qizi ornidin turup uning bilen bille yatti. Emma Lut uning kirip yatqininimu, qopup ketkininimu héch sezmdi.

³⁶ Shundaq qilip, Lutning ikkila qizi öz atisidin hamilidar bolup qaldi. ³⁷ Chongi bolsa oghul tughup, uning étini Moab qoydi; u bugünkü Moabylarning atisidur.□

³⁸ Kichikimu oghul tughup, uning étini Ben-Ammi qoydi. U bugünkü Ammoniyalarning atisidur.□

20

Ibrahim bilen Abimelek

¹ Ibrahim u yerdin chiqip, jenub tereptiki Negewge köchüp kélép, Qadesh bilen Shurning ariliqida turup qaldi; bir mezgildin kéyin Gerarda olturaqlashti. ² Shu yerde Ibrahim ayali Sarah toghrisida: «U méning singlimdur», dégenidi. Shuning bilen Gerarning padishahi Abimelek adem ewetip, Sarahni *özige* xotun bolushqa éliwaldi.■

³ Lékin *bir küní* kéchisi chüshide Xuda Abimelekke kélép uningha: — Mana, sen özüngge éliwalghan

□ 19:37 «Moab» — «atining süyi» yaki «atidin bolghan». □ 19:38 «Ben-Ammi» — menisi: «xelqimning oghli». ■ 20:2 Yar. 12:13; 26:7.

ayal sewebidin emdi ölgen ademdursen; chünki u bashqa birsining ayalidur – dédi.

4 Emma Abimelek uninggha téxi yéqinchiliq qilmighanidi. U Xudagha: — I Reb, heqqaniy bir xelqnimu halak qilamsen? □ **5** U özimu manga: «U méning singlim» dep éytmidimu? Yene kélip, bu ayalmu «U méning akam», dep éytqanidi. Men bolsam sap könglüm we durus niyitim bilen bu ishni qildim, – dédi. □

6 Xuda chüshide uninggha yene: – Bu ishni sap köngül bilen qilghiningni bilimen; shu sewebtin Men séni aldimda gunah qilishtin tosup, uninggha tégishingge qoymidim. **7** Emdi u kishining ayalini özige qayturup ber; chünki u Peyghember, u séning heqqinge dua qilidu we sen tirik qalisen. Eger uni yandurup bermiseng shuni bilip qoyghinki, sen we hemme ademliring qoshulup jezmen ölisiler, – dédi.

8 Abimelek etigen tang seherde qopup, hemme xizmetkarlirini chaqirip, bu sözlerning hemmisini ularning qulaqlirigha saldi; bu ademler nahayiti qorqushup ketti. **9** Andin Abimelek Ibrahimni chaqirip uninggha: – Bu bizge néme qilghining? Men sanga zadi néme gunah qildim, sen men we padishahliqimgha éghir bir gunahni yüklep qoydung? Manga qilmaydigan ishlarni qilding! –

□ **20:4 «heqqaniy xelqnimu halak qilamsen?»** — Abimeleknинг öydikilerge, bolupmu qız-ayallargha bir xil waba chüshkenidi (18-ayet). Shuning bilen mushu yerde u peget özi üchünla emes, belki öz xelqi üçhün rehim tilimekchi. Abimeleknинг köp jehetlerde xéli yaxshi terepliri bar. □ **20:5 «sap könglüm we durus niyitim bilen...»** — ibraniy tilida «qolumning paklikı bilen...».

dédi.

10 Abimelek Ibrahimgha yene: — Sen zadi bizning néme ishimizni körgining üchün mushu ishni qilding? — dédi. □

11 Ibrahim jawab bérip: — «Bu yerde shübhisizki héchkim Xudadin qorqmaydiken, ular méni ayalim tüpeylidin öltürüwétidu», dep oylighanidim.

12 Emeliyette, uning méning singlim ikenlikli rast, lékin u méning ata bir, ana bölek singlim; keyin u méning ayalim boldi. □ **13** Lékin Xuda méni atamning öyidin chiqirip sergerdanliqqa yürgüzginide, men ayalimgha: — Biz qeyergila barsaq, sen manga shundaq shapaet körsetkeysenki, méning toghramda: «Bu méning akam bolidu», dégin, — dep éytqanidim — dédi. ■

14 Andin Abimelek qoy-kalilar, qullar we dédeklderni élip ularni Ibrahimgha berdi we ayali Sarahnimu uninggha qayturup berdi.

15 Abimelek: — Mana méning zéminim bolsa aldingda turuptu; közüngge qaysi yer yaqsa shu yerde turghin, — dédi.

16 U Sarahqa: «Mana, men akanggha ming kümüşh tengge berdim; mana bular öz yéningdikiler, shundaqla hemme ademlerning köz aldida uyatni yapquchi bolidu; shuning bilen sen

□ **20:10** «**sen zadi bizning néme ishimizni körgining üchün mushu ishni qilding?**» — Abimelek bu ikkinchi soalni belkim heqiqiy kemterlik bilen sorighan bolsa kérek. U shübhisizki Xudadin qorqqchqa, Xudaning Ibrahim toghruluq «U peyghember» dégen sözini ésidin chiqarmidi. □ **20:12** «**lékin u méning ata bir, ana bölek singlim**» — ibraniy tilida «lékin u anamning qizi emes, belki atamning qizi idi». ■ **20:13** Yar. 12:13.

herqandaq dagh-eyibtin xalas bolisen». □

17-18 Ibrahim Xudagha dua qildi, Xuda Abimelek, ayali we kénizeklirini saqaytti; andin ular *yene* bala tughalaydighan boldi; chünki Perwerdigar Ibrahimning ayali Sarah tüpeylidin Abimelekning öyidiki hemme xotunlarning baliyatqulirini étip qoyghanidi.

21

Ishaqning dunyagha kéléishi

1 Emdi Perwerdigar wede qilghinidek Sarahni yoqlidi; Perwerdigar Sarahqa déginidek qildi. □ ■

2 Sarah hamilidar bolup, Ibrahim qérighanda Xuda uningha békitken waqitta bir oghul tughup berdi. ■ **3** Ibrahim özige törelgen oghli, yeni Sarah uningha tughup bergen oghlining ismini Ishaq qoydi. □ **4** Andin Ibrahim Xuda uningha buyrughinidek öz oghli Ishaq tughulup sekkizinchı küni xetne qildi. ■ **5** Oghli Ishaq

□ **20:16** «shuning bilen sen herqandaq dagh-eyibtin xalas bolisen» — biz shu zamandiki örп-adetlerdin toluq xewerdar bolmighachqa, Abimelekning bu sowghitining ehmiytini hazir chüshinishimiz tesrek bolidu; halbuki, uning meqsiti éniq köründi.

□ **21:1** «Perwerdigar ... Sarahni yoqlidi» — Tewrat-Injilda, Xuda melum kishini yaki meluk xelqni «yoqlap» uningha yaki ulargha yéqinlashsa, yaki alahide bext-beriket, shapaet körsitudu, yaki qattiq jazalaydu. Mushu yerde bext-beriket yetküzüş üchün, elwette. Bu ishta qiziq bir yéri shuki, Ibrahim bashqilar üçhün «ular baliliq bolsun» (20:17-18) dep dua qilghandin keyin özimu perzent köridu.

■ **21:1** Yar. 17:19; 18:10. ■ **21:2** Yar. 18:10,14; Gal. 4:23; Ibr. 11:11. □ **21:3** «Ishaq» — «külke». ■ **21:4** Yar. 17:10.

tughulghan chaghda, Ibrahim yüz yashta idi.

⁶ Sarah: «Xuda méni küldürüwetti; herkim bu ishni anglisa, men bilen teng külüshidu», dédi.

⁷ U yene: — Kimmu Ibrahimgha: «Sarah bala émitidighan bolidu!» dep éytalaytti? Chünki u qérighanda uningha bir oghul tughup berdim! — dédi.

Hejer bilen Ismailning qoghlinishi

⁸ Bala chong bolup, emchektin ayrıldı. Ishaq emchektin ayrılgan künü Ibrahim chong ziyapet ötküzüp berdi. ⁹ Emma Sarah misirliq Hejerning Ibrahimgha tughup bergen oghulning *Ishaqni* mesxire qiliwatqinini körüp qaldı. ¹⁰ Shuning bilen u Ibrahimgha: — Bu dédek bilen oghlini heydiwet! Chünki bu dédekning oghli méning oglum Ishaq bilen teng waris bolsa bolmaydu!, — dédi.■

¹¹ *Sarahning* bu sözi Ibrahimgha tolimu éghir keldi; chünki *Ismailmu* uning oghli-de! □ ¹² Lékin Xuda Ibrahimgha: — Balang we dédiking we-jidin bu söz sanga éghir kelmisun, belki Sarahning sanga dégenlirining hemmisige qulaq salghin; chünki Ishaqtin bolghini séning nesling hésablinidu.■ ¹³ Lékin dédekning oghlidinmu bir xelq-millet peyda qilimen, chünki umu séning nesling, — dédi.■

¹⁴ Etisi tang seherde Ibrahim qopup, nan bilen bir tulum suni élip Hejerge béríp, öshnisige yüdküzüp, balini uningha tapshurup, ikkisini yolgha sélip qoydi. Hejer kétip, Beer-Shébaning chölidle kézip

■ **21:10** Gal. 4:30. □ **21:11** «éghir» — yaki «yaman». ■ **21:12**
Rim. 9:7; Ibr. 11:18. ■ **21:13** Yar. 16:10; 17:20.

yürdi. □ 15-16 Emdi tulumdiki su tügep ketkenidi; Hejer balini bir chatqalning tüwige tashlap qoyup, öz-özige: «Balining ölüp kétishige qarap chidimaymen» dep, bir oq étimche yiraqqa bérip, udulida olturdi. U udulida olturup, peryad kötüüp yighlidi.

17 Xuda oghulning yigha awazini anglidi; shuning bilen Xudaning Perishtisi asmandin Hejerni chaqirip uninggha: — Ey Hejer, sanga néme boldi? Qorqmighin; chünki Xuda oghulning *yigha* awazini yatqan yéridin anglidi. 18 Emdi qopup, qolung bilen balini yólep turghuz; chünki Men uni ulugh bir el-millet qilimen, — dédi. ■

19 Shuan Xuda *Hejerning* közlirini achi, u bir quduqni kördi. U bérip tulumgha su toldurup, oghulgha ichküzdi.

20 Xuda u bala bilen bille boldi; u ösüp chong boldi. U chölde yashap, mergen bolup yétishti. 21 U Paran chölide turdi; shu waqtarda anisi uninggha Misir zémnidin bir qizni xotunluqqa élip berdi.

Ibrahimning Abimelek padishah bilen kélishim tüzüshi

22 U waqtarda shundaq boldiki, Abimelek we uning leshkerbéshi Fikol kélép Ibrahimha: — Qilghan hemme ishliringda, Xuda séning bilen billidur. 23 Emdi sen del mushu yerde manga, oghlumgha we newremge xiyanet qilmasliqqa Xudaning namida qesem qilip bergeysen; men sanga körsitip kelgen méhribanlıqimdek, senmu manga we

□ 21:14 «*bala*» — shu waqitta Ismail 15-16 yashqa kirgenidi.

■ 21:18 Yar. 16:10; 17:20.

sen hazir turuwatqan yurtqa méhribanliq qilghay-sen, — dédi.■

24 Ibrahim: Qesem qilip bérey, dédi.

25 Andin Ibrahim Abimelekning chakarliri tarti-walghan bir quduq toghrisida Abimelekni eyib-lidi. **26** Abimelek: — Bu ishni qilghan kishini bilmeymen; sen bu ishni mangimu éytmapsen; men bu ishni peqet bügünla anglishim, — dédi.

27 Ibrahim qoy-kala élip Abimelekke teqdim qildi; andin ular ikkilisi ehde qilishti. **28** Ibrahim yene padidin yette chishi qozini bir terepke ayrip qoydi. **29** Abimelek Ibrahimdin: — Sen bir terepke ayrip qoyghan bu yette chishi qozining néme menisi bar? — dep soriwidi, **30** u: — Méning bu quduqni kolighinimni étirap qilghininggha guwahliq süpitide bu yette chishi qozini qolumdin qobul qilghaysen, — dep jawab berdi.

31 Bu ikkisi shu yerde qesem qilishqanliqi üçün, u shu jayni «Beer-Shéba» dep atidi.□ **32** Shu teriqide ular Beer-Shébada ehde qilishti. Andin Abimelek we uning leshkerbéshi Fikol qozghilip, Filistiylerning zéminigha yénip ketti.□

33 Ibrahim Beer-Shébada bir tüp yulghunni tikip, u yerde Ebediy Tengri bolghan Perwerdigarning

■ **21:23** Yar. 14:23. □ **21:31** «Beer-Shéba» — «qesem quduqi» dégen menide. Ibraniy tilida «qesem» («shéba» yaki «shébua») we «yette» («shéba») dégenlerning ahangi oxshash bolghachqa, yene «yettining quduqi» dégen menisimu bar. □ **21:32** «Fikol» — Gerar padishahning serdarining omumiy unwani idi (26:26).

namigha nida qilip ibadet qildi. □ ■ 34 Ibrahim Filistiylernening zéminida uzun waqitqiche turup qaldı. □

22

Xudaning Ibrahimni sinishi – Ishaqni qurbanliq qilish

¹ Bu ishlardin kényin shundaq boldiki, Xuda Ibrahimni sinap uninggha: – Ey Ibrahim! dédi. U: mana men! – dep jawab berdi.

² U: – Sen oglungni, yeni sen söyidighan yalghuz oglung Ishaqni élip, Moriya yurtigha bérip, shu yerde, Men sanga éytidighan taghlarning birining üstide uni köydürme qurbanlıq süpitide sun'ghin, – dédi. □ ■

³ Etisi Ibrahim seher qopup, éshikini toqup, yigitliridin ikkiylen bilen Ishaqni bille élip, köydürme qurbanlıq üçhün otun yérip, Xuda uninggha éytqan yerge qarap mangdi. ⁴ Üchinchi küni Ibrahim beshini kötürüp qarap, yiraqtin u yerni kördi.

⁵ Ibrahim yigitlirige: – Siler éshek bilen mushu yerde turup turunglar. Men balam bilen u yerge

□ 21:33 «bir tüp yulghunni tikip» — yulghun tikish xurapiy ish emes, belki uning ehmiyiti qoshna el bilen ehde tüzgenlikü üchün, «mushu yerde uzun waqit turmaqchimen» dégendek menini bildürüshtin ibaret idi. ■ 21:33 Yar. 4:26. □ 21:34 «uzun waqit» — ibraniy tilida «nurghun künler». □ 22:2 «Moriya» — «2Tar.» 3:1ni körün. Xuda Ibrahimha körsetken shu tagh belkim kényin Sulayman muqeddes ibadetxanini salghan jay, shundaqla Eysa Mesih kréstlen'gen tagh (shimal teripi) bolushi mumkin. ■ 22:2 Ibr. 11:17.

bérip, sejde qilip, andin qéshinglarga yénip kélimiz, — dédi.

⁶ Shuning bilen Ibrahim köydürme qurbanliqqa kéréklik otunni élip, oghli Ishaqqa yüdküzüp, özi qoligha pichaq bilen otni élip, ikkisi bille yürüp ketti. ⁷ Ishaq atisi Ibrahimha: — Ey ata! déwidi, u uningha jawab bérip: — Mana men, oglum, dédi. U uningdin: — Mana ot bilen otun'ghu bar, emma köydürme qurbanlıq bolidighan qoza qéni? — dep soriwidi, ⁸ Ibrahim jawab bérip: — Ey oglum, Xuda Özi Özige köydürme qurbanlıq qozini teminleydu, — dédi. Andin ikkisi birge yolini dawamlashturdi.

⁹ Axirida ular Xuda Ibrahimha éytqan jaygha yétip keldi. Ibrahim u yerde qurban'gah yasap, üstige otunni tizip qoydi. Andin u oghli Ishaqni baghlap, uni qurban'gahdiki otunning üstide yatquzdi. ■ ¹⁰ Andin Ibrahim qolini uzitip, oglini boghuzlighili pichaqni aldi.

¹¹ Shuan Perwerdigarning Perishtisi asmandin uni chaqirip uningha: — Ibrahim, Ibrahim! — dep warqiridi.

U: — Mana men, — dédi. □

¹² U uningha: — Sen baligha qolungni tegküzmigin, uni héchnéme qilmighin; chünki Men séning Xudadin qorqqanlıqingni bildim; chünki séning oglungni, yeni yalghuz oglungni Mentin ayimiding, — dédi.

■ **22:9** Yaq. 2:21. □ **22:11** «Perwerdigarning Perishtisi» — 16:7 we izahatini körüng. «Ibrahim, Ibrahim» — Xudaning ademning ismini ikki qétim chaqirishi — uningha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we Özige tolimu eziz ikenlikini körsitudu.

13 Ibrahim bészini kötürüp qariwidi, mana, arqisida münggüzliri chatqalgha chirmiship qalghan bir qochqarni kördi. Ibrahim bérüp qochqarni élip, uni oglining ornida köydürme qurbanliq qilip sundi. **14** Shuning bilen Ibrahim shu jaygha «Yahweh-Yireh» dep at qoydi. Shunga kishiler: «Perwerdigarning téghida teminlinidu» dégen bu söz bugün'ge qeder éytılıp kéliwatidu. □
15 Perwerdigarning Perishtisi asmandin Ibrahimni ikkinchi qétim chaqirip uninggha:

16 Sen öz oglungni, yeni yalghuz oglungni ayimay bu ishni qilghining üçün Men Özüm bilen qesem qilimenki, deydu Perwerdigar, ■
17 — Men séni zor beriketlep, neslingni asmandiki yultuzlardek nurghun köpeytip, déngiz sahilidiki qumdek gholditim; nesling bolsa düshmenlirining derwazilirigha ige bolidu. □ ■
18 Sen Méning awazimgha qulaq salghining üçün yer yüzidiki barlıq el-yurtlar neslingning nami bilen özlri üçün bext-beriket tileydu, — dédi. □ ■
19 Andin Ibrahim yigitlirining qéshigha yénip bardı. Ular hemmisi ornidin turushup Beer-Shébagha yol aldı. Ibrahim Beer-Shébada turup

□ **22:14** «Yahweh-Yireh» — «Yahweh (Perwerdigar) teminligüchidur» dégen menide. «Perwerdigarning téghida teminlinidu» — Bu söz étiqadchilar arisida bir temsil bolup qalghanidi. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **22:16** Luqa 1:73; Ibr. 6:13. □ **22:17** «derwazilargha ige bolush» — pütkül sheherni qolgha alghan'gha barawer. ■ **22:17** Yar. 24:60.
 □ **22:18** «yer yüzidiki barlıq el-yurtlar ... bext-beriket tileydu» — yaki «yer yüzidiki barlıq el-yurtlar neslingning wasitisi bilen bext-beriket tapidu». ■ **22:18** Yar. 12:3; 18:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

qaldi.

Nahorning ewladliri

²⁰ Bu ishlardin kéyin Ibrahimha: «Mana Milkahmu ining Nahorgha birqanche oghul tughup bériptu», dégen xewer yetti. ²¹ Ular bolsa tunji oghli uz, uning inisi Buz we Aramning atisi bolghan Kemuel, ²² andin Kesed, Xazo, Pildash, Yidlaf we Bétuel dégen oghullar idi. ²³ (Bétueldin Riwkah töreldi). Bu sekkizini Milkah Ibrahimning inisi Nahorgha tughup berdi. ²⁴ Shuningdek uning kéniziki Reumahmu Tébah, Gaham, Taxash we Maakah dégenlerni tughup berdi.

23

Ibrahimning Sarahni depne qilishi

¹ Sarah bir yüz yigirme yette yashqiche ömür kördi. Bu Sarahning ömrining yilliri idi. ² Sarah Qanaan zéminidiki Kiriat-Arba, yeni Hébronda wapat boldi. Ibrahim bérip Sarah üçün matem tutup yigha-zar qıldı. ³ Ibrahim öz merhumesining yénidin qopup, Hittiylargha söz qılıp:

⁴ — Men bolsam aranglarda musapir méhman, xalas; siler emdi aranglardin manga bir yerlik bérингlar; shuning bilen men bu merhumemni aldimda körünüp turmisun üçün élip bérip depne qilay, — dédi. □ ■

□ **23:4** «bérингlar» — Ibrahimning «bérингlar» dégini bilen, bu «sétip bérингlar» dégenni bildüridighan siliq-sipaye menidiki geptur (9-ayetni körtüng). ■ **23:4** Ros. 7:5.

5-6 Hittiylar Ibrahimha jawab béríp: —

I xojam, bizge qulaq salghayla! Sili arimizda Xudaning bir shahzadisi hésablinila! Arimizdiki eng ésil yerlikni tallap, shu yerde merhumelirini depne qilghayla! Merhumelirini depne qilishqa héchqaysimiz öz yerlikini silidin ayimaydu, — dédi.

7 Ibrahim ornidin turup, u zémindiki xelqqe, yeni hittiylargha tezim qilip, **8** ulargha: — Eger merhumemning köz aldimda turiwermesliki üçün, uni élip béríp, depne qilishimni rawa körsenglar, undaqta sözümni anglap méning üçün Zoharning ogħli Efron'gha söz qilip, **9** uning étizining ayighida öziningki bolghan Makpélahning gharini manga bérishini iltimas qilinglar. U manga buni silerning aranglarda göristan bolushqa toluq nerxide bersun, — dédi.

10 Shu chaghda Efron Hittiylar arisida olturatti. Shuning bilen hittiqliq Efron hittiylarning aldida, yeni shehirining derwazisidin kirgüchilerning hemmisining aldida Ibrahimha jawab béríp: — **11** Yoqsu, ey xojam, manga qulaq salghayla. Bu étizliqni, shundaqla uningdiki gharni silige bérey; uni öz xelqim bolghan ademlerning aldida silige berdim; öz méyitlirini depne qilghayla, — dédi.

12 Andin Ibrahim yene zémin xelqi aldida tezim qilip, **13** Shu zémindiki xelqning qulaqliri aldida Efron'gha: — Iltimasimgha qulaq salghayla; men bu étizliqning nerxi boyiche pul bérey, uni mendin qobul qilghayla, andin men méyitimni shu yerde depne qilay, — dédi.

14 Efron Ibrahimha jawab béríp uningħha:

15 Ey xojam, manga qulaq salghayla; töt yüz shekel

kümüşke yaraydighan bir étizliq, sili bilen méning aramda néme idi? Sili méyitlirini depne qilghayla — dédi.□

16 Ibrahim Efronning sözige qoshuldi; andin Efron Hittiylar aldida éytqan bahani, yeni shu chaghdiki soda ölchimi boyiche tööt yüz shekel kümüşni tarazida tartip berdi.■ **17** Shundaq qilip Mam-reening udulidiki Makpélahqa jaylashqan Efronning étizliqi, yeni étizliqning özi, uningdiki ghar, shundaqla étizliqning ichi we etrapidiki barlıq derexlerning hemmisi■ **18** Hittiylarning köz aldida Ibrahimgha tapshurulup, *yeni Efronning* shehirining derwazisidin barlıq kirgüchilerning aldida uning mülki qilip békitledi. **19** Shuningdin keyin Ibrahim ayali Sarahni Qanaan zéminidiki Mamre (yeni, Hébron)ning udulidiki Makpélahning étizliqining gharida depne qildi. **20** Shu teriqide u étizliq we uningdiki ghar hittiylar teripidin Ibrahimgha göristan bolushqa tayin qilindi.

24

Ibrahimning xizmetkarining Ishaq üçün qız izdishi

1 Ibrahim qérip, yéshi bir yerge béríp qalghanidi; Perwerdigar Ibrahimgha her terepte bextberiket ata qilghanidi. **2** Ibrahim öyidiki eng mötiwer xizmetkari, özining pütün mal-mülkini

□ **23:15** «**töt yüz shekel kümüşke yaraydighan bir étizliq, sili bilen méning aramda néme idi?**» — emeliyette bu baha intayin yuqiri baha idi. Ibrahim uning meqsitini obdan chüshinetti.

■ **23:16** Yar. 50:13. ■ **23:17** Ros. 7:16.

bashquridighan ghojidargha: — Qolungni yotamning astigha qoyghin; □ ■ 3 Men séni asmanlarning Xudasi shundaqla yerning Xudasi bolghan Perwerdigarning nami bilen qesem qildurimenki, sen men hazir turuwatqan bu Qanaaniylarning arisidin oghlumgha qiz élip bermey; ■ 4 Belki öz yurtumgha, shundaqla öz uruuq-tughqanlirimning qéshigha bérip, oghlum Ishaqqa xotun élip bergeysen, — dédi.

5 Xizmetkari uninggha: — Mubada u qiz men bilen bu yurtqa kelgili unimisa, undaqta özliri chiqqan shu yurtqa oghullirini yandurup apiramdimen? — dédi.

6 Ibrahim uninggha jawab bérip: — Hézi bol, oghlumni hergiz shu yerge yandurup barmighin!

7 Méni atamning öyi bilen tughulghan yurtumdin yéteklep élip kelgüchi, yeni manga söz qilip: — «Séning neslingge bu yurtni bérímen», dep manga qesem qilghan, asmanning Xudasi bolghan Perwerdigar Öz Perishtisini aldinggha ewetidu; shuning bilen sen u yerdin oghlumgha qiz élip kéleleysen. ■ 8 Shundaqtimu, eger qiz sen bilen bu yerge kelgili unimisa, men sanga qilduridighan qesemdin xalas bolisen; emma oghlumni u yerge hergiz yandurup barmighin, — dédi.

9 Shuning bilen xizmetkar qolini xojisi Ibrahimning yotisining astigha qoyup turup, bu toghrida uninggha qesem qildi.

10 Andin xizmetkar bu toghrida xojisining

□ 24:2 «eng mötiwer» — yaki «hemmidin yashan'ghan». ■ 24:2
Yar. 47:29. ■ 24:3 Yar. 28:1. ■ 24:7 Yar. 12:1, 7; 13:15; 15:18;
26:4; Mis. 32:13; Qan. 34:4; Ros. 7:5.

tögiliridin onni, shundaqla xojisining herxil ésil nersilirini élip yolgha chiqti; u Aram-Naharaaim rayonigha seper qilip, Nahorning shehirige yétip keldi.[□] ¹¹ U sheherning sirtidiki bir quduqning yénida tögilirini chökündurdi: bu kechqurun, qizayallarning su tartqili chiqidighan chéghi idi. ¹² U dua qilip: — Ey xojam Ibrahimning Xudasi bolghan Perwerdigar, ötünimenki, bugün méning ishimni onggha tartqaysen, xojam Ibrahimgħha shapaet körsetkeysen.[□] ¹³ Mana men bu yerde quduqning beshida turuwatimen we sheher xelqining qizliri bu yerge su tartqili kéliwatidu. ¹⁴ Emdi shundaq bolsunki, men qaysi qizgha: «Komzikingni chüshħurseng, men su ichiwalsam boptiken!» désem, u jawab bérif: «Mana ichkin, men tögiliringnimu sugħirip qoyay», dése, u qiz sen qulung Ishaqqa békikiningning özi bolsun. Buningdin séning xojam Ibrahimgħha shapaet qilghiningni bileylemen, — dédi.

¹⁵ U téxi sözini tügetmeyla, mana Riwkah kozini müriside kötürüp chiqip keldi; u bolsa Ibrahimning inisi Nahorning ayali Milkahtin tughulghan ogħli Bétuelning qizi idi; ■ ¹⁶ Qiz intayin chirayliq bolup, héch er kishi tegmigen pak qiz idi. U

□ **24:10** «Aram-Naharaaim» — yaki «Mésopotamiya», yeni «ikki deryaning otturisdiki rayon». □ **24:12** «méning ishimni

onggha tartqaysen» — ibraniy tilida «ishni méning aldimda yüz bergüzgeysen!». «shapaet» — mushu yerde «shapaet» ibraniy tilida «xesed» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu sözning menisi bek chongqur bolup, köp yerlerde «özgermes muhebbet» yaki «özgermes méħribanlıq» dep terjime qilinidu. Köp yerlerde bir xil ehde bilen bagħliq bolidu; shunga sözning uzunraq bixil terjimisi: «méhir-muhebbet ehdiside haman turidu» dégendek bolidu.

■ **24:15** Yar. 22:23

quduqning boyigha chüshüp, komzikini toldurup andin chiqtı. ¹⁷ Xizmetkar uning aldigha yügürüp bérip: — Ötünüp qalay, komzikingtin azghina su otiwalay, dédi.

¹⁸ U jawab bérip: — Ichkeyla, ey xojam! depla, komzekni derhal qoligha élip, uning su ichishi üchün sundi.

¹⁹ U süyidin uninggha qan'ghuche ichküzungendin keyin: — Tögilirigimu qan'ghuche su ichküzüp qoyay, — dédi.

²⁰ Shuning bilen u derhal komzektiki suni olaqqa töküwétip, yene quduqqa su tartqili yügürüp bardı; u uning hemme tögilirige su tartip berdi.

²¹ U kishi uninggha közini tikkiniche jimjit turup, Perwerdigarning yolini ong qilghan, qilmaghanlıqını bilish üchün kütüwatatti. ²² Tögiler su ichip qan'ghanda, shundaq boldiki, héliqi kishi yérim shekellik bir altun burun halqisi bilen ikki qoligha on shekellik altun bilezükni chiqirip qizgha bérip uninggha: ²³ Sen kimning qizi bolisen? Manga dep berseng! Atangning öyide bizge qon'ghudek jay barmu? — dep soridi.

²⁴ Qiz uninggha: — Men Milkahning Nahorgha tughup bergen oghli Bétuelning qizi bolimen, — dédi. ■ ²⁵ yene uninggha: — Bizningkide saman bilen boghuz kengri, silerge qon'ghili jaymu bar, — dédi.

²⁶ Shuan bu adem éngiship Perwerdigarning al-dida sejde qilip: ²⁷ Öz shapaiti bilen hojamdin wapadarlıqını ayimaghan, xojam Ibrahimning Xudasi bolghan Perwerdigargha Hemdusana oql-

ghay! Perwerdigar bu sepirimde méni xojamning qérindashliri turghan öye bashlap keldi! — dédi.

²⁸ Qiz yükürüp béríp, bularning hemmisini anisining öydkilerge éytip berdi. ²⁹ Emdi Riwkahning Laban dégen bir akisi bar idi. Laban quduqning beshigha, u ademning qeshigha yükürüp chiqtı.

³⁰ Chünki u singlisining burun halqisini we qolliridiki bilezükleri körüp, hemde singlisining: u adem manga mundaq-mundaq dédi, déginini anglap, u ademning qeshigha bardı. Mana, u kishi quduqning yénida tögilerning qeshida turatti.

³¹ Laban uningha: — Ey Perwerdigarning bextberikiti ata qilin'ghuchi, kirgeyla! Néme üchün tashqirida turdila? Men öyni teyyarlap qoydum, tögilergimu jay raslidim, — dédi.

³² U adem öye kirdi; Laban tögilerdin yükni chüshürüp, tögilerge saman bilen boghuz béríp, u kishining hem uning hemrahlirining putlirini yughili su élip keldi; □ ³³ andin u kishining aldigha taam qoyuldi; lékin u: — Men gépimni démey turup taam yémeymen, — dédi. Laban jawab béríp: — Éytqayla, dédi.

³⁴ U: — Men bolsam Ibrahimning xizmetkarimen;

³⁵ Perwerdigar xojamgha köp bext-beriket ata qilghachqa, u ulugh bir kishi boldi. U uningha qoy bilen kala, kümüşh bilen altun, qul bilen dédekleri, töge bilen éshekleri berdi.

³⁶ Xojamning ayali Sarah qérighthanda xojamgha bir oghul tughup bergenidi. Xojam *oghligha* özining barliqini atidi. ³⁷ Xojam méni qesem qildurup:

□ **24:32 «Laban tögilerdin yükni chüshürüp»** — ibraniy tilida «u tögilerdin yükni chüshürüp».

«Sen men turuwatqan zémindiki Qanaaniylarning qizliridin oghlumgha xotun élip berme,³⁸ belki jezmen atamning öyige, öz tughqanlırimning qéshigha bérüp, oghlumgha xotun élip bergeysen», – dédi.³⁹ U waqitta men xojamgha: «U qiz men bilen kelgili unimisichu?» – désem,⁴⁰ u manga jawab bérüp: «Tutqan yollirim uninggha ochuq bolghan Perwerdigarim Öz Perishtisini séning bilen ewetip, yolungni ong qilidu. Bu teriqide sen méning ailidikilirim arisidin, atamning jemeti ichidin oghlumgha xotun élip bérisen.⁴¹ Shundaq qilip ailemdikilerning qéshigha yétip barghiningda, sen men qildurghan qesemdin xalas bolisen; ular sanga qizni bermisimu oxshashla qesemdin xalas bolisen», – dégenidi.

⁴² Shunga men bugün bu quduqning qéshigha kélip: – Ey, xojam Ibrahimning Xudasi bolghan Perwerdigar, eger sen bu sepirimni ong qilsang: – ⁴³ mana men su quduqining yénida turuwatimen; we shundaq bolsunki, su tartqili kelgen qizgha: «Komzikidin manga bir otlam su bergen bolsang», désem,⁴⁴ u manga: «Sen ichkin, tögiliringgi su tartip bérey», dep jawab berse, undaqta bu qiz del Perwerdigar Özi xojamning oghli üçün békitken qiz bolsun, dep dua qilghanidim.⁴⁵ Könglümde téxi sözüm tügimeyla, mana, Riwkah komzekni müriside kötürüp chiqip, quduqning boyigha chüshüp su tartti; men uninggha: – Iltipat qilip, manga su ichkili qoysang, déwidim,⁴⁶ u derhal komzikini mürisidin chüshürüp: «Ichkeyla, tögilirinimu sughirip qoyay», dédi. Shuning bilen men ichtim;

u tögilirimnimu sughirip qoydi. ⁴⁷ Andin men uningdin: — Kimning qizi bolisen, dep sorisam, u jawab bérip: — Men Nahorning Milkahdin tughulghan oghli Bétuelning qizi bolimen, — dédi. Shu chaghda men uning burnigha halqa, qollirigha bilezüklerni sélip qoydum; ⁴⁸ andin éngiship Perwerdigargha sejde qildim; xojamning qérindishining qizini uning oghli üchün élip kétishke méning yolumni ong qilghini üchün, xojamning Xudasi bolghan Perwerdigargha hemdusana éyttim. ⁴⁹ Emdi siler xojamgha ixlas qilip shapaet körsiteyli désenglar, buni manga denglar. Eger xalimisanglar, unimu manga éytinglar, men ong terepke yaki sol terepke barimen, — dédi.□

⁵⁰ Emdi Laban bilen Bétuel jawab bérip: — Bu ish Perwerdigardin bolghach, silige ya undaq ya bundaq déyelmeymiz.□ ⁵¹ Mana, Riwkah aldilirida turidu; uni élip ketkeyla. U Perwerdigarning déginidek öz xojilirining oghligha xotun bolsun, — dédi.

⁵² Ibrahimning xizmetkari ularning sözlirini anlap, yerge éngiship, Perwerdigargha sejde qildi. ⁵³ Andin, xizmetkar kümüşh buyumlarni, altun buyumlarni we kiyim-kécheklerni chiqirip, bularni Riwkahqa berdi; u yene qizning akisi we anisighimu qimmetlik hediyelerni sundi.

□ **24:49 «Eger xalimisanglar, unimu manga éytinglar, men ong terepke yaki sol terepke barimen»** — roshenki, xizmetkar ishning qandaq bolushidin qet'iyneler, Ibrahimning ailisidikilerning qéshigha yétip barghinida, ular qizni bermisimu oxshashla gesemdin xalas bolidghanligi éniq tursimu, u qizni izdeshtin yanmaytti. □ **24:50 «silige ya undaq ya bundaq déyelmeymiz»** — Ibraniy tilida: «silige ya yaman ya yaxshi déyelmeymiz».

⁵⁴ Andin u we hemrahliri bilen bille yep-ichip, shu yerde qonup qaldi. Etisi seherde qopup, u ulargha: méni xojamning qéshigha yolgha sélip qoyunglar, déwidi, ⁵⁵ Qizning akisi bilen anisi uninggha: — Qiz birqanche kün yaki on kün yénimizda tursun; andin barsun, — dédi.

⁵⁶ Emma u ulargha: — Perwerdigar méning sepirimni ong qilghaniken, méni tosmanglar; xojamning qéshigha bérishim üchün méni yolgha sélip qoyunglar, — dédi.

⁵⁷ Ular uninggha: — Qizni chaqirip, uning aghzidin anglap baqayli, dep ⁵⁸ Riwkahni chaqirip uningdin: — Bu adem bilen baramsen? dep soriwidi, u: — Baray, dep jawab berdi.

⁵⁹ Shuning bilen ular singlisi Riwkahni, uning inik'anisi, Ibrahimning xizmetkari we ademliri bilen qoshup yolgha sélip qoydi. ■ ⁶⁰ U waqitta ular Riwkahqa bext tilep:

— Ey singlimiz, minglighan on minglighan adem-lerning anisi bolghaysen!

Nesling düshmenlirining derwazilirigha ige bolghay! — dédi.

⁶¹ Shuning bilen Riwkah bilen uning dédekliри ornidin turup, tögilerge minip, u kishige egiship mangdi. Shundaq qilip xizmetkar Riwkahni élip yolgha chiqti.

⁶² Ishaq Beer-lahay-roy dégen jaydin bayila qaytip kelgenidi; chünki u jenubtiki Negewde turatti; ■ ⁶³ Ishaq kechqurun istiqametke dalagha chiqqanidi; u béshini kötürüp qarisa, mana tögiler kéliwatatti. ⁶⁴⁻⁶⁵ Riwkah béshini kötürüp, Ishaqni

kördi; u derhal tögidin chüshüp, xizmetkardin: — Sehrada bizning aldimizgha chiqiwatqan bu kishi kim bolidu? — dep soridi.

Xizmetkar: — Bu xojamdur! dédi. Riwkah derhal chümbilini tartip yüzini ýépiwaldi.

66 Xizmetkar emdi qilghan hemme ishlirini Ishaqqa éytip berdi. **67** Ishaq qizni anisi Sarahning chédirigha bashlap kirdi; u Riwkahni öz emrige aldi; u uning xotuni boldi. U uni yaxshi körüp qaldı; bu teriqide Ishaq anisining wapatidin kényin teselliapti.□

25

Ibrahimning bashqa ewladliri

1 Tar. 1:28-42

1 Ibrahim Keturah isimlik yene bir ayalni alghanidi. **2** U Ibrahimgha Zimran, Yoqshan, Médan, Midyan, Ishbak we Shuahni tughup berdi.■ **3** Yoqshandin Shéba bilen Dédan töreldi; Dédanning ewladliri Ashuriylar, Létushiylar we Léummiylar idi.□ **4** Midiyanning oghulliri Efah, Éfer, Hanox, Abida we Elداah idi. Bular hemmisi Keturahning ewladliri idi.

5 Ibrahim barliqini Ishaqqa atiwetkenidi;■

6 Ibrahim téxi Hayat waqtida kichik xotunliridin

□ **24:67** «Ishaq anisining wapatidin kényin teselliapti» — Sarah bu ishtin burun wapat bolghanidi (23-babni körün).

■ **25:2** 1Tar. 1:32. □ **25:3** «ashuriylar» — mushu «ashuriylar» bolsa kényinki «Ashurlar» yaki «Asuriyler» emes. «Ashurlar» yaki «asuriyler» bolsa shemning ewladliridin idi (10:22ni körün).

■ **25:5** Yar. 24:36.

bolghan oghullirigha hediyelerni bérip, andin bularni oghli Ishaqtin yiraq tursun dep, kün chiqish terekpe, sherqiy zémin'gha ewetiwetkenidi. □

Ibrahimning ölümi we depne qilinishi

7-8 Ibrahimning ömrining künliri bir yüz yetmish yil boldi; u tolimu qérip, künliri toshup, nepestin toxtap wapat boldi; u öz qowmining qéshigha bérip qoshuldi. □ ■ 9 Uning oghulliri Ishaq we Ismail uni Mamrening uduligha jaylashqan, hittiy Zoharning oghli Efronning étizliqidiki Makpélahning gharida depne qildi. 10 Bu étizliqni Ibrahim hittiylardin sétiwalghanidi; mana bu yerlikke Ibrahim depne qilindi, ayali Sarahmu mushu yerge depne qilin'ghanidi.

11 Ibrahim wapat bolghandin kényin shundaq boldiki, Perwerdigar uning oghli Ishaqni beriketlidi. Ishaq Beer-Lahay-Royning yénida turatti.

Ismailning ewladliri

□ 25:6 «**kichik xotunliri**» — Hejer we Keturahlar idi. Ibrahimning shundaq orunlashturushi, shübhisizki, kényinki waqtlarda oghulliri arisesda Xuda wede qilghan miras (Pelestin zémini) üstide chiqishi mumkin bolghan jédeyllering aldini élish üchün idı. □ 25:7-8 «**öz qowmining qéshigha bérip qoshuldi**» — 15:15 we izahatini körüng. ■ 25:7-8 Yar. 15:15.

12 Töwendikiler Sarahning misirliq dédiki Hejerdin tughulghan, Ibrahimning oghli bolghan Ismailning ewladliri: —□

13 Ismailning oghullirining, ularning nesebnamiliri we qebililiri boyiche ismi töwendikiche: — Ismailning tunji oghli Nébayot; andin Kédar, Adbeel, Mibsam,■ **14** Mishma, Dumah, Massa, **15** Hadad bilen Téma, Yetur bilen Nafish we Qedemah idi. **16** Bular bolsa Ismailning oghulliri bolup, ularning kent we chédirgahliri ularning nami bilen atalghan bolup, ular on ikki qebilige emir bolghanidi.

17 Ismailning ömrining yilliri bir yüz ottuz yette yil boldi; u axirqi nepsini tartip wapat bolup, öz qowmining qéshigha bérip qoshuldi.

18 *Uning ewladliri* Hawilah rayonidin tartip shurghiche olturaqlashti (Shur bolsa Misirning utturisida bolup, Ashurgha baridighan yolda idi). Ismail özining barliq qérindashlirining udulida olturaqlashti.□

Esaw bilen Yaqupning dunyagha kélishi

□ **25:12** «töwendikiler Ismailning ewladliri» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning yettinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Ismailning toolidoti» («Ismailning ewladlirining tarixi») (25:12-18) bashlinidu. ■ **25:13** 1Tar. 1:29. □ **25:18** «Ismail özining barliq qérindashlirining udulida olturaqlashti» — bu bayan Ismail toghrisidiki ilgiriki besharet (16:12)ning emelge ashurulushini körsitudu; uningdin belkim Ismail we ewladlirining öz qérindashliri bolghan yehudiylar we bashqilar bilen qarshilishishining bashlan'ghanliqini puratqan bolushi mumkin. Mushu ayettiki «Ashur» Asuriye emes, belkim Sinay chölidiki bir rayonni körsitishi mumkin.

19 Ibrahimning oghli Ishaqning neslining bayani mundaqtur: — Ibrahimdin Ishaq töreldi. □ **20** Ishaq Padan-Aramda olturushluq aramiy Bétuelning qizi, aramiy Labanning singlisi bolghan Riwkahni xotunluqqa alghanda qiriq yashqa kirgenidi.

21 Emma Riwkah bolsa tughmas bolghachqa, Ishaq xotuni üchün Perwerdigargha dua-tilawet qildi; Perwerdigar uning duasini ijabet qildi; shuning bilen ayali Riwkah hamilidar boldi. ■

22 Emma uning qorsiqidiki ikki bala bir-biri bilen soqushqili turdi. Shuning bilen Riwkah: — Eger bundaqliqini bilsem, *hamilidar* bolup néme qilat-tim? — dep Perwerdigardin sewebini sorighili bardi.

23 Perwerdigar uninggha: —

«Séning qorsiqingda ikki el bardur,
Ichingdin ikki xelq chiqip bir-biridin ayrilidu,
Bir xelq yene bir xelqtin ghalib kélidu,
Chongi kichikining xizmitini qilidu» — dédi. ■

24 Uning ay-küni toshqanda, mana uning qorsiqida derweqe bir jüp qoshkézek bar idi. □

25 Awwal tughulghini qizghuch bolup, pütün bedini juwidek tüklük idi. Ular uning ismini Esaw dep qoydi. □ **26** Andin inisi qoli bilen Esawning

□ **25:19** «**Ibrahimning oghli Ishaqning neslining bayani mundaqtur**» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning sekkizinchı «tolidot»ı («tarixi», yeni «Ishaqning toolidoti») («Ishaqning neslining bayani») (25:19-35:26) bashlinidu. ■ **25:21** Rim. 9:10.

■ **25:23** 2Sam. 8:14; Rim. 9:12. □ **25:24** «**Esaw**» — «tüklük».

□ **25:25** «**Yaqup**» — menisi «tapan'gha ésilghuchi» yaki köchme menide «orun basar» yaki «muhapizetchi» dégenlik idi. Kéyin Esaw Yaqupqa öch bolup qélip, uning ismini «orun igiliwalghuchi» dégen selbiy menide ishlitidu (27:36).

tapinini tutqan halda chiqtı. Bu sewebtin uning ismi Yaqup dep qoyuldi. Ular tughulghanda Ishaq atmish yashta idi. ■

Esawning tunjiliq hoquqi, yeni tunji oghulluq hoquqni sétiwétishi

²⁷ Balilar ösüp chong boldi; Esaw mahir owchi bolup, dala-janggalda yüridighan adem boldi. Yaqup bolsa durus adem bolup, chédirlarda turatti. □ ²⁸ Ishaq Esawning owlap kelgen göshidin daim yep turghachqa, uninggha amraq idi. Lékin Riwkah Yaqupqa amraq idi.

²⁹ Bir künü Yaqup *purchaq* shorpisi qaynitiwatatti; Esaw daladin hérrip-échip qaytip keldi. ³⁰ Esaw Yaqupqa: — Men halimdin kettim! Ötünüp qalay, awu qizildin berseng! — Awu qizil nersidin méni ozuqlandursangchu! Men halimdin kettim, — dédi (shu sewebtin uning éti «Édom» depmu ataldi). □

³¹ Yaqup uninggha: — Undaq bolsa, tunjiliq ho-

■ **25:26** Hosh. 12:4. □ **25:27** «chüšhenme» — omumen éytqanda, Tewratta ochwiliq qilish selbiy qarilidu. «Chédirlarda turatti» Yaqupni hurun adem dégenlik emes, belki ailiqidiki ishlar, bolupmu charwichiliq bilen shughulliniwatqinini körsitudu. Yaqupning tejribilik qoychi ikenlik 29:7din köründü. Bezi terjimilerde «Yaqup **jimghur** adem» déyilgini bilen ibraniy tilidiki bu söz («tam» yaki «tamam») Tewratta daim «durus», «kamil» dégen menini bildürudu. □ **25:30** «Édom» — «qızıl».

ququngni manga sétip bergen, – dédi. □

32 Esaw: — Men öley dewatimen, bu tunjiliq hoquqining manga néme paydisi? — dédi. ■

33 Yaqup: — Emise hazir manga qesem qilghin, déwidi, u uninggha qesem qilip, tunjiliq hoquqini Yaqupqa sétip berdi.

34 Shuning bilen Yaqup Esawgha nan bilen qizil purchaq shorpisini berdi. U yep-ichip ornidin turup ketti. Shundaq qilip Esaw tunjiliq hoquqigha shunche étibarsiz qaraghanidi.

26

Ishaqning Gerarda musapir bolup turushi

1 Qanaan zéminida Ibrahimning waqtidiki acharchiliqtin bashqa yene bir qétimliq acharchiliq yüz berdi. Shuning bilen Ishaq Gerar shehirige, Filistiylernening padishahi Abimelekning qéshigha bardi. □ **2** Perwerdigar uninggha körünüp mundaq dédi: — Sen Misirgha chüshmey, belki Men sanga körsitip bérídigan

□ **25:31** «**tunjiliq hoquqi**» — (yaki «**tunji oghulluq hoquq**») — Bu hoquq töt ishni öz ichige alghan bolushi mumkin: — (1) pütkül ailisidikiler üçün igidarchiliq mes'uliyiti; (2) bashqa oghullargha qarighanda, atisidin mirasni bir hesse köp élish; (3) atisining bext-beriket tilesq qurashiq duasidin alahide behriman bolush; (4) pütkül ailisidikiler üçün kahinliq (dua qilish) wezipisini ötesh. Biz «**tunjiliq hoquqi**» toghrisida «qoshumche söz»imizde yene toxtelimiz.

■ **25:32** Yesh. 22:13; 1Kor. 15:32. □ **26:1** «**Abimelek**» — shu waqitta Gerar padishahining omumiy unwani idi. Bu «**Abimelek**» Ibrahimning waqtidiki «**Abimelek**» (20-bab) emes.

yurtta turghin.□ 3 Moshu zémindin chiqmay musapir bolup turghin; shuning bilen Men sen bilen bille bolup, sanga bext-beriket ata qilimen; chünki Men sen we neslingge bu zéminlarning hemmisini bérip, atang Ibrahimgha bergen qesimimni ada qilimen;■ 4 neslingni asmandiki yultuzlardek awutimen we neslingge bu zéminlarning hemmisini bérímen; yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning *nami* bilen özlirige bext-beriket tileydu;□ ■ 5 Chünki Ibrahim Méning awazimgha qulaq sélip, tapilighinim, emrlirim, belgilimilirim we qanunlirimni beja keltürdi, — dédi.

6 Shuning bilen Ishaq Gerarda turup qaldi.

7 Emma u yerlik kishiler uning ayali toghrisida sorisa u: — Bu méning singlim bolidu, — dédi; chünki Riwkah intayin chirayliq bolghachqa, Ishaq öz-özige: «Bu méning ayalim bolidu», désem, bu yerlik ademler Riwkahning sewebidin méni öltürüwétermikin, — dep qorqtı.

8 Lékin u shu yerde uzaq waqit turghandin keyin shundaq boldiki, Filistiylernening padishahi Abimelek derizidin qariwidi, mana Ishaq we ayali Riwkah bir-birige erkiliship turatti.□ 9 Andin Abimelek Ishaqni chaqirip: — Mana, u jezmen

□ 26:2 «**Sen Misirgha chüshmey**» — Gerar shehiri Qanaan zéminining ichide bolup, Misir zéminigha baridighan yol üstide idi.

■ 26:3 Yar. 13:15; 15:18. □ 26:4 «**yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning nami bilen özlirige bext-beriket tileydu**» — yaki «yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning wasitisi bilen bext-beriket tapidu». ■ 26:4 Yar. 12:3; 18:18; 22:18. □ 26:8

«**Ishaq we ayali Riwkah bir-birige erkiliship turatti**» — yaki «Ishaq ayali Riwkahni silap turatti».

séning ayaling iken! Sen néme dep: «U méning singlim», déding? — déwidi, Ishaq uninggha: — Chünki men eslide uning sewebidin birsi méni öltürüwétermikin, dep ensirigenidim, — dédi.

10 Abimelek uninggha: Bu bizge néme qilghining? Tas qaptu xelq arisidin birersi ayaling bilen birge bolghili?! Undaq bolghan bolsa sen bizni gunahqa patquzghan bolatting! — dédi.

11 Andin Abimelek hemme xelqqe buyrup: — Kimki bu kishige we yaki xotunigha qol tegküzse jezmen öltürülmey qalmaydu, — dep yarlıq chüshürdi.

12 Ishaq u zéminda tériqchiliq qildi: u shu yili yerdin yüz hesse hosul aldi; Perwerdigar uni beriketligendi. **13** Bu kishi bash kötüüp, barghanséri rawaj tépip, tolimu katta kishilerdin bolup qaldı.

14 Uning qoy-kala padiliri we öyidiki qulliri intayin köpeydi; Filistiyler uningha heset qilghili turdi.

15 Bu sewebtin uning atisi İbrahimning künliride atisining qulliri koligan quduqlarning hemmisini Filistiyler étip, topa bilen tinduruwetti. □

16 Abimelek Ishaqqa: — Sen bizdin ziyade küchiyip ketting, emdi arimizdin chiqip ketkin, — dédi.

17 Ishaq u yerdin kétip, Gerar wadisigha chédir tikip, shu yerde turup qaldı. **18** İbrahim hayat waqtida *qulliri* birmunche quduqlarni qazghanidi; biraq İbrahim ölgendin keyin, Filistiyler bularni topa bilen tinduruwetkenidi. Ishaq bu quduqlarni qaytidin kolitip, ulargha atisi

□ **26:15 «quduqlarning hemmisini Filistiyler étip, topa bilen tinduruwetti»** — acharchiliq bolghan waqtida bundaq qilish yaman ish hésablinatti hem hamaqetlik bolatti.

ilgiri qoyghan isimlarni yene qoydi. ¹⁹ Ishaqning qulliri wadida quduq kolawatqanda suliri urghup chiqip aqidighan bir quduqni tépiwaldi. ²⁰ Lékin Gerardiki padichilar Ishaqning padichiliridin uni taliship: — Bu su bizningkidur, — dédi. Ular Ishaq bilen jédelleshkechke, u bu quduqni «Ések» dep atidi. ²¹ Ular yene bashqa bir quduqni kolidi, ular yene bu quduq toghrisida jédelleshti. Shuning bilen Ishaq buning ismini «Sitnah» dep atidi. ²² Andin u u yerdin kétip, bashqa yerge bérip, shu yerdimu yene bir quduq kolidi; emdi Gerardikiler bu quduqni talashmidi. Bu sewebtin u uning étini «Rehobot» qoyup: «Emdi Perwerdigar biz üçün jay bergeniken, bu zéminda méwilik bolimiz», — dédi. ²³ Andin u u yerdin chiqip Beer-Shébagha bardi. ²⁴ Perwerdigar shu kéchisi uninggha körünüp: — Men bolsam atang Ibrahimning Xudasidurmen; qorqmighin, chünki Men sen bilen billimen, séni bext-beriketlep, neslingni qulum Ibrahimning sewebidin awutimen, — dédi. ²⁵ U shu yerde bir qurban'gah yasap, Perwerdigar ning namigha nida qilip ibadet qildi. U shu yerde chédirini tiktı, Ishaqning qulliri shu yerde bir quduq kolidi.

*Ishaqning Abimelek bilen padishah kélishim
tüzüshi*

²⁶ Emdi Abimelek, aghinisi Ahuzzat bilen leshkerbéshi Fikol birge Gerardin chiqip, uning qéshigha bardi. ²⁷ Ishaq ulargha: —

26:20 «Ések» — «majira». **26:21** «Sitnah» — «qarshiliq».
 26:22 «Rehobot» — «azade yer».

Manga öchmenlik qilip, méni aranglardin qoghliwetkendin kényin, néme üchün méning qéshimgha keldinglar? – dédi.

28-29 Ular jawaben: – Biz Perwerdigarning sen bilen bille bolghinini roshen bayqiduq, shuning bilen biz séning toghrangda: «Otturimizda bir kélishim bolsun, yeni bizler bilen sen bir-birimizge qesem bérip ehde qilishayli» déduq; shu wejidin sen bizge héchqandaq ziyan-zexmet yetküzmigeysen; biz sanga héch tegmiginimizdek, shundaqla sanga yaxshiliqtin bashqa héchbir néme qilmighinimizdek (belki séni aman-ésenlik ichide yolunggha ewetkeniduq) senmu shundaq qilghaysen. Mana hazir sen Perwerdigar teripidin bext-beriket körüwatisen! – déyishti. □

30 Shuning bilen u ulargha bir ziyapet qilip berdi. Ular bolsa yep-ichti. **31** Etisi tang seherde ular qopup bir-birige qesem qilishti; andin Ishaq ularni yolgha sélip qoydi; ular uning qéshidin aman-ésen ketti.

32 U küni shundaq boldiki, Ishaqning qulliri kélép, uninggha özi kolighan quduq toghrisida xewer bérip: «Biz su taptuq!» dédi. **33** U uning naminı «Shibah» qoydi. Bu sewebtin bu sheherning ismi bügün'giche «Beer-Shéba» dep atılıp kelmekte. □

□ **26:28-29** «ehde qilishish» — «ehde késish» dégen sözler bilen ipadilinidu (15:10ni körüng). □ **26:33** «Shébah» we «Shéba» — bu ikki söz «qesem» dégenni bildüridi. «Beer-shéba» dégenning menisi «qesemning quduqi». Bu belkim shu yerdiki ikkinchi quduq bolushi mumkin; Ibrahim eslide oxshap kétidighan ish tüpeylidin shu yerge oxshash isim qoyghanidi (31:21nimu körüng).

Esawning yat qebilidin alghan ayalliri

³⁴ Esaw qiriq yashqa kirgende, hittiylardin bolghan Beerining qizi Yehudit bilen hittiylardin bolghan Élonning qizi Basimatni xotunluqqa aldi.

³⁵ Emma bular Ishaq bilen Riwkahning könglige azab élip keldi. ■

27

Yaqupning Ishaqni aldishi

¹ Ishaq qérip, közliri torliship, közi ghuwa köridighan bolup qalghanda shundaq boldiki, u chong oghli Esawni chaqirip uninggha: — Oghlum! — dédi.

U: — Mana men! — dep jawab berdi.

² U uninggha: — Mana men emdi qérip kettim, qanchilik kün köridighinimnimu bilmeymen.

³ Shunga sendin ötünimen, qoralliring, yeni sadaq we oqyayingni élip janggalgha chiqip, men üchün bir ow owlak kel; ⁴ men yaxshi köridighan mezzilik tamaqtin birni étip, manga keltürgin. Men uni yep, ölüshtin ilgiri könglümdin sanga bext-beriket tilep dua qilay, — dédi.

⁵ Ishaq oghli Esawgha söz qilghanda Riwkahmu anglidi. Esaw ow owlak kelgili janggalgha chiqip ketkende, ⁶⁻⁷ Riwkah oghli Yaqupqa: — Mana men atangning akang Esawgha: «Sen ow owlak kélép, manga mezzilik bir taamni etkin; men uni yep ölüp kétishtin burun Perwerdigar aldida sanga bext-beriket tilep dua qilay», — dep éytqinini

anglap qaldim. ⁸ Emdi, i oglum, sözümge qulaq sélip buyrughinimni qilghin. ⁹ Sen derhal padigha béríp, öchkilerning ichidin ésil ikki oghlaqni élip kelgin; men ulardin atang üchün u yaxshi köridighan mezzilik bir taam teyyar qilay. ¹⁰ Sen uni atangning aldigha élip kirgin. Shuning bilen u yep, ölüp kétishtin burun sanga bext-beriket tilep dua qilidu, — dédi. ¹¹ Lékin Yaqup anisi Riwkahgħa: — Mana akam Esaw bolsa tüklük kishi, men bol-sam tüksiz siliq tenlik ademmen. ¹² Mubada atam méni silap qalsa, undaqta men uning neziride uni mazaq qilghuchi adem bolup qélip, beshimħa beriket emes, belki lenet taparmenmíkin, dédi.

¹³ Anisi uningħha: — Ey oglum, sanga chūshidighan lenet manga chūshsun; emma sen peqet sözümge qulaq sélip, béríp *oghlaqlarni* élip kel, — dédi.

¹⁴ U béríp ularni élip kēlip, anisigha berdi. Anisi uning atisi yaxshi köridighan mezzilik bir taamni teyyar qildi. ¹⁵ Andin Riwkah tunji oghli Esawning öyde öz yénida saqlaqliq eng ésil keyimlirini élip kichik oghli Yaqupqa kiydürüp, ¹⁶ oghlaqlarning térisini ikki qoli bilen boynining tüksiz jayigha yögep, ¹⁷ andin özi etken mezzilik taamlar bilen nanlarni oghli Yaqupning qoligha tutquzdi. ¹⁸ Yaqup atisining qéshigha kirip: — Ey ata! — dédi.

U: — Mana men! Oglum, sen kim bolisen? — déwidi, ¹⁹ Yaqup atisigha jawab béríp: — Men chong oghulliri Esawmen, manga éytqanlıridek qildim; emdi orunliridin turup, olturup qilghan owumning göshige éghiz tékip, andin köngülliridin manga bext-beriket tilep dua qilghayla, — dédi.

20 Ishaq oghligha: — Ey oglum, qandaqmu uni shunche téz tépip kelding? — déwidi, u jawab bérip: — Chünki Perwerdigar Xudaliri uni del yolumgha yoluqturdi, — dédi.

21 Ishaq Yaqupqa: — Ey oglum, yéqinraq kel, sen rast oglum Esawmu, emesmu, silap baqay, — dédi.

22 Shuning bilen Yaqup atisi Ishaqning qéshigha yéqin bardi; u uni silap turup: — Awaz Yaqupning awazi, lékin qol bolsa Esawning qolidur, — dédi.

23 Uning qolliri bolsa akisi Esawning qolliridek tüklük bolghini üchün uni toniyalmay, uningga bext-beriket tilep dua qildi. **24** Andin u yene: — Sen rast oglum Esawmusen? dep soriwidi, u jawab bérip: — Del men, — dédi.

25 Ishaq uningga: — Taamni élip kelgin, men oglumning ow göshidin yep, könglümdin sanga bext-beriket tilep dua qilay, — dédi. *Yaqup* uni uning aldigha qoydi; u yédi. U sharab keltürüwidi, unimu ichti.

26 Andin atisi Ishaq uningga: — Ey oglum, emdi yéqin kélip méni söygin, — dédi.

27 U uning qéshigha bérip uni söydi. Atisi uning kiyimining puriqini purap uningga bext-beriket tilep dua qilip: —

«Mana, oglumning ténidiki puraq Perwerdigar beriketligen köklemzarning xush puriqiga oxshaydiken! □

28 Xuda sanga asmanning shebnimi,
Yerning munbet küchini ata qilip,

□ **27:27 «köklemzarning xush puriqi»** — démek, daladiki herxil gül-giyahning we ot-chöpning xush puriqi singdürülgan.

Ashliq-tülük bilen sharabnimu köp bergey. ■

²⁹ Xelqler séning qulluqungda bolghay,

El-milletler aldingda tizlan'ghay;

Qérindashliringha xoja bolghaysen;

Anangning oghulliri sanga tizlan'ghay;

Sanga lenet qilghanlar lenetke qalghay;

Sanga bext tiligenler bext tapqay!» — dédi. ■

Esawning Ishaqtin dua telep qilishi

³⁰ Shundaq boldiki, Ishaq Yaqupqa dua qilip bolup, Yaqup atisi Ishaqning qéshidin chiqip bolushigha, akisi Esaw owdin qaytip keldi. ³¹ Umu mezzilik taamlarni étip, atisining qéshigha élip kirip, atisigha: — Ata qopqayla, oghullirining ow göshidin yep, köngülliridin manga bext-beriket tilep dua qilghayla, — dédi.

³² Atisi Ishaq uningha: — Sen kimsen? — dédi. U jawab béríp: — Men oghulliri, chong oghulliri Esawmen! — dédi.

³³ Buni anglap Ishaq alaqzadilikke chüshüp, pütün bedini jalaqlap titrep: — Undaqta bayatin ow owláp élip kelgini kim? Sen kéishtin burun uning hemme nersisidin yep, uningha bext-beriket tilep dua qildim; we berheq, u bext-beriket köridu! — dédi.

³⁴ Esaw atisining sözlirini anglapla intayin échinarlıq halda ün sélip achchiq peryad kötürüp atisigha: — Ménimu, i ata, ménimu bext-beriketligeýla! — dédi. ■

³⁵ U jawab béríp: — Séning ining hiyle bilen kirip, sanga tékishlik bext-beriketni élip kétiptu, dédi.

36 Esaw: — Rast uning éti Yaqup emesmu?! Chünki u ikki qétim méni putlap, ornumni tartiwaldi. Awwal tunjiliq hoququmni tartiwaldi we mana hazir u manga tégidighan bext-beriketni élip ketti, — dédi, Andin yene: — Méning üchün birer bext-beriket qaldurmildilimu? — dédi. □ ■

37 Ishaq Esawgha jawab béríp: — Mana, men uni üstüngge xoja qildim; hemme qérindashlirini uning qulluqida bolidighan qildim; ashliq we yéngi sharab bilen uni quwwetlidim; ey oglum, emdi sanga yene nérimu qilip béréleymen? — dédi.

38 Esaw atisigha yene: — Ey ata, silide peqet shu birla bext-beriket bar idimu? Manga, ey ata, mangimu bext-beriket tilep dua qilghayla! dédi. Andin u ün sélip yighlap ketti. ■

39 Atisi Ishaq uninggha jawab béríp: — «Mana, turalghu jaying yerning munbet küchidin néri,

Égiz asmanning shebnimidin yiraq bolur;

40 Sen qilichinggha tayinip jan baqisen,
Iningning xizmitide bolisen;
Lékin chégridin chiqip kezginingde,
Sen boynungdin uning boyunturuqini chiqirip sunduruwétisen» — dédi.

41 Shunga Esaw atisi uninggha tiligen bext-beriket sewebidin Yaqupqa öchmenlik saqlap yürdi. Esaw könglide: — Atamning matem künliri yéqinliship qaldi; shu chaghda inim Yaqupni öltürüwétimen,

□ **27:36** «méni putlap, ornumni tartiwaldi» — bu dégenlikibraniy tilida birla söz bilen ipadilinidu. Oqurmenlerning éside barki, «Yaqup» dégenning bir menisi «orun igiliwalghuchi» (25:26ni körüng). Mushu yerde «putlighuchi» dégen yene bir menisi bolushi mumkin. ■ **27:36** Yar. 25:33. ■ **27:38** Ibr. 12:17.

dep xiyal qildi. ⁴² Lékin Riwkah chong oghli Esawning bu sözliridin xewerapti. U kichik oghli Yaqupni chaqirip uninggha: — Mana akang Esaw séni öltürüwétimen dep öz-özidin teselli tépiwétiptu; ⁴³ emdi ey oglum, sözümge qulaq sélip, qopup Haran'gha, akam Labanning qéshigha qéchip ketkin; ⁴⁴ akangning qehri yan'ghuche, uning qéshida birnechche waqit turghin. ⁴⁵ Akang achchiqidin yénip, séning uninggha qilghiningni untup ketküche shu yerde turup turghin; andin men adem ewetip, séni u yerdin aldurup kélimen. Néme üchün bir kündila her ikkinglardin mehrum bolup qalay? — dédi.

Yaqupning Labanning yénigha seper qilishi

⁴⁶ Emma Riwkah Ishaqqa: — Men mushu hittiy qizlar wejidin jénimdin jaq toydum. Eger Yaqupmu bu yurttiki qizlardin, mushundaq hittiy qizni xotunluqqqa alsa yashighinimning manga néme paydisi? — dédi.■

28

¹ Shuning bilen Ishaq Yaqupni chaqirip, uninggha bext-beriket tilep, uninggha jékilep: — Sen Qanaaniylarning qizliridin xotun alma; ² belki qopup, Padan-Aramgha, anangning atisi Bétuelning öyige béríp, u yerdin anangning akisi Labanning qizliridin xotun alghin.■ ³ Hemmige Qadir Tengri séni bext-beriketlep, awutup, sendin köp xelqlerni chiqirip köpeytkey, ⁴ Shundaqla

■ 27:46 Yar. 26:35. ■ 28:2 Hosh. 12:13.

Ibrahimning bext-berikitini sanga we séning bilen neslingge bergey; shundaq qilip sen hazir Musapir bolup turuwatqan yerni, yeni eslide Xuda Ibrahimgha bergen zéminni igileysen! — dédi.■

⁵ Shuning bilen Ishaq Yaqupni yolgha saldi. U Padan-Aramgha, aramiy Bétuelning oghli, Yaqup bilen Esawning anisi Riwkahning akisi Labanning qéshigha qarap mangdi.□

Esawning yene bir ayal élishi

⁶⁻⁷ Esaw Ishaqning Yaqupqa bext-beriket tilep, uni Padan-Aramgha shu yerdin xotun élishqa ewetkenlikini, shundaqla uningga bext-beriket tilep, uninga jékilep: Sen Qanaaniylarning qizliridin xotun almighin, dégenlirini uqup, Yaqupningmu öz ata-anisigha itaet qilip, Padan-Aramgha ketkinini körginide, ⁸ Esaw: — qanaanylarning qizliri atam Ishaqning neziride yaman körünidiken, dep bilip yetti. ⁹ U Ismailning qéshigha bérip, hazirqi xotunlirining üstige Ibrahimning oghli Ismailning qizi, Nébayotning singlisi Mahalatni xotunluqqa aldi.

Yaqupning Beyt-Elde chüsh körüshi

¹⁰ Yaqup bolsa Beer-Shébadin chiqip, Haran terekke méngip, ¹¹ bir yerge yétip kelgende, kün olturup ketkechke shu yerde qonmaqchi boldi. U shu yerdiki tashlardin birini élip, béshigha

■ **28:4** Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 24:7; 26:3; Qan. 34:4; Ros. 7:5.

□ **28:5** «aramiy» — yeni «suriyelik».

yastuq qilip qoyup, uxlightili yatti. □ 12 U bir chüsh kördi: — Mana, uchi asmanlarga taqishidighan bir pelempey yerde tikleklik turatti; Xudaning perishtiliri uningda chiqip-chüshüp turushatti. ■

13 Mana, Perwerdigar uning üstide turatti. U: — «Men bolsam atang Ibrahimning Xudasi we Ishaqning Xudasi bolghan Perwerdigardurmen; Men sen yatqan bu zéminni séning bilen neslingge bérinen. ■ 14 Nesling bolsa yerning topisidek köp bolup, sen meghrip bilen meshriqqe, shimal bilen jenubqa yéyilisen; sen we neslingning wasitisi bilen yer yüzidiki barliq aile-qebililer bext-beriket tapidi. ■ 15 Mana, Men sen bilen billidurmen, qeyerge barsang séni aman-ésen saqlap, bu zémin'gha séni qayturup kélimen; chünki sanga éytqan sözümni ada qilmay turup, séni tashlimaymen» — dédi.

16 Andin Yaqup oyghinip: — Berheq, Perwerdigar bu yerdidur, lékin men uni bilmeptimen, — dédi.

17 U qorqup kétip: Bu jay alamet dehshetlik bir jay iken! Bu Xudaning öyi bilen asmanning derwazisidin bashqa héch jay emestur, — dédi.

18 Yaqup etisi seher qopup, beshining astigha qoyghan tashni élip, *xatire* tüwrük süpitide tiklep, üstige zeytun méyi quyup qoydi. □ ■ 19 U jayning ismini Beyt-El dep atidi; emma ilgiri u jayning éti Luz idi.

20 Andin Yaqup qesem bilen wede qilip: —

□ 28:11 «tashlardin **birini élip, beshigha yastuq qilip qoyup,....»**

— yaki «tashlardin birini élip, uning beshigha qoyup....». ■ 28:12

Yuh. 1:52. ■ 28:13 Yar. 35:1, 3; 48:3; Qan. 12:20; 19:8. ■ 28:14

Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4. □ 28:18 «Beyt-El» — «Xudaning öyi».

■ 28:18 Yar. 31:13; 35:14.

Eger Xuda méning bilen bille bolup, bu sepir-imde méni saqlap, yégili nan, kiygili kiyim bérip,
²¹ Men atamning öyige aman-ésen yénip barsam, undaqta Perwerdigar méning Xudayim bolidu;
²² Shuningdek men xatire tüwrük süpitide tikelip qoyghan bu tash Xudaning öyi bolidu; hem shundaqla sen manga bérídighan barlıq nersilerning ondin bir ülüshini sanga teqdim qılmay qalmay-men, — dédi.

29

Yaqupning Labanning öyige bérishi

¹ Andin Yaqup sepirini dawamlashturup, meshriqtiki qowmlarning zéminigha yétip keldi. ² U qariwidi, mana, yaylaqta bir quduq turatti, uning yénida üch top qoy padisi turatti; chünki xelq bu quduqtin padılarni sughiratti. Quduqning aghzığha yoghan bir tash qoyuqluq idi. ³ Qachaniki padilarning hemmisi u yerge yighthisa, padichilar birlikte quduqning aghzidiki tashni yumilitiwétip, qoylarni sughirip, andin tashni yene quduqning aghzığha öz ornigha qoyup qoyatti. ⁴ Yaqup *padichilardin*: Ey buraderler, siler qeyerlik? — dep soridi. Ular: — Biz haranliqmiz, dédi.

⁵ U ulardin: — Siler Nahorning oghli Labanni tonumsiler? — dep soridi. Ular: — Tonuymız, dédi.

⁶ U ulardin: — U salametmu, dep soriwidi, ular jawab bérip: — U salamet turuwatidu. Mana ene uning qizi Rahile qoyliri bilen kéliwatidu, dédi.

7 U: — Mana, kün téxi égiz tursa, hazir téxi malning yighildighan waqtı bolmidi; némishqa qoylarni sughirip, andin yene béríp otlatmaysiler? — dédi.

8 Ular jawab béríp: — Yaq, mundaq qilalmaymız. Awwal padilarning hemmisi yighilip, padichilar tashni quduqning aghzidin yumilitiwetkendin keyin, andin qoylarni sughirimiz, dédi. □

9 U ular bilen gepliship turghinida, Rahile atising qoyliri bilen ýetip keldi; chünki u qoy baqquchi idi. **10** Shundaq boldiki, Yaqup anisining akisi Labanning qizi Rahile bilen anisining akisi Labanning qoylirini körgende, u qopup béríp, quduqning aghzidin tashni yumilitiwétip, anisining akisi Labanning qoylirini sughardi. **11-12** Andin Yaqup Rahileni söyüp, yuqiri awaz bilen yighlap tashlıdi we Rahilege: — Men séning atangning tughqini, Riwkahning oghli bolimen, déwidi, u yükürüp béríp atisigha xewer berdi.

13 Shundaq boldiki, Laban öz singlisining oghli Yaqupning xewirini anglighanda, uning aldigha yükürüp béríp, uni quchaqlap söyüp, öyige bashlap keldi. Andin Yaqup Laban'gha *kechürmishlirining* hemmisini dep berdi. □

14 Laban uningha: — Sen derweqe méning söngék bilen göshümdursen! — dédi. Buning bilen u uning qéshida bir ayche turup qaldi.

□ **29:8** «padichilar» — ibraniy tilida «ular». Shu padichilar bir türküm hoquqluq padichilar bolsa kérek. Yaki bolmisa ular éytqan ishlар shu yerde bir örp-adet bolup qalghan bolsa kérek. □ **29:13** «*kechürmishlirining hemmisini*» — ibraniy tilida «bu ishlarning hemmisini». Démek, terjimimizdek «yüz bergen hemme ishlarni», yaki u bayatin Rahilege éytqan ishlarni (tughqanchiliq munasi-wetlirini) körsetse kérek.

Yaqupnning aldinip qélishi

15 Andin Laban Yaqupqa: — Sen méning tughqinim bolghach, manga bikargha xizmet qilamsen? Éytqina, heqqingge néme alisen? — dédi.

16 Labanning ikki qizi bar idi; chongining éti Léyah, kichikining éti Rahile idi. **17** Léyahning közliri yéqimliq idi; emma Rahilening bolsa teqiturqi kélishken, hösni-jamali chirayliq qiz idi. □

18 Yaqupnning köngli Rahilege chüshken bolup Laban'gha: — Men séning kichik qizing Rahile üchün sanga yette yil xizmet qilay, dédi. ■

19 Laban jawab bérip: — Uni bashqa kishige bergenimdin sanga bergenim yaxshi. Emdi méningkide turghin, dédi.

20 Yaqup Rahileni élish üchün yette yil xizmet qildi. Emma u uni intayin yaxshi körgechke, bu yillar uninggha peqet birnechche kündekla bilindi.

21 Waqit toshqanda Yaqup Laban'gha: — Mana méning künlirim toshti. Emdi ayalimni manga bergen, men uning qéshigha kirey, dédi. **22** Laban shu yerdiki hemme kishilerni yighip, ziyapet qilip berdi. **23** Lékin shundaq boldiki, kech kirgende, u chong qizi Léyahni Yaqupnning yénigha élip keldi; Yaqup uning qéshigha kirip bille boldi. **24** Laban öz dédiki Zilpahni qizi Léyahgha dédek qilip berdi.

25 Etisi shundaq boldiki, mana aldida Léyah tutratt! U Laban'gha: — Bu zadi manga néme qilghining? Ejeba, men Rahile üchün sanga xizmet

□ **29:17** «Léyahning közliri yéqimliq» — ibraniy tilida «Léyahning közliri mulayim» (yaki «yumshaq»). Buning bashqa xil terjimirili bolsa: (1) tiniq; (2) ajiz (yaxshi körmeydighan); (3) nursiz. ■ **29:18** Hosh. 12:13.

qilmidimmu? Méni némishqa shundaq aldiding?!
— dédi.

²⁶ Laban: Bizning yurtimizda kichikini chongidin ilgiri yatliq qilidighan resim-qaide yoq. ²⁷ Emdi sen chongining yette künlük toy murasimini ötküzüp bolghin; andin yene ikkinchisinimu sanga béréyli; u séning manga yene yette yil qilidighan xizmitingning heqqi bolidu, — dédi.

²⁸ Yaqup maql bolup, Léyahning yette künlük toy murasimini ötküzüp bolghanda, Laban qizi Rahilenimu uninggha xotunluqqqa berdi. ²⁹ Laban dédiki Bilhahni qizi Rahilege dédek qilip berdi. ³⁰ Bu teriqide Yaqup Rahileningmu qéshigha kirdi; u Rahileni Léyahdin ziyade yaxshi kördi. Andin kényin u yene yette yil Laban'gha xizmet qildi.

Yaqupning perzentliri

³¹ Emma Perwerdigar Léyahning etiwarlanmighanlıqını körgende, uningha tughushni nésip qıldı. Lékin Rahile tughmas idi. □ ³² Léyah hamilidar bolup bir oghul tughup: — «Perwerdigar xarlan'ghinimni kördi; emdi érim méni yaxshi köridu» dep uning ismini «Ruben» qoydi. □

³³ U yene hamilidar bolup, bir oghul tughup: — «Perwerdigar etiwarlanmighanlıqını anglap, buni hem manga berdi» dep, uning ismini Shiméon qoydi. □

³⁴ U yene hamilidar bolup, bir oghul tughup: — «Emdi bu qétim érim manga baghlinidu; chünki

□ ^{29:31} «uninggha **tughushni** nésip **qıldı**» — ibraniy tilida «u uning balyatqusini achi». □ ^{29:32} «Ruben» — «qara, bir oghul bala!» dégen menide. □ ^{29:33} «Shiméon» — «anglisch» yaki «anglighan» dégen menide.

men uninggha üch oghul tughup berdim» dep uning ismini Lawiy qoydi.□

³⁵ U yene hamilidar bolup, bir oghul tughup: — «Emdi bu qétim men Perwerdigargha hemdusana oqqu!» dep uning ismini Yehuda qoydi. Andin u tughuttin toxtap qaldı.□

30

¹ Emma Rahile özining Yaqupqa bala tughup bérelmiginini körgende, achisigha heset qılıp Yaqupqa: — Manga bala bergen; bolmisa ölimen, — dédi.

² Shuning bilen Yaqupning Rahilege ghezipi kélép: — Men baliyatquning méwisiini sendin ayighan Xudaning ornidimu?! — dédi.

³ — Mana, dédikim Bilhah bu yerde turidu; sen uning qéshigha kirgin, u méning quchiqimgha tughsun; men u arqılıq balılıq bolay, — dédi Rahile.□

⁴ Shuning bilen u dédiki Bilhahni uninggha xotun qılıp berdi; Yaqup uning qéshigha kirdi. ⁵ Bilhah hamilidar bolup, Yaqupqa bir oghul tughup berdi.

□ **29:34** «Lawiy» — «baghlan'ghan» yaki «ulan'ghan» dégen menide.

□ **29:35** «Yehuda» — «hemd» yaki «medhiye» dégen menide. Léyahning sözi intayin ehmiyetlik bolup, bu uning ixlasmalıki we étiqadını ispatlaydu. Yehuda tughulghuche uning barlıq arzu-tilek-liri éri Yaqupning muhebbitige érishtıstır ibaret idi. Lékin hazır érishmigen bolsimu aghrinmidi, belki Xudagha medhiye oqup, uningdin teselli aldi. □ **30:3** «u méning quchiqimgha tughsun» — ibraniy tilida «u méning tizlirim üstige tughsun» — démek, dédek tughqan balilar Rahilening hésablinidu. Ibraniy tilida «men u arqılıq qurulimen» yaki «uning wasitisi bilen méning öyüm qurulidu».

6 Rahile: — «Xuda men üchün adalet yürgüzüp peryadimni anglap, manga bir oghul berdi», dep uning ismini Dan qoydi. □

7 Rahilening dédiki Bilhah yene hamilidar bolup, Yaqupqa ikkinchi oghlini tughup berdi. **8** Rahile: — «Men acham bilen besliship qattiq tutushup, yengdim» dep uning ismini Naftali qoydi. □

9 Léyah özining tughuttin toxtap qalghanini körüp, dédiki Zilpahni Yaqupqa xotun qilip berdi.

10 Léyahning dédiki Zilpah Yaqupqa bir oghul tughup berdi. **11** Léyah: — «Némidégen teleylik-he!» dep uning ismini Gad qoydi. □

12 Léyahning dédiki Zilpah Yaqupqa ikkinchi oghlini tughup berdi. **13** Léyah: «Men bextlikturmen! Chünki xotun-qizlar méni bextlik déyishidu!» dep uning ismini Ashir qoydi. □

14 Bughday ormisi künliride Ruben chiqip étizliqqa bardi we étizdin birqanche muhebbetgülini térip, bularni anisi Léyahning qéshiga ekeldi. Emdu Rahile Léyahqa: — Ötünüp qalay, oglungning muhebbetgülinidin birnechchini manga bergen! — dédi. □

15 Léyah uningha jawaben: — Érimni tartiwal-ghining yetmemdu? Emdu oglumning muhebbetgülinimu tartiwalmaqchimusen? — dédi. Rahile

□ **30:6** «Dan» — «u höküm chiqardi» yaki «u adilliq qildi!» dégen menide. □ **30:8** «**men acham bilen besliship qattiq tutushup, ...**» — ibraniy tilida «Xudaning mediti bilen acham bilen chéliship,...». «Naftali» — «élishish» yaki «chélishish» dégen menide. □ **30:11** «**Gad**» — «teleylik» yaki «ongushluq» dégen menide. □ **30:13** «**Ashir**» — «bextlik» dégen menide. □ **30:14** «**muhebbetgül**» — (yaki «mandrak») — bu ösümlük muhebbetni qozghap, hamilidar bolush imkaniytini ashuridu, dep qarillati.

jawab bérip: — Undaq bolsa u oghlungning muhebbetgülliri üçün bugün kéche sen bilen yatsun, — dédi.

16 Yaqup kechqurun étizdin qaytip kelginide, Léyah uning aldigha chiqip: — Méning qéshimgha kirishing kérek; chünki men oghlumning muhebbetgülliri bilen séni ijarige aldim, — dédi. Shundaq déwidi, u bu kéche uning bilen yatti.

17 Xuda Léyahning duasini anglidi; u hamilidar bolup, Yaqupqa beshinchı oghlini tughup berdi. **18** Shuning bilen Léyah: «Dédikimni érimge bergenimge Xuda emdi manga «ijare heqqim»ni ata qildi» dep uning ismini Issakar qoydi.□

19 Léyah yene hamilidar bolup, Yaqupqa altinchi oghlini tughup berdi. **20** Léyah: — «Xuda manga yaxshi toyluq ata qildi; emdi érim méning bilen bille turidighan boldi; chünki men uninggha alte oghul tughup berdim» dep uning ismini Zebulun qoydi.□

21 Shuningdin kéyin, u bir qız tughup, uning ismini Dinah qoydi.□

22 Emma Xuda Rahileni yad qılıp, duasını anglap uni tughidighan qildi,□ **23** U hamilidar bolup, bir oghul tughdi. U: — «Xuda méni nomustin xalas qildi», dédi.

24 U: — «Perwerdigar manga yene bir bala berse»

□ **30:18** «Issakar» — «ijare» yaki «inam» dégen menide. □ **30:20** «érim méning bilen bille turidighan boldi» — yaki «érim méni hörmətleydighan boldi». «Zebulun» — «makan qılış» yaki «hörmətlesh» dégen menide. □ **30:21** «Dinah» — «(adil) höküm» dégen menide. □ **30:22** «uni tughidighan qildi» — ibraniy tilida «baliyatqusını échiwidi».

dep, uning ismini Yüsüp qoydi.□

Yaqupning býishi

²⁵ Rahile Yüsüpnı tughqandin kényin Yaqup La-
ban'gha: — Méni öz yurtumgha, öz wetinimge
ketkili qoqghin. ²⁶ Méning sanga ishlep érishken
ish heqqim bolghan ayallirim bilen balilirimni
manga bergen; men kétey; chünki méning sanga
ishligen japaliq xizmitim özüngge ayan, — dédi.

²⁷ Laban uninggha jawaben: Neziringde iltipat
tapqan bolsam, ötünüp qalay, *yénimdin ketme*.
Chünki men Perwerdigarning séning sewebingdin
manga beriket bergenini tonup yettim, déwidi,
Yaqup yene: — ²⁸ Manga alidighan heqqinqni tox-
tatqin; men sanga shuni bérey, dédi.

²⁹ *Yaqup* uninggha jawab béríp: — Men sanga
qandaq xizmet qılıp kelginim, méning qolumda
malliringning qandaq bolghini özüngge ayan.

³⁰ Chünki men kelmeste méling az idi; emdi
nahayiti zor bir top boldi. Méning qedimim
qeyerge yetse, Perwerdigar sanga beriket ata
qildi. Emdi men qachan öz ailem üchün igilik
tikleymen? — dédi.

³¹ Shuning bilen Laban: — Men sanga néme bérey,
déwidi, *Yaqup*: — Sen manga héchnéme bermigin;
peqet méning shu ishimgha qoshulsangla, men
yene padangni békip, ulardin xewer alimen.

³² Men bugün pütkül padangni arilap, ala-
chipar qoylarni, qara-qongur paxlanlarni,
shundaqla öchkilerning ichidinmu ala-chiparlirini

□ **30:24** «Yüsüp» — «u yene bérídu» yaki «u qoshup bérídu» dégen
menide.

ayrip chiqimen. Bular méning ish heqqim bolsun.□ 33 Kéyin, méning heqqimni tekshürüp kelgen waqtingda, heqqaniy bolghinim köz aldingda ispatlinidu; öchkiler arisida ala-chipar bolmighanlirining hemmisi, paxlanlar arisida qara-qongur bolmighanlirining hemmisi oghrilap kélin'gen hésablansun, — dédi.

34 u waqitta Laban: — Maqul, déginingdek bolsun, — dédi.

35 Shu künü *Laban* taghil we ala-chipar tékilerni, ala-chipar chishi öchkilerni, shundaqla az-paz aq chikimi bolghan barlıq öchkilerni, barlıq qara-qongur qozılarnı ayrip, öz oghullırining qolıgha tapshurup, 36 özi bilen Yaqupnıng otturısida üch künlük arılıqnı qoydı. Yaqup bolsa Labanning padilirining qalghinini baqtı.□

37 Lékin Yaqup térek, badam we chinar derexliridin yumran chiwiqlarnı élip, qowzıqını yolluq qılıp shılıp, aq siziqlarnı chiqardı.

38-39 Andın mal küyligen waqitlidı su ichkili kelgende, u mushu shilghan chiwiqlarnı padilar su ichidıghan yerlerdiki ulaqlargha malning aldıgha tiklep qoyattı. Mal bu *taghil* chiwiqlarning aldida jüpleshkendin kéyin ular taghil we ala-chipar qozılarnı tughdi.

-
- 30:32 «**qara-qongur paxlanlar**» — Pelestinde qongur yaki qara rengliq qoylar az uchraydu. «**öchkilerning ichidinmu ala-chiparlıri**» — Pelestinde öchkilerning köpinchisi pütünley qara yaki pütünley qongurdur. «**bular**» — yaki «bulardin tughulghanlar».
 - 30:36 «**özi**» — yaki «ular». «**üch künlük arılıqni qoydi**» — démek, Laban derhal padisidin Yaqupnıng heqqi bolghan malni, shundaqla kelgüsиде shundaq neslini chiqiralaydighanlarnı ayrip, Yaquptın yiraq qıldı.

40 Andin Yaqup bu qozilarni Labanning padisidin ayrip chiqardi; andin u Labanning padisining yüzlirini taghil we qongur qoylirigha qaritip jüpleshtürdi; shundaq qilip, u öz mélini Labanning méligha qoshmay bölek qoyup, özi üchün ayrim badilarni qildi. □ **41** Saghlam küchlük mal jüplexshkinide, Yaqup chiwiqlarni padining köz aldigha ulaqlarda qoyatti; mallar shu chiwiqlarning yénida jüplishetti. **42** Lékin jüplishiwatqan mal ajiz bolsa, u chiwiqlarni qoymaytti. Bu teriqide ajizliri Laban'gha, küchlükleri Yaqupqa tewe boldi. **43** Shundaq qilip, bu kishi nahayiti bay bolup, malliri, dédekliri, quilliri, tögiliri we éshekliri xéli köp boldi.

31

Yaqupning Labanning yénidin qéchishi

1 Emma Yaqup Labanning oghullirining: — Yaqup atimizning pütün mal-mülkini élip ketti; uning érishken bu dölitili atimizning teelluqatidin kelgen, déginini anglap qaldi. □ **2** Yaqup Labanning

□ **30:40** «**Labanning padisining yüzlirini taghil we qongur qoyliri**» — Laban bundaq taghil we qongur qoylarni alliqachan ayrighan bolsimu, bu sözlerge qarighanda u yenila bundaqlardin bezilirini Yaqupqa tapshurghan oxshaydu. Eger Labanning oghulliri padilarni béoqıa ishenchlik bolmisa, Laban shu «taghil we qongur qoylar»din chong qoylarni Yaqupqa qaytidin tapshurushi mumkin. Bashqa bir imkaniyet barki, Yaqupning bezi taghil yaki qongur qoziliri chong bolghanda u ularni Labanning aq rengliq qoyliri arisigha qoshqan. Yaqupning Laban bilen bolghan waqtidiki tarix togruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **31:1** «**bu dölitili**» — ibraniy tilida «bu shan-sherepni».

chirayigha qariwidi, mana, u özige burunqidek xush péil bolmidi. ³ Bu chaghda, Perwerdigar Yaqupqa: — Sen ata-bowiliringning zéminigha, öz uruq-tughqanliringning qéshigha qaytip ketkin. Men séning bilen bille bolimen, — dédi.

⁴ Shuning üchün Yaqup adem ewetip, Rahile we Léyahni öz padisi turghan köklemge chaqirip kélip

⁵ ulargha mundaq dédi: — Men atanglarning chirayigha qarisam manga burunqidek xush péil bolmidi; emma atamning Xudasi men bilen bille bolup keldi. ⁶ Küchümning yétishiche atanglарha ishlep bergenim silerge ayan; ⁷ halbuki, atanglar méni exmeq qilip, heqqimni on qétim özgertti; lékin Xuda uning manga ziyan yetküzüshige yol qoymidi. ⁸ Eger u: «Ala-chipar qozilar heqqing bolidu», dése, barlıq padilar ala-chipar qozilighili turdi. U: «Taghil qozilar heqqing bolsun», dése, barlıq padilar taghil qozilighili turdi.

⁹ Bu teriqide Xuda atanglarning mallirini tar-tiwélip, manga berdi. ¹⁰ Padilar küyligen waqitta men bir qétim chüshümde beshimni kötüüp shuni kördumki, mana, mallarning üstige jüplishishke étilghan qochqar-tékilerning hemmisi taghil yaki ala-chipar idi. ¹¹ Andin Xudaning Perishtisi chüshümde manga: «Ey Yaqup», déwidi, men jawab bérip: «Mana men», dédim.

¹² U manga: — «Emdi beshingni kötüüp qarighin; mana mallarning üstige jüplishishke étilghan qochqar-tékilerning hemmisi taghil we ala-chipardur; chünki Men Labanning sanga qilghininining hemmisini kördüm. ¹³ Men Beyt-Elde sanga körün'gen Tengridurmen. Sen shu yerde

tüwrükni mesihlep, Manga qesem ichting. Emdi sen orningdin turup, bu zémindin chiqip, uruqtughqanliringning zéminigha yan'ghin» dédi. □ ■

14 Rahile we Léyah uningha jawab béríp: — Atimizning öyide bizge tékishlik nésiwe yaki miras qalmiganmu? **15** Biz derweqe uninggha yat adem hésablinip qalghanmu?! U bizni sétiwetti, toy-luqimiznimu pütünley yep ketti! □ **16** Shundaq bolghandin kényin, Xuda Atimizzin sanga élip bergen barliq dölet biz bilen balilirimizningkidur. Emdi Xuda sanga néme dégen bolsa, shuni qilghin, — dédi.

17-18 Shuning bilen Yaqup ornidin turup, baliliri we ayallirini tögilerge mindurup, érishken barliq malliri we barliq teelluqatini, yeni Padan-Aramda tapqan teelluqatlirini élip, atisi Ishaqning yénigha bérishqa Qanaan zéminigha qarap yol aldi.

19 Laban bolsa qoylirini qırqighili ketkenidi; Rahile öz atisigha tewe «öy butliri»ni oghrilap éliwaldi. □ **20** Yaqup aramiy Laban'gha öz qéshidin oghriliqche qéchip kétidighanlıqını uqturmay uni

□ **31:13** «Mesihlesh» we «Mesih» — bu ishlar toghrisida «Tebirler»ni körüng. Bu yerde muqeddes kitabta «mesihlesh» yaki «mesih qılısh» dégen péilning tunji qétim ishliliklidir. ■ **31:13** Yar. 28:13,14,15.

□ **31:15** «toyluqlirimiz» — mushu yerde Yaqup-nıng Léyah we Rahileni élish üçhün ishligininining qimmitini körsetse kérek. □ **31:19** «öy butliri» — ibraniy tilida «terafim». Bu butlar qolda kötürgüdek kichik bolup, adette kümüshtin yasilatti. Qedimki waqtlardiki bezi butperes jemiyetlerde «terafim»gha ige bolghan adem öning barliq teelluqatining igisi, xojayini dep hésablinatti. Shunga bu kichik «terafim» kümüşh bolghini üçhün emes, belki qanuniy ehmiyiti üçhün Laban'gha intayın muhim idi.

aldap qoyghanidi. □ 21 U bar-yoqini élip qéchip ketti; u deryadin ötüp Giléad téghi terepke qarap yol aldi. □

Labanning Yaqupni qoghlishi

22 Üchinchi küni, Laban'gha Yaqupning qachqini toghrisida xewer yetti. 23 U öz tughqanlirini élip, yette künlük yolghiche keynidin qoghlap béríp, Giléad téghida uningha yétishti. 24 Lékin kéchisi Xuda aramiy Labanning chüshige kirip uningha: «Sen hézi bol, Yaqupqa ya aq ya kök déme!» dédi. □ 25 Laban Yaqupqa yétiship barghanda, Yaqup chédirini taghning üstige tikgenidi. Labanmu tughqanliri bilen Giléad téghining üstide chédir tiki. 26 Laban Yaqupqa: — Bu néme qilghining? Sen méni aldap, qizlirimni urushta alghan oljidek élip ketting? 27 Némishqa yoshurun qachisen, manga xewer bermey mendin oghriliqche ketting? Manga dégen bolsang men xushal-xuramliq

□ 31:20 «**uni aldap qoyghanidi**» — ibraniy tilida «uning könglini oghrilidi» bilen ipadilinidu. □ 31:21 «**derya**» — mushu yerde «Efrat deryasi»ni körsitudu. □ 31:24 «**Yaqupqa ya aq ya kök déme!**» — ibraniy tilida «Yaqupqa ya yaxshi ya yaman gepni qilma!». Bu sözler belkim: «uningha beriket tilime yaki uni qarghima» dégenlik bolsa kérek. Xuda némishqa «Yaqupqa yaxshi gep qilma» dégen? Bizningche Xuda Labanning aldamchi mahiyitini obdan biletta; u Yaqupqa beriket tilise aldamchi niyiti bilen tileydighinini biletta. Uning «yaman gep qilish»iga, yeni uni qarghashqa yol qoymaytti, elwette. Shunga «Yaqupqa ya yaxshi ya yaman gepni qilma!» dégini belkim «peqet heqiqettin sözle!» dégenlik bolushi mumkin. Biraq Labanning Yaqup bilen bolghan söħbitige qarisaq u yenila yalghanchiliqtin yiraq ketmeydu!

bilen ghezel oqup, dap we chang chélip, séni uzitip qoymamtim? ²⁸ Shundaq qilip sen manga öz oghullirim we qizlirimni söyüp uzitip qoyush pursitinimu bermiding. Bu ishta exmeqliq qilding. ²⁹ Silerge ziyan-zexmet yetküzüsh qolumdin kéletti; lékin tünüğün kéche atangning Xudasi manga söz qilip: «Hézi bol, Yaqupqa ya aq ya kök déme» dédi. ³⁰ Xosh, sen atangning öyini tolimu séghin'ghining üchün ketmey qoymaysen; lékin néminishqa yene méning butlirimni oghriliding? — dédi.

³¹ Yaqup Laban'gha jawab béríp: — Men qorqup qachtim; chünki séni qizlirini mendin mejburiy tartiwalamdikin, dédim. ³² Emdi butliringha kelsek, ular kimdin chiqsa shu tirik qalmaydu! Qérindashlirimiz aldida mendin qandaqla némengni tonuwalsang, uni élip ket, — dédi. Halbuki, Yaqupning Rahilening butlarni oghrilap kelgindin xewiri yoq idi.

³³ Laban aldi bilen Yaqupning chédirigha kirip, andin Léyahning chédiri hem ikki dédekning chédiririgha kirip axturup héchnéme tapalmidi. Léyahning chédiridin chiqip, Rahilening chédirigha kirdi. ³⁴ Rahile bolsa öy butlirini élip, bularni tögining chomining ichige tiqip qoyup, üstide olturuwalghanidi. Laban pütkül chédirini axturup, héchnéme tapalmidi.

³⁵ Rahile atisigha: — Ey xojam, aldingda turalmighinin üchün xapa bolmighin; chünki men

□ **31:28 «öz oghullirim»** — Labanning «oghullirim» dégini uning hiyligerlikini ayan qilidu. Uning Yaquptin tughulghan newre oghulliri bar idi, lékin u ularni «méning oghullirim» dep hésablaytti.

hazir ayallarning adet mezgilide turuwatimen, — dédi. Shundaq qilip, Laban hemme yerni qoymay axturupmu, öy butlirini tapalmidi. □

36 Shuning bilen Yaqup achchiqlap Laban bilen jédelliship ketti. Yaqup Laban'gha: — Sen méni keynimdin munche aldirap-téneq qoghlap kelgüdek mende néme sewenlik, néme gunah bar?

37 Sen hemme yük-taqlirimni axturup chiqting, öyüngning nersiliridin birer néme tapalidingmu? Birnéme tapqan bolsang, méning qérindashlim bilen séning qérindashliringning aldida uni qoyghin, ular biz ikkimizning arisida höküm qilsun.

38 Men mushu yigirme yil qéshingda turdum; héchqachan saghliqing we chishi öchkiliring bala tashliwetmidi; padiliringdin qochqarliringni yéginim yoq.

39 Boghuwétılgenlirini qéshinggha élip kelmey, bu ziyanni özüm toldurdum; kéchisi oghrilan'ghan yaki kündüzi oghrilan'ghan bolsun sen uni mendin tölitip alding.

40 Méning künlim shundaq öttiki, kündüzi issiqtin, kéchisi soghuqtin qiynilip, uyqu közümdin qachatti.

41 Méning künlim mushu yigirme yilda öyüngde turup shundaq boldi; on töt yil ikki qizing üchün sanga xizmet qildim, alte yil padang üchün xizmet qildim; uning üstige sen ish heqqimni on qétim özgertting.

42 Eger atamning Xudasi, yeni Ibrahimning Xudasi, yeni Ishaqning Qorqunchisi Bolghanning Özi men bilen bille bolmisa idi, sen jezmen méni quruq qol qilip qayturuwétetting. Lékin Xuda méning tartqan jebir-japalirimni,

□ **31:35 «men hazir ayallarning adet mezgilide turuwatimen»**
— ibraniy tilida: «ayallarning aditi hazir manga chüshti».

qollirimning musheqqitini körüp tünüğün kéche sanga tenbih berdi, — dédi.

Yaqupning Laban bilen kélihim tüzüshi

⁴³ Laban Yaqupqa jawab bérip: — Bu qizlar méning qizlirim, bu oghullar méning oghullirim, bu pada bolsa méning padam bolidu; shundaqla köz aldingdiki hemme nerse miningkidur; emma men bugün bu qizlirimni we ularning tughqan oghullirini néme qilay?□ ⁴⁴ Qéni kel, sen bilen ikkimiz bir ehde tüzsheyli, bu men bilen séning otturimizda guwah bolsun, — dédi.

⁴⁵ Shuning bilen Yaqup bir tashni élip öre tiklep tüwrük qilip qoydi. ⁴⁶ Andin Yaqup qérindashlirigha: — Tash yighinglar, — déwidı, tashlarni élip kélip döwilidi, shu yerde tash döwisingen yénida ghizalinishti. ⁴⁷ Laban bu döwini «Yegar-Sahaduta» dep atidi, Yaqup uningga «Galéed» dep at qoydi.□ ⁴⁸ Laban: — Bu döwe bugün sen bilen méning otturamda guwah bolsun, — dédi. Shunga bu sewebtin döwining nami «Galéed» ataldi. ⁴⁹ U jay yene «Mizpah», depmu ataldi; chünki Laban yene: — Ikkimiz bir-birimiz bilen körüşmigen waqtılarda, Perwerdigar sen bilen méning otturamda qarawul bolup közitip

□ **31:43 «méning oghullirim»** — 28-ayettiki izahatni körüng. **«köz aldingdiki hemme nerse miningkidur»** — mushu sözlez pütünley xata, elwette. Yaqup bularning hemmisige öz qolining ejri bilen érishkenidi. □ **31:47 «Yegar-Sahaduta»** — aramiy tilida, «Galéed» ibrani tilida «guwahliq döwisi» dégen menide.

tursun. □ 50 Eger sen qizlirimni bozek qilsang, yaki qizlirimning üstige bashqa xotunlarni alsang, bashqa héch kishi qéshimizda hazir bolmighan teqdirdimu, mana, Xuda men bilen séning arangda guwahchidur!

51 Laban Yaqupqa yene: — Mana, bu döwige qara, men bilen sen ikkimizning otturisida men tik-lep qoyghan bu tüwrükkimu qara; 52 kelgüside bu döwe we bu tüwrükmu men yaman niyet bilen bu döwidin séning teripingge ötmeslikim üchün, séningmu niyitingni yaman qilip bu döwe we bu tüwrüktin ötüp méning teripime kelmesliking üchün guwahchi bolsun. □ 53 Ibrahimning ilahi, Nahorning ilahi we bu ikkisining atisining ilahliri arimizda höküm chiqarsun, — dédi. Yaqup bolsa atisi Ishaqning Qorqunchisi Bolghuchi bilen qesem qildi. □

54 Andin Yaqup tagh üstide bir qurbanlıq sunup, qérindashlirini özi bilen tamaqlinishqa teklip qildi. Ülar hemdastixan olturdi we kéchisi taghda

□ 31:49 «Mizpah» — «közitish munari» dégen menide bolup, yene «u közitip tursun» dégen sözning ahangigha yéqin. □ 31:52 «séningmu niyitingni yaman qilip bu döwe we bu tüwrüktin ötüp méning teripime kelmesliking üchün guwahchi bolsun» — eger yuqirida éytqinimizdek «öy butliri»gha ige bolush «öyning özige ige bolghanlıq» hesablansa, undaqta Labanning bu sözlirining meqsiti: — «Yaqup yaki uning ewladliri öy butlirimni élip, méning öy-teelluqatlirimni tartiwélish niyitide men terepke hergiz kelmisun» dégenliktin ibaret idi. □ 31:53 «Ibrahimning ilahi, Nahorning ilahi we bu ikkisining atisining ilahliri» — Laban, Ibrahimning atisi Terah we Nahorlar asasen butperesler idi («Yesh.» 24:2ni körüng).

qondi. □ 55 Etisi tang seherde Laban ornidin turup, newriliri bilen qizlirini söyüp, ulargha bext-beriket tilep, öz öyige rawan boldi.

32

Yaqupning Esaw bilen körüşhüshke teyyarlinishi

¹ Yaqup öz yoligha kétip baratti; yolda Xudanining perishtiliri uninggha uchridi. ■ ² Yaqup ularni körüp: — Bu jay Xudaning bargahi iken! — dep, bu jayning namini «Mahanaim» dep qoydi. □

³ Andin Yaqup Séir zéminidiki «Édom yayliqi»gha, akisi Esawning qéshigha aldin xewerchilerni ewetip, ⁴ ulargha jékilep: — Siler xojamgha, yeni Esawgha: «Keminiliri Yaqup mundaq dédi: — Men Labanning qéshida musapir bolup, ta mushu waqitqiche turdum. ⁵ Emdi mende kala, éshek we qoylar, qul-dédeklermu bar; men özlirining neziride iltipat taparmenmikin dep xojamgha xewer yetküzüshni layıq kördüm», denglar, — dédi. ⁶ Xewerchiler Yaqupning yénigha yénip kélép: — Biz akiliri Esawning qéshigha barduq; u töt yüz kishini élip, silining aldilirigha kéliwatidu, — dédi.

⁷ Yaqup nahayiti qorqup, ghem-ghussige chüshüp ademlirini qoy, kala we tögilirige qoshup, ikki

□ **31:54** «tamaqlinishqa teklip qildi» — bu taam belkim qurbanlıqning göshi bolushi mumkin. Undaqta u «inaqliq qurbanlıqi» süpitide sunulghan bolsa kérek («Law.» 3-babni körüng). ■ **32:1**

Yar. 48:16. □ **32:2** «Mahanaim» — buning menisi «ikki bargah». Bu «ikki bargah» Yaqupning bargahi we Xudaning bargahini körsitudu. Yaqupning «bargah» déginidin qarighanda, shu jayda körgen perishtiler derweqe intayin köp bolsa kérek.

topqa ayridi. ⁸ U: — «Eger Esaw kélip bir topimizgha hujum qilsa, yene bir top qéchip qutulup qalar» — dep oylidi.

⁹ Andin Yaqup mundaq dua qildi: — I atam Ibrahimning Xudasi we atam Ishaqning Xudasi! Manga: «Öz zémining we uruq-tughqanliringning qéshigha yénip ketkin, sanga yaxshiliq qilimen» dep wede qilghan Perwerdigar! ■ ¹⁰ — Men Séning Öz qulunggha körsetken özgermes barliq méhribanliqing we barliq wapadarliqing aldida héchnéme emesmen; chünki men bu Iordan deryasidin ötkinimde yalghuz bir hasam bar idi. Emdi men ikki top adem bolup qaytiwatimen.□

¹¹ Ötünüp qalay, méni akam Esawning qolidin qutquzghaysen; chünki u kélip men bilen xotun-balilirimni öltürüwétemdikin, dep qorqimen.

¹² Sen: «Men jezmen sanga zor yaxshiliq qilip, séning neslingni déngizdiki qumdek heddi-hésabsiz köp qilimen», dégeniding, — dédi. ■

¹³⁻¹⁵ U shu kéchisi shu yerde qonup qaldi; andin u qol ilikidiki mallardin élip, akisi Esawgha ikki yüz öchke, yigirme téke, ikki yüz saghliq, yigirme qochqar, ottuz chishi tögini taylaqliri bilen, qiriq inek, on buqa, yigirme mada éshek, on hangga éshekni sowghat qilip teyyarlap, □ ¹⁶ Bularni ayrim-ayrim top qilip xizmetkarlirining qoligha tap-shurup, ulargha jékilep: — Siler mendin burun méngip, her topning arisida arılıq qoyup heydep ménginglar, — dédi.

■ **32:9** Yar. 31:13. □ **32:10** «héchnéme emesmen» — ibraniy tilida «intayin kichikmen». ■ **32:12** Yar. 28:13. □ **32:13-15** «hangga éshek» — yaki «texey».

¹⁷ U eng aldidiki top bilen mangghan kishike emr qilip: — Akam Esaw sanga uchriganda, eger u sendin: «Kimning adimisen? Qeyerge barisen? Aldingdiki janiwarlar kimning?» — dep sorisa, ¹⁸ Undaqta sen jawab bérip: «Bular keminiliri Yaqupning bolup, xojam Esawgha ewetken sowghattur. Mana, u özimu keynimizdin kéliwatidu» — dégin, dédi.

¹⁹⁻²⁰ Shu teriqide u ikkinchi, üchinchi we ulardin kényki padilarni heydep mangghuchi kishilergimu oxshash emr qilip: — Esaw sizlerge uchriganda, silermu uningga shundaq denglar, andin: — Mana, keminiliri Yaqup özimu arqimizdin kéliwatidu, — denglar, dédi; chünki u: — Men aldimda barghan sowghat bilen uni méni kechürüm qildurup, andin yüzini körsem, méni qobul qilar mikin, — dep oylighanidi. □

²¹ Shundaq qilip sowghat aldin ewetildi; u shu kéchisi bargahda qonup qaldı.

Yaqupning Xuda bilen chélishishi

²² U shu kéchide qopup, ikki ayali we ikki dédiki we on bir oghlini élip, Yabbok kéchikidin ötüp ketti.

²³ U ularni éqindin ötküzdi, shundaqla hemme teel-luqinimu u qarshi terepke ötküzdi. ²⁴ Yaqup bolsa bu qatta yalghuz qaldı; bir zat kélip shu yerde uning bilen tang atquche chélishti. ²⁵ Lékin bu zat uni yéngelmeydighanlıqını körüp, uning yotisining yiriqığha qolini tegküzüp qoydi; shuning bilen

□ **32:19-20** «uni méni kechürüm qildurup, andin...» — ibraniy tilida «uning yüzü aldida kafaret qılalaymen, andin...». «Kafaret» dégen ish toghruluq «Mis.» 29:33 we izahati, shundaqla «Tebirler»nimu körün.

ular chélishiwatqanda Yaqupning yotisi qazandin chiqip ketti.□

26 U zat: — Méni qoyup bergin, chünki tang atay dep qaldi, dédi.

— Sen méní beriketlimigüche, séni qoyup bermeymen, dédi Yaqup.■

27 U uningdin: — Éting néme? dep soridi.

U: étim Yaqup, — dédi.

28 U uninggha: — Séning éting buningdin kéyin Yaqup bolmay, belki Israil bolidu; chünki sen Xuda bilenmu, insan bilenmu éliship ghalib kelding, — dédi.□ ■

29 Andin Yaqup uningdin: — Namingni manga dep bergen, déwidi, u: — Némishqa méning namimni soraysen? — dédi we shu yerde uningha bextberiket ata qildi.□

30 Shuning bilen Yaqup: — Xudani yüzmu-yüz körüp, jénim qutulup qaldi, dep u jayning namini «Peniel» dep atidi.□

31 U Penieldin ötüp mangghanda, kün uning üstibéshini yorutti; emma u yotisi tüpeylidin aqsap mangatti .

32 Bu sewebtin Israillar bugün'giche yotining ügisidiki peyni yémeydu; chünki shu Zat Yaqupning yotisining yiriqigha, yeni uning péyige qolini tegküzüp qoyghanidi.

□ **32:25** «yotisining yiriqigha...» — yaki «yotisining ügisige».

■ **32:26** Hosh. 12:4. □ **32:28** «Israil» — menisi «Xuda bilen bille bolghan emir» we uning bilen teng «Xuda bilen élishquchi».

■ **32:28** Yar. 35:10. □ **32:29** «Peniel» — (yaki «Penuel») — menisi «Xudanıng jamali». □ **32:30** «Xudani yüzmu-yüz körüp, jénim qutulup qaldi» — bu intayın sirliq weqe üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

33

Yaqupning Esaw bilen uchrishishi

¹ Yaqup beshini kötüüp qariwidı, mana Esaw töt yüz kishi bilen keliwatatti. Shuning bilen u balilirini ayrip, Léyah, Rahile we ikki dédekké tapshurdi; ² u ikki dédek we ularning balilirini hemmining aldida mangdurdi, andin Léyah bilen uning balilirini, eng axirida Rahile bilen Yüsüpnı mangdurdi. ³ Özi bolsa ularning aldigha ötüp mangdi, u akisining aldigha yétip barghuche yette qétim yerge bash urup tezim qildi. ⁴ Esaw uning aldigha yükürüp kélip, uni quchaqlap, boynigha gire sélip, uni söydi; her ikkisi yighliship ketti. ⁵ Andin Esaw beshini kötüüp qarap, ayallar we balilarnı körüp: — Bu sen bilen bille kelgenler kimler? — dep soridi.

Yaqup: — Bular Xuda shapaet qılıp keminiłirige bergen balilardur, — dédi.

⁶ Andin ikki dédek we ularning baliliri aldigha bérıp, uningha tezim qildi; ⁷ Andin Léyahmu uning baliliri bilen aldigha bérıp, tezim qildi, axirida Yüsüp bilen Rahile aldigha bérıp, tezim qildi.

⁸ Esaw: — Manga yolda uchrighan ashu topliringda néme meqsiting bar? — déwidi, Yaqup jawab bérıp: — Bu xojamning aldida iltipat tépishim üchündür, dédi.

⁹ Lékin Esaw: — Ey qérindishim, mende yétip ashqudeck bar. Séning öz nersiliring özüngge qalsun, dédi.

¹⁰ Emma Yaqup: — Undaq qilmighin; eger men nezerliride iltipat tapqan bolsam, sowghitimni qolumdin qobul qilghayla; chünki silining méni

xushalliq bilen qobul qilghanlirini körüp, didarlrini körginimde Xudaning didarini körgendek boldum! ¹¹ Emdi sanga keltürülgen, *Xudadin körgen* bu beriketlirimni qobul qilghayla; chünki Xuda manga shapaet körsetti, hemme nersilirim bar boldi, — dep uningdin qayta-qayta ötünüwidi, u qobul qildi.

¹² Andin Esaw: — Emdi biz qozghilip sepirimizni dawamlashturayli, men séning aldingda mangay, dédi.

¹³ U uningga jawaben: — Xojam kördile, balilar kichik, qéshimda émidighan qoza we mozaylar bar; eger men bularni bir künla aldirtip qoghlap mangdursam, pütkül pada ölüp kétidu. ¹⁴ Shunga ötünimenki, xojam kemini liridin aldida mangghach tursun; men aldimdiki mal-charwilarning méngishigha, shundaqla balilarning méngishigha qarap asta méngip, xojamning qéshigha Séirgha udul baray, dédi.

¹⁵ U waqitta Esaw: — Undaq bolsa, men özüm bilen kelgen kishilerdin birnechchini qéshingda qoyup kétey, dédi. Lékin u jawab bérip: — Buning néme hajiti? Peqet xojamning neziride iltipat tapsamla shu kupaye, dédi.

¹⁶ Esaw u kuni yolgha chiqip Séirgha yénip ketti.

¹⁷ Yaqup seper qilip, Sukkot dégen jaygha kelgende, u yerge bir öy sélip, mallirigha lapaslarni yasidi. Shunga bu yer «Sukkot» dep ataldi. □

¹⁸ Shu teriqide Yaqup Padan-Aramdin qaytip, Qanaan zéminidiki Shekem shehirige aman-ésen keldi. U sheherning aldida chédir tiki. ■ ¹⁹ Andin

□ **33:17** «Sukkot» — menisi «kepler» yaki «lapaslar». ■ **33:18** Ye. 24:32; Ros. 7:16.

u chédir tikken yerning bir qisimini Shekemning atisi bolghan Hamorning oghulliridin bir yüz qesitige sétiwélip,^{□ 20} Shu yerde bir qurban'gah sélip, namini «El-Elohe-Israil» dep atidi. □

34

Shekemning Dinahning nomusigha tégishi

¹ Bir küni, Léyahning Yaqupqa tughup bergen qizi Dinah yurtning qizliri bilen körüşkili chiqtı. ■

² Shu yurtning emiri hiwiy Hamorning oghli Shekem uni körüp qélip, uni tutuwélip, zorlap nomusigha tegdi. ³ Emma uning köngli Yaqupning qizi Dinahqa chüshüp, uni yaxshi körüp qaldi we uningha muhebbiti bilen köngül soridi.

⁴ Shuning bilen Shekem atisi Hamordin: — Bu qizni manga xotunluqqa élip bergin, dep telep qildi.

⁵ Yaqup *Shekemning* qizi *Dinahning* ippitige tegkenlikini anglap qaldi. Uning oghulliri malliri bilen dalalarda idi; shunga Yaqup ular kelgüche jim turup turdi. ⁶ Shekemning atisi Hamor Yaqupning aldigha uning bilen sözleshkili chiqtı; ⁷ Yaqupning oghulliri xewerni anglapla dalalardin qaytip kelgenidi. Bular *Shekemning* qilmaydighan ishni qilip, Yaqupning qizining nomusigha tékip Israil qebiliside shermendilik qilghini üchün azablinip, intayin

□ 33:19 «qesite» — pul birliki bolup, qimmiti bizge namelum.

□ 33:20 «El-Elohe-Israil» — menisi ««El» Israilning Tengrisidur» (ibraniy tilida «El» bolsa «ilah», «Xuda» dégenni bildürudu). ■ 34:1

qattiq ghezeplendi. □ 8 Hamor ulargha söz qilip:
 — Oghlum Shekemning köngli qizinglargha chüshüp qaptu. Iltipat qilip uni oghlumgħa xotunluqqa bersenglar! 9 Biz bilen quda-baja bolup, qizliringlarni bizge béringlar, bizning qizlirimiznimu siler élinglar; 10 Biz bilen bille turunglar. Mana, yer aldinglarda turuptu; bu yerni makan qilip, soda qilip, özünglar üchün öy-mülük élinglar, — dédi.

11 Shekem qizning atisi bilen aka-ukilirigha:
 — Neziringlarda iltipat tapsam deymen; siler néme désenglar, shuni bérey. 12 Mentin qanchilik toyluq yaki sowghat telep qilsanglar, manga éytqininglarche bérey; peqet bu qizni manga xotunluqqa bersenglarla bolidu, dédi.

13 Yaqupning oghulliri bolsa Shekem we atisi Hamorgha hyle-mikir bilen jawab berdi, chünki u singlisi Dinahning ippitige tegkenidi; 14 ulargha:
 — Biz bundaq qilalmaymiz, singlimizni xetnisiz birsige bérishke maqul déyelmeymiz; chünki bu bizge nomus bolidu. ■ 15 Peqet bir shertimizge könsenglarla silerge maqul bolimiz; silerning barliq erkekiringlar xetne qilinip bizdek bolsa, 16 Qizlirimizni silerge bérip, silerning qizliringlarni biz élip aranglarda olturup, bir qowm bolup qalimiz. 17 Emma bizge qulaq salmay xetne qilinishqa unimisanglar, undaqta biz qizimizni élip kétimiz, — dédi.

□ 34:7 «**Israil qebiliside**» — ibraniy tilida «*Israilda*». «*Israil*» dégen bu söz mushu yerde «*Israil qebilisi*» yaki «*Israil xelqi*»ni körsetken. Buning muqeddes kitabta birinchi qétim shu menide ishlitilishi bolidu. ■ 34:14 Yar. 17:12,13,14.

¹⁸ Ularning sözliri Hamor we oghli Shekemning nezirige yaqtı. ¹⁹ Yigit bu ishni keynige sozmidi, chünki u Yaqupning qızıgha éjil bolup qalghanidi; u atisining öyide hemmidin etiwarlıq idi. ²⁰ Shuning bilen Hamor oghli Shekem bilen sheherning derwazisigha bérüp, sheherning ademlirige söz qılıp: — ²¹ Bu ademlerning biz bilen inaq ötküsü bar. Shunga ular mushu yurtta turup soda-sétiq qilsun; mana, bu jayning İkki teripi ulargha yetküdek kengridur. Biz ularning qızlırını xotunluqqa élip, öz qızlırimizni ulargha bérizim. ²² Lékin peqet arimizdiki hemme erkek ular xetne qilin'ghandek xetne qilinsa, u ademler arimizda turup biz bilen bir xelq bolushqa maqlul deydu. ²³ Shu teriqide ularning mal-teelluqatı, hemme charpayliri bizningki bolmamdu? Biz peqet ulargha maqlul désekla, ular arimizda turidu, — dédi.

²⁴ Shuning bilen sheherning derwazisidin kirip-chiqidighanlarning hemmisi Hamor bilen oghli Shekemning sözige qulaq saldı. Sheherning derwazisidin kirip-chiqadighanlarning hemmisi xetne qilindi. ²⁵ Emma üchinchi künü, ular téxiche aghriq yatqınıda shundaq boldiki, Yaqupning ikki oghli, yeni Dinahning akılırı Shiméon bilen Lawiy herqaysısı öz qılıchını élip, sheher xatırjemlik ichide turghinida bésip kirip, hemme erkekni öltürüwetti; □ ■ ²⁶ Ular Hamor bilen oghli Shekemnimu qılıchlap, Dinahni Shekemning

□ **34:25 «Dinahning akılırı»** — oqurmenlerning éside barkı, Shiméon we Lawiy Dinahning bir tughqan (Léyahdin tughulghan) ikkinchi we üchinchi akısı idi. ■ **34:25** Yar. 49:6.

öyidin élip ketti. ²⁷ Andin Yaqupning *barliq oghulliri*: «Ular singlimizning nomusigha tegdi» dep, öltürülgenlerning jayightha kélép, sheherni bulap-talang qildi.□ ²⁸ Ularning qoy-kala, ésheklirini, sheherdiki hemmini, étizliqlardiki hemmini élip ketti, ²⁹ Shundaqla ularning barliq mal-mülkini bulap-talap, barliq xotun-balilarni esir qilip, öy ichidiki barliq nersilernimu qoshup élip ketti.

³⁰ Yaqup Shiméon we Lawiyni eyiblep: — Siler méni balagha tiqip, zémindikiler — Qanaaniylar bilen Perizziylerning aldida sésittinglar. Bizning adimimiz az bir xelqturmiz; ular manga qarshi chiqip yighilip hujum qilidu; shuning bilen men we jemetim weyran bolimiz, — dédi.□

³¹ Emma ular jawab béríp: — Ejeba, singlimizgha bir pahishe ayalgha qilghandek muamile qilsa bolamdu? — dédi.□

35

Xudaning Beyt-Elde Yaqupqa bashpanah bolushi

¹ Andin Xuda Yaqupqa: — Sen hazir Beyt-Elge chiqip, shu yerni makan qil, özüng akang Esawdin

□ **34:27** «ular singlimizning nomusigha tegdi» — bu tolimu ashuruwetkenlik bolidu. Chünki peqet birla adem shundaq qilghanidi. □ **34:30** «bizning adimimiz az bir xelqturmiz» — ibraniy tilida «men sanim az ademmen». □ **34:31** «Ejeba, singlimizgha bir pahishe ayalgha qilghandek muamile qilsa bolamdu?» — bu weqe toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

quéchip mangghiningda sanga körün'gen *Men* Tengrige bir qurban'gah yasighin, — dédi. ■

² Shuning bilen Yaqup öyidikiler we özi bilen bille bolghanlarning hemmisige mundaq dédi: — Aranglardiki yat ilah butlirini tashliwétip, özünglarni paklap éginliringlarni yenggüshlenglar.

³ Andin qopup Beyt-Elge chiqimiz. Men shu yerde qiyinchiliqta qalghanda duayimni ijabet qilip, yürgen yolumda méning bilen bille bolup kelgen Tengrige qurban'gah salay, — dédi.

⁴ Shuning bilen öz qolliridiki hemme yat ilah butlirini, shundaqla qulaqliridiki zirilerni chiqirip Yaqupqa berdi. Yaqup bularni Shekemdiki dub derixining tüwige kömüp qoydi. ⁵ Andin ular seperge atlandi; emma etrapidiki sheherlerni Xudadin bolghan bir wehime basqachqa, ular Yaqupning oghullirini qoghlidi. ⁶ Bu teriqide Yaqup we uning bilen bille bolghanlarning hemmisi Qanaan zéminidiki Luz, yeni Beyt-Elge ýetip keldi. ⁷ U shu yerde bir qurban'gah yasidi; aksidin quéchip mangghinida shu yerde Xuda uningga körün'gini üchün bu jayning ismini «El-Beyt-El» dep atidi. □ ■

⁸ Riwkahning inik'anisi Deborah bolsa shu yerde alemdin ötti. U Beyt-Elning ayighidiki dub derixining tüwide depne qilindi. Bu sewebtin shu derex «Yigha-Zarning dub derixi» dep ataldi. □

Xudaning Yaqupqa yene bir qétim bext ata qilip,

■ 35:1 Yar. 27:43; 28:12,13. □ 35:7 «El-Beyt-El» — menisi «Beyt-Eldiki Xuda». ■ 35:7 Yar. 28:19. □ 35:8 «Yigha-Zarning dub derixi» — ibraniy tilida «Allon-baqut».

yéngi ismini tekrarlishi

⁹ Yaqup shu yol bilen Padan-Aramdin yénip kelgendifin kényin, Xuda uninggha yene bir qétim körünüp, uninggha bext-beriket ata qildi. ■

¹⁰ Andin Xuda uninggha: — Séning isming Yaquptur; emma mundin kényin sen Yaqup atalmay, belki naming Israil bolidu, dep uning ismini Israil qoyup qoydi. ■ ¹¹ Andin Xuda yene uninggha: — Men Özüm Hemmige Qadir Tengridurmen; sen nesillinip, köpeygin; bir el, shundaqla bir türküm eller sendin peyda bolidu; padishahlarmu séning pushtungdin chiqidu. □ ■ ¹² Men Ibrahim we Ishaqqa bergen zéminni sanga bérimen, shundaqla sendin kényinki neslinggimu shu zéminni bérimen, — dédi.

¹³ Andin Xuda uning bilen sözleshken jaydin, uning yénidin yuqirigha kötürlüldi. ¹⁴ Yaqup Xuda özi bilen sözleshken jayda bir tash tüwrükni tiklep, üstige bir sharab hediyesini tökti we zeytun méyi quyup qoydi. ■ ¹⁵ Yaqup Xuda özi bilen sözleshken shu jayning namini «Beyt-El» dep atidi. □

Rahilening tughutta ölüp kétishi

■ **35:9** Hosh. 12:5. ■ **35:10** Yar. 32:27; 2Pad. 17:34. □ **35:11** «bir el, shundaqla bir türküm eller sendin peyda bolidu; padishahlarmu séning pushtungdin chiqidu» — bu besharet toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **35:11** Yar. 17:1, 6; 28:3; 48:3 ■ **35:14** Yar. 28:18. □ **35:15** «Beyt-El» — «Xudaning öyi». Bu Yaqupning ikkinchi qétim bu namni shu yerge qoyushi idi. Shübhisiszki, u bu namning ehmiyyitini bir qeder toluq chüshen'gini üçhün shundaq qildi.

16 Andin ular Beyt-Eldin méngip, Efratqa azghina yol qalghanda, Rahileni tolghaq tutup kétip, qattiq tughut azabida qaldi. **17** Emma tolghiqi qattiq éghirlashqanda, tughut anisi uninggha: — Qorqmighin, bu qétim yene bir oghlung bolidighan boldi — dédi.

18 Shundaq boldiki, Rahile jéni chiqish aldida, axirqi nepisi bilen oghligha «Ben-Oni» dep isim qoydi; emma uning atisi uni «Ben-Yamin» dep atidi.□

19 Rahile wapat boldi we Beyt-Lehem dep atilidighan Efratning yolining boyigha depne qilindi.■ **20** Yaqup uning qebrisining üstige bir xatire téshi tiklep qoydi. Bugün'ge qeder «Rahilening Qebre Téshi» shu yerde turmaqta. **21** Andin Israil seperni dawamlashturup Migdal-Édirning u teripide öz chédirini tiki.□

Yaqupning oghulliri

22 Israil u zéminda turghan waqtida, Ruben béríp öz atisining kéniziki Bilhah bilen bir orunda yatti; Israil buni anglap qaldi.

Yaqupning on ikki oghli bar idi: —■

23 Léyahdin tughulghan oghulliri: — Yaqupning tunji oghli Ruben we Shiméon, Lawiy, Yehuda, Issakar hem Zebulun idi.■

□ **35:18** «Ben-Oni» — (erebche «Ibn-Aniy») — menisi «qayghumning oghli». «Ben-Yamin» (Binyamin) dégenning menisi «ong qoldiki oghul» yaki «ametlik bala». ■ **35:19** Yar. 48:7. □ **35:21** «Israil» —Yeni Yaqup, elwette. «Migdal-Édir» — menisi «qoy padisi munari». ■ **35:22** Yar. 49:4. ■ **35:23** Yar. 46:8; Mis. 1:2.

24 Rahiledin tughulghan oghulliri: — Yüsüp we Binyamin idi.

25 Rahilening dédiki Bilhahdin tughulghan oghulliri: — Dan we Naftali idi.

26 Léyahning dédiki Zilpahdin tughulghan oghulliri: — Gad bilen Ashir idi. Bular bolsa Yaqupqa Padan-Aramda tughulghan oghulliri idi.

Ishaqning alemdin ötüshi

27 Emdi Yaqup atisi Ishaqning qéshigha, Ibrahim we Ishaq Musapir bolup turghan Kiriat-Arba, yeni Hébronning yénidiki Mamrege keldi. **28** Ishaqning körgen künliri bir yüz seksen yil boldi. **29** Ishaq tolimu qérip, künliri toshup, nepestin toxtap wapat boldi we öz qowmining qéshigha béríp qoshuldi. Uning oghulliri Esaw bilen Yaqup uni depne qildi. □ ■

36

Esawning ewladliri

1 Tar. 1:35-54

□ **35:29** «**künliri toshup,...»** — ibraniy tilida «künler bilen tolghan bolup, ...» dégen sözler bilen ipadilinidu. «**öz qowmining qéshigha béríp qoshuldi**» — «ibraniy tilida «öz qowmlirigha qoshuldi» — 15:15 we izahatini körüng. ■ **35:29** Yar. 25:8.

1 Töwendikiler Esawning ewladliridur (Esaw yene Édom depmu atilidu): —□ ■

2 Esaw ayallirini Qanaaniylarning qizliridin aldi, yeni hittiylardin bolghan Élonning qizi Adah bilen hiwiylardin bolghan Zibéonning newrisi, Anahnning qizi Oholibamahni aldi; **3** uningdin bashqa Ismailning qizi, Nébayotning singlisi Basimatnimu alghanidi. **4** Adah Esawgha Élifazni tughup berdi; Basimat bolsa Réuelni tughdi. **5** Oholibamah Yeush, Yaalam we Korahni tughdi; bular Qanaan zéminida Esawgha tughulghan oghullar idi.

6 Esaw ayalliri, oghul-qizliri, öyidiki hemme kishilirini we charpaylirini, barliq ulaghlirini, shundaqla Qanaan zéminida tapqan barliq teelluqatlırını élip, inisi Yaquptin ayrılip, bashqa bir yurtqa köchüp ketti. **7** Chünki her ikkisining teelluqatlıri intayin köp bolghachqa, bir yerde bille turalmaytti; musapir bolup turghan zémin ularning mal-charwilirining köplükidin ularni baqalmaytti.■ **8** Buning bilen Esaw (Esaw Édom depmu atilidu) Séir téghigha béríp, olturaqlıship qaldi.■

9 Töwendikiler taghliq rayon Séirdiki Édomiyarning

□ **36:1** «Töwendikiler Esawning ewladliridur» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning toqquzinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Esaw (Édom)ning ewladlirining tarixi» («Esawning ewladlirining tarixi») (36:1-8) bashlinidu. «Édom» — buning menisi «qizil» bolup, Séir rayonidiki tupraqning rengini körsitudu. Esaw özimu «qizil adem» bolup, «qizil bir zémin»da olturaqlashqan. ■ **36:1** 1Tar. 1:35. ■ **36:7** Yar. 13:6. ■ **36:8** Ye. 24:4.

ata-bowisi Esawning ewladliridur: —□

10-13 Esawning oghulliri: — Esawning ayali adahning oghli Élifaz; Esawning ayali Basimatning oghli Réuel. Élifazning oghulliri: — Téman, Omar, Zefo, Gatam we Kenaz idi. Esawning oghli Élifazning kichik xotuni Timna idi; u Élifazgha Amalekni tughup berdi. Yuqirilar bolsa Esawning ayali adahning ewladliri idi. Réuelning oghulliri: — Nahat, Zerah, Shammah we Mizzah idi; bular Esawning ayali Basimatning ewladliri idi.

14 Esawning ayali, yeni Zibéonning chong qizi, Anahning qizi bolghan Oholibamahning oghulliri: u Esawgha Yeush, Yaalam we Korahni tughup berdi.

15 Esawning ewladlirining ichidin töwendiki emirler chiqqan: — Esawning tunji oghli Élifazning oghulliridin: — emir Téman, emir Omar, emir Zefo, emir Kénaz □ **16** emir Korah, emir Gatam we emir Amalek chiqqan. Bular Édom zéminida

- **36:9 «Töwendikiler ... Édomiyarning ata-bowisi Esawning ewladliridur: —»** — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning oninchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Esawning Séirda olturaqlashqan ewladlirining toolidoti» («Esawning Séirda olturaqlashqan ewladlirining tarixi») (36:9-37:1) bashlinidu. Esaw awwal Qanaan zéminida turup birnechche perzent kördi; bular 1-8-ayette xatirilinidu. Andin u «Séir taghliq rayoni»da turup u yerde birnechche perzentlik bolghan; bu yerde déyiliwatqini shularning ewladlirini körsitudu (36:9-37:1). Mezkur tarix shu taghliq rayonluq «Horiylar»ning tarixini öz ichige alidu. Qarighanda, Horiylar awwal Esawlarga boysunup, andin ular bilen assimilyatsiyiliship bir millet, yeni «Édomlar» yaki «Édomiyalar» bolup qalghan.
- **36:15 «emirler»** — mushu yerde Esawning neslidin chiqqan qebililerning emirliri (qebile bashliqlırı)ni körsetse kérek.

Élifazning neslidin chiqqan emirler bolup, Adahning ewladliri idi.

17 Esawning oghli Réuelning oghulliridin emir Nahat, emir Zerah, emir Shammah we emir Mizzahlar chiqqan; bular Édom zéminida Réuelning neslidin chiqqan emirlerdur; bularning hemmisi Esawning ayali Basimatning ewladliri idi.

18 Esawning ayali Oholibamahning oghulliridin emir Yeush, emir Yaalam we emir Korahlar chiqqan. Bular Anahning qizi, Esawning ayali Oholibamahning neslidin chiqqan emirleri idi.

19 Bular Esawning, yeni Édomning ewladliri bolup, édomiylarning emirliri idi.

Séirning ewladliri – Horiylar

20-21 Horiylardin bolghan Séirning Édom zéminida olturghan ewladliri: — Lotan, Shobal, Zibéon, Anah, Dishon, Ézer we Dishan idi. Bular Séirning ewladliri bolup, Édom zéminida Horiylarning emirliri idi. □ ■

22 Lotanning oghulliri Hori bilen Hémam idi; Lotanning singlisi Timna idi. **23** Shobalning oghulliri: Alwan, Manahat, Ébal, Shéfo we Onam idi.

24 Zibéonning oghulliri: — Ayah we Anah idi. Bu Anah chölde atisi Zibéonning ésheklirini béqiwétip, arshanglarni tépiwalghan Anahning del özi shu idi.

□ **36:20-21** «Horiylardin **bolghan** Séirning Édom zéminida olturghan ewladlir» — Horiylar Esawlar «Séir zémini» gha kirishtin ilgirila shu yerde olturaqlashqanlar idi. Séir ularning ejdadi bolup, zémin uning ismi bilen atalghanidi. ■ **36:20-21**

1 Tar. 1:38.

²⁵ Anahning perzentliri: oghli Dishon; Anahning qizi Oholibamah idi.

²⁶ Dishonning oghulliri: Hemdan, Eshban, Itran we Kéran idi.

²⁷ Ézerning oghulliri: Bilhan, Zaawan we Akan idi.

²⁸ Dishanning oghulliri: Uz we Aran idi.

²⁹⁻³⁰ Horiylarning özlirining emirliri: emir Lotan, emir Shobal, emir Zibéon, emir Anah, emir Dishon, emir Ézer we emir Dishan idi. Bular bolsa Horiylarning Séir zéminida öz namliri boyiche atalghan qebililerning emirliri idi.

Édomdiki padishahlar

³¹ Israillarning üstige héch padishah téxi seltenet qilmasta Édom zéminida seltenet qilghan padishahlar töwendikidek: —■

³² Béorning oghli Béla Édomda seltenet qildi; uning shehirining ismi Dinhabah idi.

³³ Béla ölgendin kényin, bozrahliq Zerahning oghli Yobab uning ornida seltenet qildi.

³⁴ Yobab ölgendin kényin, témaniyarlarning zéminidin kelgen Husham uning ornida seltenet qildi.

³⁵ Husham ölgendin kényin, Bédadning oghli Hadad uning ornida seltenet qildi. U Moabning yaylaqlirida midiyaniylargha hujum qilip yenggenidi. Uning shehirining ismi Awit idi.

³⁶ Hadad ölgendin kényin, masrekahliq Samlah uning ornida seltenet qildi.

37 Samlah ölgendin kényin, «Deryaning boyidiki Rehobot»tin kelgen Saul uning ornida seltenet qildi. □

38 Saul ölgendin kényin, Akborning oghli Baal-hanan uning ornida seltenet qildi.

39 Akborning oghli Baal-hanan ölgendin kényin, Hadar uning ornida seltenet qildi. Uning shehirining ismi Pau idi. Uning ayalining ismi Mehétabel bolup, u Mey-Zahabning qizi bolghan Matredning qizi idi. □

40-43 Esawning neslidin bolghan emirler ularning at-isimliri, jemetliri, nesebnamiliri we turghan jayliri boyiche: emir Timna, emir Alwah, emir Yehet, emir Oholibamah, emir Élah, emir Pinon, emir Kénaz, emir Téman we emir Mibzar, emir Magdiyel we emir Iramlar idi. Bular Édomiyarlarning emirliri bolup, özliri igilep olturaqlashqan jaylar öz namliri bilen atalghanidi. Mana shu teriqide Esaw Édomiyarlarning ata-bowisi boldi. □ ■

-
- **36:37** «Derya» — mushu yerde «Efrat deryasi»ni körsitudi.
 - **36:39** «Akborning oghli ... ölgendin kényin, Hadar uning ornida seltenet qildi» — qarighanda, Horiylarning padishahliri sulale tüzümi boyiche emes, melum saylam yoli bilen tallinatti.
 - **36:40-43** «**maná shú teríqide Esaw Édomiyarlarning ata-bowisi boldi**» — yaki «bular bolsa Édomdiki özliri igilep olturaqlashqan jaylardiki emirler idi». «**maná shú teríqide Esaw Édomiyarlarning ata-bowisi boldi**» — qiziq bir ish shuki, Israillar téxi musapir bolup yürüwatqanda, Esawlar alliqachan muqim zéminliq bolup, padishahliq tüzümi bolghan, shundaqla xélila tereqqiy qilghan bolsa kérek. Biraq kényin Israillar ulardin köp tereplerde éship ketti.
 - **36:40-43** 1Tar. 1:51.

37

Yüsüp we uning qérindashliri

1 Yaqup bolsa atisi musapir bolup turghan yerde, yeni Qanaan zéminida olturaqlashti. ■

2 Töwendikiler Yaqup ewladlirining ish-izliridur. Yüsüp yigit bolup on yette yashqa kirgen chagh-lirida, akiliri bilen bille qoylarni baqatti; u atisining kichik xotunliri Bilhah we Zilpahning oghulliri bilen bille ishleytti. Yüsüp atisigha ularning nachar qiliqlirini éytip qoyattı. □ **3** Yüsüp Israilning qérighan waqtida tapqan balisi bolghachqa, uni bashqa oghulliridin bekrek yaxshi köretti. Shunga u Yüsüpke uzun yenglik ton tiktürüp berdi. □ **4** Emma akiliri atisining uni özliridin yaxshi köridighinini körüp, uningha öch bolup qalghanidi we uningha chirayliq gep qilmatti.

5 Uning üstige Yüsüp bir chüsh körgen bolup, uni akilirigha dep bériwidi, ular uningha téximu öch bolup ketti. **6** Yüsüp ulargha mundaq dédi: — Méning körgen shu chüshümni anlap béqinglar.

7 Mana, biz hemmimiz étizlarda ashliqlarni baglawatqudekmiz. Qarisam méning önchem

■ **37:1** Yar. 36:7; Ibr. 11:9. □ **37:2** «**Töwendikiler Yaqup ewladlirining ish-izliridu**» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning on birinchi «tolidot»i (axirqi «tolidot» yaki «tarix»), yeni «Yaqpuning ewladlirining toolidot»i («Yaqpuning ewladlirining ish-izliri») (37:2-50:26) bashlinidu. «**Yüsüp atisigha ularning nachar qiliqlirini éytip qoyattı**» — oqurmenler Yüsüpning akilirining kényinki ishliridin u bergen bu xewerning rast yaki rast emeslikini köreleydu. □ **37:3 «uzun yenglik ton»** — shu dewrlerdiki emirler we padishahlar öz shahzadiliri yaki ésilzadilirige shundaq «uzun yenglik ton» kiygüzetti. Bashqa birxil terjimisi «ala renglik ton».

öre turuptidek; silerning önchenglar bolsa méning önchemning chörisige oliship tezim qilip turghudek! — dédi.

⁸ Akiliri uningdin: — Ejeba, sen bizge padishah bolamsen? Üstimirge hökümranlıq qilamsen? — dep soridi. Uning körgen chüshliri we gépidin akiliri uni téximu yaman kördi.

⁹ Kéyin u yene bir chüsh kördi we chüshini akilirigha dep: — Mana, men yene bir chüsh kördüm. Qarisam, quyash bilen ay we on bir yultuz manga tezim qilip turghudek! — dédi.

¹⁰ U bu chüshni atisi we akilirigha dep berdi. Atisi uningga tenbih béríp: — Bu körgining zadi qandaq chüsh? Ejeba, men, anang we aka-ukiliring aldingga béríp, sanga yerge bash urup tezim qilimizmu? — dédi.□

¹¹ Shuning bilen akiliri uningga heset qilghili turdi. Emma atisi shu gepni könglige püküp qoydi.■

Yüsüpning Misirgha, qulluqqa sétilishi

¹² Emdi Yüsüpning qérindashliri atisining qoylirini baqqili Shekemge ketkenidi. ¹³ Israil Yüsüpke: — Akiliring Shekemde pada bégiwatidighu? Kel, men séni ularning qéshigha ewetey, déwidi, Yüsüp: — Mana men, dédi.

¹⁴ U uningga: — Emdi béríp akiliring aman-ésenmu-emesmu, qoylar aman-ésenmu-emesmu, manga xewirini élip kelgin, dep uni Hébron jilghisidin yolha saldi; u Shekemge bardı.

□ **37:10** «aka-ukiliring» — Yüsüpning bir ukisi, yeni Binyamin bar idi. Shu waqitta u bek kichik idi. ■ **37:11** Ros. 7:9.

15 Shu yerde birsi uning dalada téneп yüргинини кörüp uningdin: — Néme izdewatisen, dep soridi.

16 U: — Men akilirimni izdewatimen. Ularning padilirini qeyerde bеqiwatqanlıqını éytip bersingiz, dédi.

17 U adem jawab béríp: — Ular bu yerdin kétip qaldi, chünki men ularning: «Yürünglar, Dotan'gha barayli» déginini anglidim, dédi.

Shuning bilen Yüsüp akilirining arqisidin béríp, ularni Dotandin tapti.

18 Ular uni yiraqtin körüp, u téxi ularning qéshigha kelmeyla, uni öltürüwétishni meslihetleshti.

19 Ular bir-birige: — Mana héliqi chüsh körgüchi kéliwatidu. **20** Kélinglar, uni öltürüp mushu yerdiki oreklerdin birige tashliwéteyli, andin: — Wehshiy bir haywan uni yep kétiptu, deyli. Shunda, biz uning chüshlirining néme bolidighinini körimiz! — dédi.

21 Emma Ruben buni anglap uni ularning qolliridin qutquzmaqchi bolup: — Uni öltürmeyeли, dédi. □ ■ **22** Ruben ulargha yene: — Qan tökmenglar! Belki uni chöldiki mushu orekke tashliwétinglar; lékin uninggha qol tegküzmengler, dédi (emeliyyette, u uni ularning qolidin qutquzup, atisining qéshigha qayturuwetmekchi idi).

23-24 Yüsüp akilirining qéshigha yétip kelgende ular uni tutup, uning alahide tonini, yeni kiyiklik uzun yenglik tonini salduruwélip, orekke tashliwetti. Lékin orek quruq bolup, ichide su yoq idi.

25 Andin ular tamaq yégili olturdi. Ular béshini kötürüp qariwidi, mana Ismaillarning bir karwini

□ **37:21** «qutquzmaqchi **bolup...**» — ibraniy tilida «qutquzup...».

■ **37:21** Yar. 42:22.

Giléad tereptin kéliwatatti. Tögilirige dora-dermek, tutiya we murmekkiler artilghan bolup, Misir terepke kétiwatatti. ²⁶ Yehuda qérindashliriga: — Bizning bir tughqan qérindishimizni öltürüp, qénini yosurghinimizning néme paydisi bar? ²⁷ Kélinglar, uni Ismaillargha sétiwéteyli; qandaqla bolmisun u bizning inimiz, bir tughqan qérindishimiz; shunga uninggha qol salmayli, déwidi, qérindashliri buninggħha qulaq saldi. ²⁸ Midiyanlıq Sodigerler shu yerdin ötüp kétiwatqanda, ular Yüsüpnı orektin tartip chiqirip, ulargha yigırme kümüşh tenggige sétiwetti. Bular bolsa Yüsüpnı Misirgha élip ketti. ■

²⁹ Ruben orekning yénigha qaytip kélip, Yüsüpning orekte yoqluqını körüp, kiyimlirini yirtip, ³⁰ inilirining qéshigha bérip: — Bala yoq turidu! Emdi men nege baray?! — dédi.

³¹ Emma ular Yüsüpning tonini élip, bir tékini boghuzlap tonni uning qénigha milep, ³² Andin uzun yenglik tonni atisining qéshigha ewetip, uninggha: — Buni biz tépiwalduq; bu oghlungning tonimu-emesmu, özüng körüp baqqin, dédi.

³³ U uni tonup: — Bu derweqe méning oghlumning toni iken; bir wehshiy haywan uni yep ketken oxshaydu; shübhısızki, Yüsüp titma-titma qiliwétiliptu! — dédi.

³⁴ Shuning bilen Yaqup kiyimlirini yirtip, bélige böz bagħlap, nurghun künlergiche oghli üchün matem tutti. ³⁵ Uning hemme oghul-qizliri yénigha kélip uningħha teselli bersimu, u tesellini qobul

□ **37:27** «**u bir tughqan qérindishimiz**» — ibraniy tilida «**u bizning etlirimiz**». ■ **37:28** Hak. 8:24; Zeb. 105:17-18; Ros. 7:9.

qilmay: «Men tehtisaragha chüshüp oglumning qéshigha barghuche shundaq matem tutimen!» dédi. Yüsüpning atisi shu péti uninggha ah-zar kötürüp matem tutti.■

36 Emdi midiyanıylar *Yüsüpni Misirgha* élip bérip, Pirewnning bir ghojidarı, pasiban bésyi Potifargha sattı.□ ■

38

Yehuda bilen Tamar

1 U waqtılarda shundaq boldiki, Yehuda akaukilirining qéshidin kétip, Hirah isimlik Adullamlıq bir kishiningkige chüshti. **2** Shu yerde Yehuda Shua isimlik bir Qanaaniyning qızını kördi; u uni xotunluqqa élip qéshigha kirip yattı.□ ■

3 U hamilidar bolup bir oghul tughdi; Yehuda uninggha «Er» dep at qoydi. **4** U yene hamilidar bolup, bir oghul tughdi we uninggha Onan dep at qoydi. **5** Andin yene hamilidar bolup bir oghul tughdi we uninggha Shelah dep at qoydi. U tughulghanda Yehuda Kézibda idi.■

6 Yehuda tunji oghli Erge Tamar isimlik bir qıznı élip berdi. **7** Lékin Yehudaning tunji oghli Er Perwerdigarning neziride rezil bolghachqa, Perwerdiğar uni öltürdi.

■ **37:35** Yar. 42:38; 44:29,31. □ **37:36** «pasiban bésyi» —

shu chaghdiki «pasiban bésyi» dégen mensep belkim «jallat bésyi» dégennimu öz ichige alatti. ■ **37:36** Yar. 39:1; Zeb. 105:17-18

□ **38:2** «bir Qanaaniyning qızı» — oqurmenlerning éside barki, Qanaaniylar imansız we exlaqsız bir xelq idi. ■ **38:2** 1Tar. 2:3.

■ **38:5** Chöl. 26:20.

8 Bu chaghda Yehuda Onan'gha: — Akangning ayalining qéshigha kirip, uni xotunluqqa élip qérindashliq burchini Ada qılıp, akang üchün nesil qaldurghin, dédi. □

9 Emma Onan bu nesilning özige tewe bolmaydighanlıqını bilip, aksığha nesil qaldurmaslıq üchün her qétim aksısınım ayali bilen bille bolghanda meniysini yerge aqturuwétetti. **10** Uning bu qilmishi Perwerdigarning neziride rezil körün'gechke, unimu öltürüwetti.

11 Yehuda emdi kélini Tamargha: — Oghlum Shelah chong bolghuche atangning öyide tul olturup turghin, dédi. Chünki u ichide: — Bumu akillirigha oxshash ölüp kétermikin, dep qorqti. Shuning bilen Tamar bérip atısınım öyide turup qaldı. **12** Emdi köp künler ötüp, Shuaning qizi, Yehudagha tegken ayal öldi. Yehuda teselli tapqandin keyin adullamlıq dosti Hirah bilen bille özining qoy qırqighuchilirining ehwalini bilishke Timnahqa chiqtı.

13 Tamargha: — Qéynatang qoylirini qırqighili Timnahqa yol aldi, dégen xewer yetti. **14** Shuning bilen Tamar Shelah chong bolghan bolsimu, men uningha xotunluqqa élip bérilmidim, dep qarap, tulluq kiyimini séliwétip, chümbel tartip bedinini

□ **38:8 «qérindashliq burchi»** — qedimki zamanlarning örپ-adetliri boyiche, birsti öz mal-mulkige warisliq qılıdighan perzenti bolmay ölüp ketse, undaqta ölgüchining aka yaki ukisi uningha bir waris perzent qaldurush üchün ayalini xotunluqqa élishi kérek idi. Bu ayaldin perzent tughulsa, undaqta u öziningki emes, belki ölgen qérindishining hésablinatti. Keyin bu ishni Musa peyghember yehudiylarha qanun dep békitken («Qan.» 25:5-10).

orap, Timnah yolining üstide Enaimgha kirish éghizigha béríp olturdi.

15 Emdi Yehuda uni yüzí yépiqliq halda körgende: — Bu bir pahishe ayal oxshaydu, dep oyldi. □ **16** U yoldin burulup uning yénigha béríp, öz kélini ikenlikini bilmey: — Kel, men sen bilen bille bolay, dédi. U jawab béríp: — Men bilen bille bolsang, manga néme bérisen? dep soridi.

17 U uninggha: — Padamning ichidin bir oghlaqni sanga ewetip bérey, dédi. Ayal: — Sen uni ekélip bergüche, manga renige birer nerse bérémsen? dep soriwidi, **18** U: — Sanga némini renige bérey? — dédi. U: — Öz möhürüng bilen uning shoynisini we qolungdiki hasangni renige bergen, déwidi, u bularni béríp, uning bilen birge boldi. Shuning bilen u uningdin hamilidar bolup qaldi.

19 Andin Tamar ornidin turup mangdi; u perenjini séliwétip, tulluq kiyimini kiyiwaldi.

20 Yehuda: — U xotunning qolidiki renini yandurup kelsun dep adullamliq dostining qoli arqılıq oghlaqni ewetti, emma u uni tapalmidi.

21 U shu jaydiki ademlerdin: — Enaimdiki yolning boyida olturghan butperes pahishe qéni, dep sorisa, ular: — Bu yerde héchbir butperes pahishe bolghan emes, dep jawab berdi. □

□ **38:15 «bu bir pahishe ayal oxshaydu»** — shu waqtarda pahishe ayalar yüzini étivalatti; toy qilghan ayallar we qızlar adette chümbelsiz yüretti. Peqet toy qılıdighan layiqi aldidila qızlar yüzini yépiwalatti (24:65ni körüng). □ **38:21 «butperes pahishe»** — Qanaaniylar arısida butpereslikning pahishiwazlıq bilen zich munaasiwiti bar idi. «Kim bundaq «butperes pahishe» bilen bille bolsa, uninggha buttin bir bext-beriket kélédi» dep qarilatti.

22 Buning bilen u Yehudaning qéshigha yénip bérip:
— Men uni tapalmidim; üning üstige u jaydiki
ademlermu: «Bu yerde héchbir butperes pahishe
ayal bolghan emes» déyishti, dédi.

23 Yehuda: — Boptu, u nersilerni u élip ketse ket-
sun; bolmisa, bashqilarining mesxirisige qalimiz.
Némila bolmisun, men uninggha oghlaq ewettim,
lékin sen u xotunni tapalmiding, dédi.

24 Üch aylche ötkendin kéyin birsi Yehudagha: —
Séning kéklining Tamar buzuqchiliq qildi, uning
üstige zinadin hamilidar bolup qaldi, dégen xew-
erni yetküzdi. Yehuda jawaben: — Uni élip
chiqinglar, köydürüwétilsun! — dédi.

25 Lékin u élip chiqilghanda qéynatisigha xewer
ewetip: — Bu nersilerning igisi bolghan ademdin
hamilidar boldum! Emdi sen körüp baq, bu
möhür, shoynisi we hasining kimning ikenlikini
étirap qilghin, dédi.

26 Yehuda bu nersilerni étirap qilip: — U manga
nisbeten heqliqtur; derweqe men uni oglum
Shelahqa élip bermidim, dédi. Bu ishtin kéyin
Yehuda uninggha yene yéqinchiliq qilmidi. □

27 Uning tughut waqtı yéqinlashti, mana qor-
siqida qoshkézek bar idı. ■ **28** U tughqan waqtida
balilardin birsi qolini chiqiriwidı, tughut anisi
derhal bir qızıl yipni élip: «Bu awwal chiqtı» dep
uning qoligha chigip qoydi.

29 Lékin u qolini yene ichige tiquwaldi, mana uning

□ **38:26 «U manga nisbeten heqliqtur»** — Tamarning bu ishlarda bolush meqsiti köngül xushi üçhün emes, belki perzent körüş üchün idı. Yehuda eslide «Men uningdin téximu gunahkarmen» déyishke toghra kéletti, elwette. ■ **38:27 1Tar. 2:4.**

inisi chiqtı. Shuning bilen tughut anisi: «Sen qandaq qılıp bösüp chiqting!» dédi; shuning bilen uninggha «Perez» dégen at qoyuldi. □ ■ 30 Andin qoligha qızıl yip chigilgen akisi tughuldi. Uning ismi Zerah dep ataldi. □

39

Yüsüpning Potifarning öyide xizmet qilishi

¹ Yüsüp bolsa Misirgha élip kélindi; uni Pirewnning ghojidari, pasiban bëshi Potifar shu yerge élip kelgen Ismaillarning qolidin sétiwaldi. ■ ² Lékin Perwerdigar Yüsüp bilen bille bolghachqa, uning ishliri onggha tartti; u misirliq xojisining öyide turup qaldı. ■ ³ Uning xojisi Perwerdigarning uning bilen bille ikenlikini, shundaqla u néme ish qilsa, Perwerdigarning uning qolida ronaq tapquzghanlıqını bayqidi. ⁴ Shuning bilen Yüsüp uning neziride iltipat tépip, uning xas xizmetchisi boldi. Xojisi uni öyini bashqurushqa qoydi we barlıq teelluqatını uning qoligha tapshurdi.

⁵ We shundaq boldiki, u uni öyi we barlıq teelluqatını bashqurushqa qoyghandin tartip, Perwerdigar bu misirliqning öyini Yüsüpning sewebidin

-
- **38:29** «**Sen qandaq qılıp bösüp chiqting!**» — bashqa bixil terjimisi: «Sen qandaq qılıp bösüp chiqting? Bundaq ish bëshingha yene kéléidul!» (eyni söz «bösüp chiqish» bëshingha yene kéléidul). ■ **38:29** «**Perez**» — «böslügen jay» yaki «bösküchi» dégen menide. ■ **38:30** «**Zerah**» — Babil yaki aramiy tilida «qıpqızıl» dégen menide. Ibraniy tilida «parqıraq» dégen menide. Bu babning tarixiy ehmiyiti togruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtelimiz. ■ **39:1** Yar. 37:28; Zeb. 105:17. ■ **39:2** Ros. 7:9.

beriketlidi; Perwerdigarning berikiti uning pütün ailisi we barliq tériqchiliqiga keldi. ⁶ Shuning bilen *Potifar* barliq ishlirini Yüsüpning qoligha tapshurup, öz tamiqini yéyishtin bashqa héchqandaq ish bilen kari bolmidi.

Yüsüp bolsa qamiti kéléshken, xushchiray yigit idi.

⁷ Birnechche waqt ötkendin keyin shundaq boldiki, uning xojisining ayalining Yüsüpke közi chüshüp qélib: — Men bilen yatqin! — dédi. ■

⁸ Emma u unimay xojisining ayaligha mundaq dédi: — Mana xojam öydiki ishlarni, shundaqla barliq teelluqatini qolumgha tapshurdi, manga tolimu ishinip ishlirim bilen kari bolmaydu. ⁹ Bu öyde mendin chong adem yoq. Sendin bashqa u héchbir nersini mendin ayimidi — chünki sen uning ayalidursen! Shundaq turuqluq men qandaqmu bundaq rezillikni qılıp Xuda aldida gunahkar bolay? — dédi.

¹⁰ Gerche her küni Yüsüpke shundaq désimu, shundaqla u uning bilen yétip uningha yéqinchiliq qilishni yaki uning bilen birge turushni ret qilghan bolsimu, ¹¹ shundaq bir weqe boldiki, bir küni u öz ishi bilen öy ichige kirgenidi, öydikilerdin héchqaysisi öyning ichide emes idi; ¹² bu ayal uning tonini tutuwélib: — Men bilen yatqin! dédi. U tonini uning qoligha tashlap qoyup, yükürgen péti qéchip tashqirigha chiqip ketti. ¹³ Ayal Yüsüpning tonini öz qoligha tashlap qéchip chiqip ketkinini körüp, ¹⁴ öyidiki xizmetchilirini chaqirip ulargha: — Qaranglar, érim bizge haqaret keltürsun dep bir ibraniy ademni élip keptu! Bu adem yénimgha kirip: «Sen bilen yatay» déwidi, qattiq warqiridim!

15 U méning qattiq warqirighinimni anglap, tonini yénimgha tashlap, tashqirigha qéchip ketti, dédi.

16 Shuning bilen xojisi öyige yénip kelgüche u Yüsüpning tonini yénida saqlap qoydi. **17** Andin u érigimu shu gepni qilip: — Sen élip kelgen héliqi ibraniy qul manga haqaret qilishqa qéshimgha kirdi. **18** Lékin men qattiq warqirap-jarqirdim, u tonini qéshimda tashlap, tashqirigha qéchip ketti, — dédi.

19 Uning xojisi ayalining: — Séning qulung méni undaq-mundaq qildi, dégen geplirini anglap ghezipi ottek tutashti. **20** Shuning bilen Yüsüpning xojisi uni tutup orda munarlıq zindan'gha qamap qoydi. Shu yerge peqet padishahning mehbusliri solinatti. Buning bilen u shu yerde solaqta yétip qaldi. □ ■

21 Lékin Perwerdigar Yüsüp bilen bille bolup, uninggha shapaet körsitip, uni zindan bégining neziride iltipat tapturdi. **22** Shuning bilen zindan bégi gundixanida yatqan hemme mehbuslarni Yüsüpning qoligha tapshurdi. Shu yerde qilnidighan herqandaq ish uning qoli bilen bolatti. **23** Zindan bégi Yüsüpning qolidiki héchqandaq ishtin ghem qilmatti; chünki Perwerdigar uning bilen bille bolup, u hernéme qilsa Perwerdigar uni ongushluq qilatti.

□ **39:20** «*Yüsüpni* tutup orda munarlıq zindan'gha qamap qoydi» — yuqiriqi izahatta éytqinimizdek, Potifar «jallat bésyi» bolushi mumkin idi. Shunga u Yüsüpni ölüm jazasigha mehkum qilishqa hoquqluq bolatti. Uning shundaq qilmaslıqi könglide ayalining geplirige guman peyda bolghanlıqığha ispat bolushi mumkin. Qaysi ayagh astida dessilish xetirige qalghan ayal özini bozek qilmaqchi kishining kiyimini tutuwélishni xalaytti? ■ **39:20** Zeb. 105:18.

40

Yüsüpning zindandashlirining chüshlirige tebir bérishi

¹ Bu ishlardin keyin Misir padishahining saqysi we bash nawiyi Misir padishahining zitigha tegip gunahkar bolup qaldi. ² Shuning bilen Pirewn uning bu ikki mensepdarigha, yeni bash saqiy we bash nawaygha ghezeplinip, ³ ularni pasiban beshining sariyigha, Yüsüp solaqliq munarliq zindan'gha solap qoydi. □ ⁴ Pasiban beshi Yüsüpni ularning xizmitide bolup ularni kütüshke teyinlidi. Ular solaqta birnechche kün ýetip qaldi.

⁵ Ular ikkisi — Misir padishahining saqysi we nawiyi gundixanida solaqliq turghan bir kechide chüsh kördi. Herbirining chüshining özige xas tebiri bar idi. ⁶ Etisi etigende, Yüsüp ularning qéshigha kiriwidi, ularning ghemkin olturghinini kördi; ⁷ shunga u özi bilen bille xojisining sariyida solaqliq yatqan Pirewnning bu ikki mensepdaridin: — Némishqa chirayinglar bugün shunche solghun? — dep soridi.

⁸ Ular uningha jawab bérip: — Ikkimiz bir chüsh kördüq; emma chüshimizning tebirini yéship bérídighan kishi yoq, dédi. Yüsüp ulargha: — Chüshke tebir bérish Xudadin bolidu emesmu? Chüshünglarni manga éytip béringlar, — dédi. □

⁹ Buning bilen bash saqiy Yüsüpke chüshini éytip: — Chüshümde aldimda bir üzüm téli turghudek;

□ **40:3** «pasibarlarning beshi» — Potifar bolsa kérek (39:1ni körüng). □ **40:8** «chüshimizning tebirini yéship bérídighan kishi yoq» — shu dewrlerde Misirda «chüshni yeshküchi» deydighan «alahide kesp»tiki bir xil ademler bar idi.

10 bu üzüm télining üch shéxi bar iken. U bix urup chécheklep, saplirida uzum piship kétiptudek;
11 Pirewnning qedehi qolumda iken; men üzümlerni élip Pirewnning qedehige siqip, qedehni uning qoligha sunuptimen, dédi.

12 Yüsüp uningha jawaben: Chüshning tebiri shudurki, bu üch shax üch künni körsitudu.
13 Üch kün ichide Pirewn qeddingni ruslitip, séni mensipingge qaytidin teyinleydu. Buning bilen sen burun uningha saqiy bolghandek Pirewnning qedehini uning qoligha sunidighan bolisen. □ **14** Lékin ishliring ongushluq bolghanda méni yadinggha yetküzüp, manga shapaet körsitip Pirewnning aldida méning toghramda gep qilip, méni bu öydin chiqartqaysen. **15** Chünki men heqiqeten íbraniylarning zéminidin naheq tutup élip kélindim; bu yerdimu méni zindan'gha salghudek bir ish qilmidim, — dédi.

16 Bash naway Yüsüpning shundaq yaxshi tebir bergenini körüp uningha mundaq dédi: — Menmu özümni chüshümde kördüm; mana, beshimda aq nan bar üch séwet bar iken. **17** Eng üstünki séwette nawaylar Pirewn'ge pishurghan herxil nazunémetler bar iken; lékin qushlar beshimdiki u séwettiki nersilerni yep kétiptudek, — dédi.

18 Yüsüp jawaben: — Chüshning tebiri shudurki: — Bu üch séwet üch künni körsitudu. **19** Üch kün ichide Pirewn séning beshingni késip, jesitingni derexke asidiken. Shuning bilen ucharqanatlar

□ **40:13** «Pirewn qeddingni ruslitip...» — ibraniy tilida: — «Pirewn beshingni kötürüp...».

kélip göshüngni yeydiken, — dédi. □

20 Üchinchi küni shundaq boldiki, Pirewnning tughulghan küni bolghachqa, u hemme xizmetkarliri üçhün bir ziyapet qilip berdi, shundaqla derweqe xizmetkarlirining arisida bash saqiyning bészini kötürdi we bash nawayning bészini aldi; □ **21** u bash saqiyni qaytidin öz mensipige teyinlidi; shuning bilen u Pirewnning qedehini uning qoligha qaytidin sunidighan boldi. **22** Lékin bash nawayni bolsa Yüsüp ulargha tebir bergendek ésiwetti. **23** Emma bash saqiy Yüsüpni héch eslimey, eksiche uni untup qalди.

41

Yüsüpning padishahning chüshige tebir bérishi

1 Toptoghra ikki yil ötüp, Pirewn bir chüsh kördi. Chüshide u *Nil* deryasining boyida turghudek. ■
2 Hem chirayliq hem sémiz yette tuyaq inek deryadin chiqip, qumushluqta otlaptudek.
3 Andin yene yette tuyaq inek deryadin chiqiptu; ular set hem oruq bolup, aldinqi ineklerning yénida, deryaning boyida turuptu. **4** Bu set hem oruq inekler u yette chirayliq hem sémiz ineklerni yewétiptu. Shu waqitta Pirewn oyghinip kétiptu.

□ **40:19** «Pirewn séning bészini késip,...» — ibraniy tilida: «Pirewn bészini üstüngdin kötüüp,...». MUSHU SÖZLERNİ 13-AYET BİLEN SÉLİŞTURGHILI BOLIDU. □ **40:20** «bészini aldi» — ibraniy tilida bu ibare «bészini kötürdi» dégen söz bilen ipadilinidu. Lékin bu «bash kötürush» ornını östürüşh emes, belki kallisini élishni körsitidu.

■ **41:1** Zeb. 105:19

5 U yene uxpath, ikkinchi qétim chüsh kördi: — Mana, bir tüp bughday shéxidin toq we chirayliq yette bashaq chiqiptu. **6** Ulardin kényin yene yette bashaq chiqiptu; ular hem oruq we puchek bolup, sherq shamilida soliship qalghanidi. **7** Bu oruq bashaqlar u yette sémiz, toq bashaqni yutup kétiptu. Andin Pirewn oyghinip kétiptu, bu uning chüshi iken.

8 Etisi uning köngli nahayiti biaram bolup, Misirdiki hemme palchi-jadugerler bilen barliq danishmenlerni chaqirtip keldi. Pirewn öz chüshini ulargha éytip berdi; lékin héchkim Pirewn'ge chüshlerning tebirini dep bérelmidi. □

9 U chaghda bash saqiy Pirewn'ge: — Bugün méning ötküzgen xataliqlirim ésimeg keldi.

10 Burun Pirewn janabliri qullirigha, yeni péqir we bash nawaygha achchiqlinip, bizni pasiban beshining sariyida solaqqa tashlighanidila; **11** Shu chagharda herbirimiz bir kéchide birdin chüsh kördüq; her qaysimiz körgen chüshning tebiri bashqa-bashqa idi. ■ **12** Shu yerde biz bilen bille pasiban beshining quli bolghan bir ibraniy yigit bar idi. Uninggha chüshlirimizni éytiweduq, u bizge chüshlirimizning tebirini bayan qildi; u herbirimizning körgen chüshige qarap tebir bergenidi. **13** Shundaq boldiki, ishlar del uning bergen tebiride déylgendek yüz berdi; janabliri péqirni öz mensipimge qaytidin teyinlidile, bash nawayni dargha astila, — dédi.

14 Shuning bilen Pirewn adem ewetip, Yüsüpni chaqirdi; ular derhal uni zindandin chiqardi.

□ **41:8** «uning köngli» — ibraniy tilida: — «uning rohi». ■ **41:11**

Yüsüp burut-saqilini chüshürüp, kiyimlirini yenggüşlep, Pirewnning aldigha kirdi. ■

15 Pirewn Yüsüpke: — Men bir chüsh kördüm, emma uning tebirini éytip béréleydihan héchkim chiqmidi. Anglisam, sen chüshke tebir béréleydikensen, — dédi.

16 Yüsüp Pirewn'ge jawab béríp: — Tebir bérish özümdin emes; lékin Xuda Pirewn'ge xatirjemlik bérídighan bir jawab bérídu, — dédi. □

17 Pirewn Yüsüpke: — Chüshümde men deryaning qırghıqida turuptimen. □ **18** Qarisam, deryadin hem sémiz hem chiraylıq yette tuyaq inek chiqıp qumushluqta otlaptu. **19** Andin ulardin kényin ajız, tolimu set hem oruq yette tuyaq inek chiqiptu. Men Misir zéminida shundaq set ineklerni körgen emesmen. **20** Bu oruq, eski inekler bolsa awwalqi yette sémiz inekni yewétiptu. **21** Ularni yewetken bolsimu, qorsiqığha bir némining kirgenlikи héch ayan bolmaptu, ularning körünüshi belki burun-qidek set imish. Andin men oyghinip kettim.

22 Andin yene bir chüsh kördüm, mana bir shaxtin yette hem toq hem chiraylıq bashaq chiqiptu.

23 Andin yene yette puchek, oruq bashaq chiqiptu; ular sherk shamilı bilen soliship qurup kétiptu.

24 Bu oruq bashaqlar yette chiraylıq bashaqni yep kétiptu. Men bu ishni palchi-jadugerlerge dep bersem, manga tebirini éytip bérídighan héch kishi chiqmidi, dédi.

■ **41:14** Zeb. 105:20; Dan. 2:25. □ **41:16** «xatirjemlik bérídighan bir jawab» — yaki «aman-ésenlikke élip baridighan bir jawab».

□ **41:17** «derya» — Nil deryası. Misirliqlargha nisbeten peqet bir derya, yeni Nil deryasila bardur.

²⁵ Yüsüp Pirewn'ge: — *Janabliri* Pirewnning chüshliri bir menididur. Xuda Özi qilmaqchi bolghan ishlirini Pirewn'ge aldin bildürdi. ²⁶ Bu yette yaxshi inek yette yilni körsitudu; yette yaxshi bashaqmu yette yilni körsitudu. Bu chüshler oxshash bir chüshtur.

²⁷ Ulardin kényin chiqqan yette oruq, yaman set inek yette yilni körsitudu; sherq shamili bilen soliship qalghan yette quruq bashaqmu shundaq bolup, acharchiliq bolidighan yette yildur. ²⁸ Men Pirewn'ge deydighan sözüm shuki, Xuda yéqinda qilmaqchi bolghan ishni Pirewn'ge ayan qildi. ²⁹ Mana, pütkül Misir zéminida yette yilghiche memurchiliq bolidu; ³⁰ andin yette yilghiche acharchiliq bolidu; shuning bilen Misir zéminida pütkül memurchiliqni unutquzidighan acharchiliq zéminni weyran qildu. ³¹ Kélidighan acharchiliqning sewebidin zéminda bolghan memurchiliq kishilerning ésidin kötürlülp kétidu; chünki acharchiliq tolimu éghir bolidu. ³² Lékin chüshning yandurulup, Pirewn'ge ikki qétim körün'ginining ehmiyiti shuki, bu ish Xuda teripidin békitilgen bolup, Xuda uni pat arida emelge ashuridu.

³³ Emdi Pirewn özi üchün pem-parasetlik hem dana bir kishini tépip, Misir zéminigha qoysun.

³⁴ Pirewn shundaq qilsunki, memurchiliq bolghan yette yilda Misir zéminidin chiqqan ashliqning beshtin birini toplanglar dep zémin'gha nazaretcilerni teyinlisun. ³⁵ Bular shu kélidighan toqchiliq yillirida barlıq ashliqni toplap, sheher-sheherlerde yémeklik bolsun dep

bughday-qonaqlarni Pirewnning qol astigha jem qilip saqlitip qoysun. ³⁶ *Yighilghan* shu ashliqlar Misir zéminida bolidighan yette yilliq acharchiliqqa taqabil turush üçhün saqlansun; shu teriqide zémin acharchiliqtin halak bolmaydu, — dédi.

Yüsüpning Misirni idare qilishi

³⁷ Bu söz Pirewn we uning xizmetkarlirining nezirige taza yaqtı. ■ ³⁸ Shuning bilen Pirewn xizmetkarlirigha: — Bu kishidek, ichide Xudanинг rohi bar yene birsini tapalamduq?! — dédi. ■

³⁹ Pirewn Yüsüpke: — Xuda sanga buning hemmisini ayan qilghaniken, sendek pemlik hem dana héchkim chiqmaydu. ⁴⁰ Sen emdi méning öyümni bashqurushqa békitilding, barlıq xelqim séning aghzinggħa qarap özlirini tertipke tizsun. Peqet texttila men sendin üstün turimen, — dédi. □ ■

⁴¹ Axirida Pirewn Yüsüpke: — Mana, men séni pütkül Misir zéminining üstige teyinlidim, — dédi.

⁴² Buning bilen, Pirewn öz qolidin möhür üzükini chiqirip, Yüsüpning qoligha saldi; uningħha nepis kanap rexttin tikilgen libasni kiygüzüp, boynigha bir altun zenjir ésip qoydi. ⁴³ Uni özining ikkinchi shahane harwisigha olturghuzup, uning aldida: «Tiz pükünglar!» — dep jar saldurdi. Shundaq qilip, Pirewn uni pütkül Misir zéminigha tiklep qoydi.

■ **41:37** Ros. 7:10. ■ **41:38** Zeb. 105:20-22. □ **41:40** «tertipke tizsun» — yaki «boysunidu». ■ **41:40** Zeb. 105:21-22

44 Andin Pirewn Yüsüpke yene: — Men dégen Pirewendurmen; pütkül Misir zéminida sensiz héchkim qol-putini midirlatmisun! — dédi. □

45-46 Pirewn Yüsüpke Zafinat-Paaniyah dégen namni berdi we on shehiridiki kahin Potifirahning qizi Asinatni uninggha xotunluqqa élip berdi. Shundaq qilip Yüsüp pütkül Misir zéminini bashqurush üchün chörgileshke chiqtı. Yüsüp Misir padishahi Pirewnning xizmitide bolushqa békitilgende ottuz yashta idi; u Pirewnning aldidin chiqip, Misir zéminining herqaysi jaylirini közdin kechürdi. □

47 Memurchiliq bolghan yette yil ichide zéminning hosuli döwe-döwe boldi. □ **48** Yette yilda u Misir zéminidin chiqqan ashliqni yighip, sheher-sheherge toplidi; herqaysi sheherning etrapidiki étizliqning ashliqini u shu sheherning özige juglap qoydi. **49** Shu teriqide Yüsüp déngizdiki qumdek nahayiti köp ashliq toplidi; ashliq heddi-hésabsiz bolghachqa, ular hésablashni toxtatti.

50 Acharchiliq yilliri yétip kéishtin burun Yüsüpke ikki oghul töreldi. Bularni Ondiki kahin Potiferahning qizi Asinat uninggha tughup berdi. ■

51 Yüsüp: «Xuda pütün japa-musheqqitim we atamning pütün aïlisini könglümdin kötürewteti»

□ **41:44** «Men dégen Pirewendurmen; pütkül Misir zéminida sensiz héchkim qol-putini midirlatmisun!» — yaki «Men Pirewendurmen; lékin pütkül Misir zéminida séning ruxsittingsiz héchkim qol-putini midirlatmisun!». □ **41:45-46** «Zafinat-Paaniyah» — menisi «Xudaning söz qilishi bilen u (Yüsüpni démekchi) hayat turidu» dégen bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi «Dunyaning Qutquzghuchisi». □ **41:47** «döwe-döwe» — ibraniy tilida «changgal-changgal». ■ **41:50** Yar. 46:20; 48:5.

dep tunji oghligha Manasseh dep at qoydi; □
 52 andin: «Men azab-oqubet chekken yurtta Xuda
 méni méwilik qildi» dep ikkinchisige Efraim dep at
 qoydi. □

53 Misir zéminida memurchiliq bolghan
 yette yil ayaghlashti. 54 Andin Yüsüpning
 éytqinidek acharchiliqning yette yili bashlandi.
 U chaghlarda bashqa barliq yurtlardimu
 acharchiliq boldi; lékin Misir zéminidiki her
 yererde nan bar idi. ■ 55 Acharchiliq pütkül Misir
 zéminni basqanda, xelq ashliq sorap Pirewn'ge
 peryad qildi. Pirewn misirliqlarning hemmisige:
 — Yüsüpning qéshigha béríp, u silerge néme dése,
 shuni qilinglar, — dédi.

56 Acharchiliq pütkül yer yüzini bésip ketti. Yüsüp
 her yerdiki ambarlarni échip, misirliqlargha
 ashliq satatti; acharchiliq Misir zéminida intayin
 éghir bolghili turdi. 57 Acharchiliq pütkül yer
 yüzini basqan bolghachqa, barliq yurtlardiki
 xelqmu ashliq alghili Misirgha Yüsüpning qéshigha
 kéletti.

42

*Yüsüpning qérindashlirining Misirgha ashliq alghili
 bérishi*

¹ Emdi Yaqup Misirda ashliq barliqini bilginide
 oghullirigha: — Némishqa bir-biringlarga qari-
 ship turisiler? — dédi.

□ 41:51 «Manasseh» — menisi «untuldurghan». □ 41:52 «Efraim»
 — menisi «ikki hesse méwilik». ■ 41:54 Yar. 45:6; Zeb. 105:16-17

2 Andin yene: — Manga qaranglar, anglishimche Misirda ashliq bar iken. Ü yerge bérif, andin shu yerdin bizge ashliq élip kéklinglar; buning bilen ölüp ketmey, tirik qalimiz, — dédi. ■

3 Buning bilen Yüsüpning on akisi ashliq sétiwalghili Misirgha yolgha chiqtı. □ **4** Lékin Yaqup Yüsüpning inisi Binyaminning birer yamanliqqa uchrap qélishidin qorqup uni akiliri bilen bille ewetmidi.

5 Shuningdek acharchiliq Qanaan zéminidimu yüz bergechke, Israilning oghulliri ashliq alghili kelgenler arisida bar idi.

6 Yüsüp zéminning waliysi bolup, yurtning barliq xelqige ashliq sétip bergüchi shu idi. Yüsüpning akiliri kélép uning aldida yüzlirini yerge tegküzüp tezim qildi. ■ **7** Yüsüp akilirini körüpla ularni tonudi; lékin u tonushluq bermey, ulargha qopal teleppuzda gep qilip: — Qeyerdin keldinglar, dep soridi. Ular jawaben: — Qanaan zéminidin ashliq alghili kelduq, — dédi.

8 Yüsüp akilirini tonughan bolsimu, lékin ular uni tonumidi. **9** Yüsüp emdi ular toghrisida körgen chüshlirini ésige élip, ulargha: — Siler jasus, bu elning mudapiesiz jaylirini közetkili keldinglar, —

■ **42:2** Ros. 7:12. □ **42:3** «**Yüsüpning on akisi ... Misirgha yolgha chiqtı**» — Yaqupning oghullirining özlirining Misirgha bérishi ailisining acharchiliq tüpeylidin namratlisip ketkenlikini körsetse kérek; baridighan xizmetchilermu qalmigan bolushi mumkin.

□ **42:6** «**Yüsüpning akiliri kélép uning aldida yüzlirini yerge tegküzüp tezim qildi**» — bu ish bilen Yüsüpning körgen chüshliri téxi toluq emelge ashurulmadi; atisi Yaqup, inisi Binyamin we ögey anisining Misirgha kékishi bilen körgen chüshliri toluq emelge ashurulidu. ■ **42:6** Yar. 37:7.

dédi. □ ■

10 Emma ular uningha jawab bérip: — Ey xojam, undaq emes! Belki keminiliri ashliq sétiwalghili keldi! **11** Biz hemmimiz bir ademning oghulliri, semimiy ademlermiz. Keminiliri jasus emes! — dédi.

12 U ulargha yene: — Undaq emes! Belki zéminning mudapiesiz jaylirini körgili keldinglar, — dédi.

13 Ular jawab bérip: — Keminiliri eslide on ikki qérindash iduq; biz hemmimiz Qanaan zéminidiki bir ademning oghulliridurmiz; lékin kenji inimiz atimizning qéshida qélib qaldı; yene bir inimiz yoqap ketti, — dédi. ■

14 Emma Yüsüp ulargha yene: — Mana men del silerge éytqinimdek, jasus ikensiler! □

15 Pirewnning hayatı bilen qesem qilimenki, kichik ininglar bu yerge kelmigüche siler bu yerdin chiqip kételmeysiler; siler shuning bilen sinilisiler. **16** Ininglarni élip kelgili biringlarni ewetinglar, qalghanliringlar bolsa solap qoyulisiler. Buning bilen éytqininglarning rast-yalghanlıqi ispatlinidu; bolmisa, Pirewnning hayatı bilen qesem qilimenki, siler jezmen jasus! — dédi. □

17 Shuning bilen u ularni üch kün'giche solap

□ **42:9 «elning mudapiesiz jayliri»** — ibraniy tilida «elning yalingach jayliri». ■ **42:9** Yar. 37:5. ■ **42:13** Yar. 43:29.

□ **42:14 «mana men del silerge éytqinimdek, jasus ikensiler!»** — Yüsüpning buni déginidiki mentiqe belkim «Kim öz oghul-lirining hemmisini dégüdek biraqla Misirgha baridighan xeterlik yolgha mangduratti?!» dégendek bolushi mumkin. □ **42:16 «éytqininglarning rast-yalghanlıqi ispatlinidu»** — ibraniy tilida «silerde heqiqet bar-yoqluqi ispatlinidu».

qoydi. ¹⁸ Üchinchi küni Yüsüp ulargha mundaq dédi: — Men Xudadin qorqidighan ademmen; tirik qélishinglar üçhün mushu išjni qilinglar: — ¹⁹ Eger semimiy ademler bolsanglar, qérindashliringlardin biri siler solan'ghan gundixanida solaqlıq turiwersun, qalghininglar acharchiliqta qalghan ailenglar üçhün ashlıq élip kétinglar; ²⁰ Andin kichik ininglarni qéshimgha élip kélinglar. Shuning bilen sözliringlar ispatlansa, ölmeyisiler!, — dédi. Ular shundaq qilidighan boldi.■

²¹ Andin ular özara: — Berheq, biz inimizgha qilghan ishimiz bilen gunahkar bolup qalduq; u bizge yalwursimu uning azabini körüp turup uningga qulaq salmiduq. Shuning üçhün bu azab-oqubet beshimizgha chüshti, — déyishti.

²² Ruben ulargha jawaben: — Men silerge: balığha zulum qilmanglar, dégen emesmidim? Lékin unimidinglar. Mana emdi uning qan qerzi bizdin soriliwatidu, — dédi.■

²³ Emma Yüsüp ular bilen terjiman arqılıq sözleshkechke, ular Yüsüpning öz geplirini uqup turuwatqinini bilmidi. ²⁴ U ulardin özini chetke élip, yighlap ketti. Andin ularning qéshigha yénip kélip, ulargha yene söz qilip, ularning arisidin Shiméonni tutup, ularning köz aldida baghlidi.

Yüsüpning akilirining Qanaan'gha qaytishi

²⁵ Andin Yüsüp emr chüshürüp, ularning tagharlirigha ashlıq toldurup, her birsining pulini qayturup taghirigha sélip qoyup, seper hazırlıqlırımı bérilsun dep buyruwidı, ulargha shundaq qilindi.

■ **42:20** Yar. 43:5; 44:23.

■ **42:22** Yar. 37:21,22.

26 Shuning bilen akiliri ésheklirige ashliqlirini artip, shu yerdin ketti.

27 Emma ötengge kelgende ulardin biri éshikige yem bergili taghirini échiwidi, mana, öz puli tagharning aghzida turatti. **28** U qérindashlirigha: — Méning pulumni qayturuwétiptu. Mana u taghirimda turidu, dédi. Buni anglap ularning yüriki su bolup, titrishop bir-birige: — Bu Xudaning bizge zadi néme qilghinidu? — déyishti.

29 Ular Qanaan zéminigha, atisi Yaqupning qéshigha kélip, beshidin ötken hemme weqelerni uninggha sözlep béríp: **30** — héliqi kishi, yeni shu zémìnning xojisi bizge qopal gep qildi, bizge zéminni paylighuchi jasustek muamile qildi; **31** emdi biz uninggha: «Biz bolsaq semimiy ademlermiz, jasus emesmiz. **32** Biz bir atidin bolghan oghullar bolup, on ikki aka-uka iduq; biri yoqap ketti, kichik inimiz hazir Qanaan zéminida atimizning yénida qaldi» dések, **33** Héliqi kishi, yeni shu zémìnning xojisi bizge mundaq dédi: «Méning silerning semimiy ikenlikinglarni bilishim üçün, qérindashliringlarning birini méning yénimda qaldurup qoyup, ach qalghan ailenglar üçün ashliq élip kétinglar; **34** andin kichik ininglarni qéshimgha élip kélinglar; shundaq qilsanglar, silerning jasus emes, belki semimiy ademler ikenlikinglarni bileleymen. Andin qérindishinglarni silerge qayturuup bérímen we siler zéminda soda-sétiq qilsanglar bolidu» — dédi.□

35 Emma shundaq boldiki, ular tagharlirini tökkende, mana herbirining puldini öz

□ **42:34** «zémin» — Misir zéminini körsitudu.

tagharlirida turatti! Ular we atisi özlirining chigiklik pullirini körgende, qorqup qélishti.■

³⁶ Atisi Yaqup ulargha: — Méni oglumdin juda qildinglar! Yüsüp yoq boldi, Shiméonmu yoq, emdi Binyaminnimu élip ketmekchi boluwatisiler! Mana bu ishlarning hemmisi méning beshimghila keldi! — dédi.

³⁷ Ruben atisigha: — Eger men Binyaminni qéshinggha qayturup élip kelmisem, méning ikki oglumni öltürüwetkin; uni méning qolumgha tapshurghin; men uni qéshinggha yandurup élip kéliimen, — dédi.

³⁸ Lékin Yaqup jawab bérip: — Oghlum siler bilen bille u yerge chüshmeydu; chünki uning akisi ölüp kétip, u özi yalghuz qaldi. Mubada yolda kétiwatqanda uninggha birer kélishmeslik kelse, siler mendek bir aq chachlıq ademni derd-elem bilen textisaragha chüshüriwétisiler, — dédi.

43

Yüsüpning akilirining Binyaminni Misirgha élip bérishi

¹ Acharchiliq zéminni intayin éghir basqanidi. ² Bu sewebtin ular Misirdin élip kelgen ashliqni yep tügetkende, atisi ulargha: — Yene bérip bizge azghina ashliq élip kélinglar, — dédi.

³ Lékin Yehuda uninggha jawaben: — Héliqi kishi bizni qattiq agahlandurup: «Ininglar siler bilen bille kelmise, yüzümni körimen dep xiyal qilmanglar» dégen. ⁴ Eger inimizni biz bilen

bille ewetseng, biz béríp sanga ashliq élip kélimiz.

⁵ Emma ewetishke unimisang, biz barmaymiz; chünki héliqi kishi bizge: «Ininglar siler bilen bille kelmise, yüzümni körimen dep xiyal qilmanglar» dégen, — dédi. ■

⁶ Israil ulargha: — Siler némishqa manga shunche yamanlıq qılıp u kishige: «Yene bir inimizmu bar» dédinglar, — dédi.

⁷ Ular jawaben: — U kishi bizning we ailimizning ehwalini sürüştürüp kochilap: «Atanglar téxi Hayatmu? Yene bir ininglar barmu?» — dep soridi. Biz uning shu soaligha yarisha jawab berduq. Uning bizge: «Ininglarnı élip kélinglar» deydighinini nedin bileyli? — dédi.

⁸ Yehuda atisi Israilgha: — Balini men bilen ewetkin; biz derhal qozghilip yolha chiqayli; shundaqta biz we sen, bizler hem balilirimiz ölmey, tirk qalımız. ⁹ Men uningga képil bolimenz; sen uning üçün méning méningdin hésab alisen; eger men uni séning qéshingha aman-ésen yandurup kélip, yüzüngning aldida turghuzmisam, pütkül ömrümde aldingda gunahkar bolay. □ ■

¹⁰ Chünki hayal bolmaghan bolsaq, bu chaghqiche ikki qétim béríp kélettuq, — dédi.

¹¹ Ularning atisi Israil ulargha: — Undaq bolsa, mundaq qilinglar: — U kishige qacha-quchanglarga zémindiki eng ésil méwilerdin sowghat alghach béringlar: yene azghina tutiya, azraq hesel, dora-dermanlar, murmekki, piste we badamlarnı alghach béringlar. ¹² Qolunglarda

■ **43:5** Yar. 42:20; 44:23; □ **43:9** «méningdin hésab alisen» — ibraniy tilida «méning qolumdin hésab alisen». ■ **43:9** Yar. 44:32.

ikki hesse pul élip, tagharliringlarning aghzidiki özünglarga yandurulghan pulnimu alghach béringlar. Éhtimal, bu ishta sewenlik körülgen bolushi mumkin. ¹³ Ininglarnimu bille élip, qozghilip u kishining yénigha yene béringlar. ¹⁴ Hemmige Qadir Tengri Özi silerni u kishining aldida rehimge érishtürgey. Buning bilen u silerning shu yerdiki qérindishinglarni we Binyaminni qoyup bérip, silerge qoshup qoyarmikin; özüm nawada balilirimdin juda bolsam bolay! – dédi.

¹⁵ Shuning bilen bu ademler shu sowghatni élip, qollirigha ikki hesse pulni tutup, Binyaminni élip qozghilip, Misirgha bérip Yüsüpning aldida hazır boldi. ¹⁶ Yüsüp Binyaminni ular bilen bille körginide, öz öyini bashquridighan ghojidarigha buyrup: – Bu ademlerni öyümge bashlap kirip, mal soyup taam teyyar qilghin; chünki bu kishiler chüshlük ghizani men bilen yeysü, – dédi.

¹⁷ U kishi Yüsüpning buyrughinidek qilip, ademlerni Yüsüpning öyige bashlap kirdi. ¹⁸ Ular bolsa Yüsüpning öyige bashlap kélin'ginidin qorqushup: – Aldinqi qétim tagharlirimizgha yandurulghan pulning sewebidin biz uning öyige élip kélindüq; uning meqsiti bizge hujum qilip, üstimizdin bésip qul qilip, ésheklirimizni tartiwélish oxshaydu, – déyishti.

¹⁹ Ular Yüsüpning öyini bashquridighan ghojidarning yénigha kélip, öyning ishikining tüwide uning gha: –

²⁰ Ey xojam, biz heqiqeten eslide mushu yerge

ashliq alghili kelgeniduq; ■ 21 Shundaq boldiki, biz ötengge kélip öz tagharlirimizni achsaq, mana herbirimizning puli, eyni éghirliqi boyiche tagharlirimizning aghzida turuptu; shunga biz buni yandurup qolimizda alghach kelduq. ■ 22 Ashliq alghili qolimizda bashqa pulmu élip kelduq; emma tagharlirimizgha pulni kimning sélip qoyghanliqini bilmiduq, – dédi.

23 U ulargha: – Xatirjem bolunglar, qorqmanglar. Silerning Xudayinglar, atanglarning Xudasi tagharliringlarda silerge bayliq ata qilghan oxshaydu; silerning pulunglarni alliqachan tapshurup aldim, – dédi. Andin u Shiméonni ularning qéshigha élip chiqtı. 24 U kishi ularni Yüsüpnинг öyige bashlap kirip, ularning putlirini yuyushigha su ekirip béríp, andin ésheklirige yem berdi. ■ 25 Ular Yüsüpnинг chüshte kélishige ülgürtüp sowghatni teyyarlap qoydi; chünki ular özlirining shu yerde ghiza yeydighinini anglighanidi.

26 Yüsüp öyge kelgende ular qolliridiki sowghatni öyge uning aldigha élip kirip, beshini yerge tegküzüp uningha tezim qildi. ■ 27 U ulardin hal sorap, andin: – Siler gépini qilghan qéri atanglar salametmu? U hayatmu? – dédi.

28 Ular jawab béríp: – Silining qulliri bizning atimiz salamet turuwatidu, u téxi hayattur, – dep uning aldida égilip tezim qildi.

29 Yüsüp beshini kötürüp, öz inisi Binyaminni körüp: – Siler manga gépini qilghan kichik ingilər shumu? – dep sorap: – Ey oghlum, Xuda

■ 43:20 Yar. 42:3. ■ 43:21 Yar. 42:27,35. ■ 43:24 Yar. 18:4.

■ 43:26 Yar. 37:10; 42:6.

sanga shapaet körsetkey! — dédi. ■

³⁰ Yüsüpning öz inisigha bolghan séghinish oti qattiq küchiyip, yighliwalghudek xaliy jay izdep, aldirap ichkiriki öye kirip taza bir yighliwaldi. ■

³¹ Andin yüzini yuyup chiqip, özini bésiwélip: — Taamlarni qoyunglar, — dep buyrudi.

³² Xizmetkarlar Yüsükpe ayrim, ulargha ayrim we Yüsüp bilen bille tamaqqa kelgen misirliqlarghimu ayrim tamaq qoydi; chünki misirliqlar ibraniylar bilen bir dastixanda tamaq yéyishni yirginchlik dep qarap, ular bilen bille tamaq yémeytti. ³³ Yüsüpning qérindashliri uning udulida, herbiri chong-kichik tertipi boyiche olturghuzuldi; chongi chongluqigha yarisha, kichiki kichiklikige yarisha olturghuzuldi; ular bir-birige qarap heyran qélishti.

³⁴ Yüsüp aldidiki dastixandiki tamaqlardin ulargha bölüp berdi. Emma Binyamin'gha bergini bashqilarningkige qarighanda besh hesse köp idi. Ular sharab ichip, uning bilen xush keyp qilishti.

44

Yüsüpning qérindashlirini axirqi qétim sinishi

¹ Andin u öz öyini bashquridighan ghojidarigha buyrup: — Bu kishilerning tagharlirini élip kötüreligüdeq ashliq qachilap, herbirining pulini taghirining aghzigha sélip qoyghin; ² andin méning jamimni, yeni kümüş jamni ashliqning puli bilen bille eng kichikining taghirining

■ 43:29 Yar. 42:13.

■ 43:30 Yar. 45:2.

aghzigha sélip qoyghin, — dédi. U adem Yüsüpning déginidek qildi.

³ Etisi tang yorighanda, ular éshekliri bilen bille yolgha sélip qoyuldi. ⁴ Lékin ular sheherdin chiqip anche uzun mangmayla, Yüsüp ghojidarigha: — Ornungdin tur, bu ademlerning keynidin qoghlighin; ulargha yétishkiningde ulargha: «Némishqa yaxshiliqqa yamanlıq qayturdunglar? ⁵ Xojam shu *jamda* sharab ichidu hemde uningda pal achidu emesmu?! Mundaq qilghininglar rezillik qilghininglar bolmamdu!» dégin, — dédi. □

⁶ Bu adem ularning keynidin yétiship béríp, ulargha bu sözlerni qildi. ⁷ Ular uningga jawaben: — Xojimiz némishqa mundaq gep qılıdu? Mundaq ishni qılısh keminiłiridin néri bolsun! ⁸ Biz eslide tagħarlimizning aghzidin tapqan pulnimu Qanaan zéminidin silining qashlirigha qayturup bérishke ekelgeniduq. Shundaq turuqluq qandaqmu xojilirining öyidin altun-kümüşni oghrilayli? ⁹ Keminiłiringning arisida kimdin bu *jam* tépilsa, shu ölümge mehkum bolsun, bizmu xojimizning qulliri bolayli, — dédi.

¹⁰ Ghojdar jawaben: — Éytqan sözliringlardek bolsun; jam kimning yénidin tépilsa, shu kishi qu-lum bolup qélib qalsun, qalghanliringlar bigunah bolisiler, — dédi.

¹¹ Shuning bilen ular aldirap-téneb, tagħarlini yerge chūshürüp, herbiri öz tagħirini échip berdi.

□ **44:5 «Hojam shu jamda sharab ichidu hemde uningda pal achidu emesmu?!** — Yüsüp Xudaningu peyghembiri bolghachqa, «pal échish» qatarlıq ishlarni qet’iy qilmaytti. Uning gépi akilirini sinash meqsitide éytilghan, xalas.

12 Ghojidar chonginingkidin bashlap kichikiningkigiche axturdi, jam Binyaminning taghiridin tépildi. **13** Buni körüp ular kiyimlirini yirtiship, herbiri éshikige qaytidin yükni artip, sheherge qaytti.

Yehudaning Binyamin üçün yélinishi

14 Shundaq qilip Yehuda we qérindashliri Yüsüpnинг öyige keldi; u téxi shu yerde idi. Ular uning aldigha kélép özlirini yerge étishti. **15** Yüsüp ulargha: — Bu silerning zadi néme qilghininglar? Méningdek ademning choqum pal achalaydighanlıqını bilmemtinglar? — dédi.□

16 Yehuda jawaben: — Biz xojimizgha némimu déyeleymiz? Néme gep qilalaymiz, qandaq qilip özimizni aqliyalaymiz? Xuda keminlirining qebihlikini ashkara qildi. Mana, biz we qolidin jamliri tépilghan kishi hemmimiz xojimizgha qul bolidigan bolduq, — dédi.□

17 Lékin Yüsüp: — Mundaq qilish mendin néri bolsun! Belki jam kimning qolidin tépilghan bolsa peqet shu kishi méning qulum bolidu. Lékin qalghanliringlar aman-ésen atanglarning qéshiga ketinglar, — dédi.

18 Andin Yehuda uningha yéqin bérip mundaq dédi: — Ey xojam, keminilirige qulaq sélip

□ **44:15** «Méningdek ademning choqum pal achalaydighanlıqını bilmemtinglar?» — 5-ayettiki izahatni körüng. □ **44:16** «Xuda keminlirining qebihlikini ashkara qildi» — Yehudaning mushu gépi mushu yerde belkim Yüsüpnинг jami tagharliridin tépilghanlıqını emes, belki ular ötkende inisi Yüsüpke ötküzgen yamanlıqni körsetse kérek. Yehuda özlirining aldida turghinining Yüsüp ikenlikini bilmeytti, elwette.

xojamning quliqigha bir éghiz gep qilishqa ijazet bergeyla. Ghezepliri keminilirige tutashmighay; chünki özliri Pirewn’ge oxshash ikenla. ¹⁹ Eslide xojam keminiliridin: «Atanglar ya ininglar barmu?» dep soriwidila, ²⁰ biz xojimizgha jawaben: «Bizning bir qéri atimiz bar we u qérighanda tapqan, yash bir balisimu bar. Bu balining bir anisidin bolghan akisi ölüp kétip, u özi yalghuz qaldi; uning atisi uni intayin söyidu» dések, ²¹ Sili keminilirige: «Uning özini qéshimgha élip kélinglar, men uni öz közüm bilen körey» dédile.■ ²² Biz xojimizgha jawab béríp: «Yigit atisidin ayrılmaydu; eger atisidin ayrılsa, atisi ölüp kétidu» dések, ²³ Sili yenila keminilirige: «Eger kichik ininglar siler bilen bille kelmise, yüzümni yene körimiz dep xiyal qilmanglar» dégenidila.■ ²⁴ Shuning bilen biz keminiliri atimizning qéshigha barghanda xojamning sözlirini uningga éyttuq; ²⁵ andin atimiz yene: «Yene béríp, bizge azraq ashliq élip kélinglar» déwidi, ²⁶ Biz jawaben: «Biz shu yerge qaytidin chüshelmeymiz; eger kichik inimiz biz bilen bille bolsa, undaqta barımız; chünki kichik inimiz biz bilen bille bolmisa, u zatning yüzü aldida turalmaymiz», déduq.□

²⁷ Silining qulliri bizning atimiz bizge yene: «silerge melumki, ayalim manga ikki oghul tughup bergenidi. ²⁸ Biri méning yénimdin chiqip, yoq bolup ketti; men: u jezmen titmatitma qiliwétiliptu, dep oylidim, shundaqla

■ **44:21** Yar. 42:15. ■ **44:23** Yar. 43:3, 5 □ **44:26** «U zatning yüzü aldida turalmaymiz» — ibraniy tilida «shu kishining yüzini qaytidin körelmeymiz».

uni bugün'giche körmidim.■ ²⁹ Emdi siler bunimu méning qéshimdin élip kétip, uninggha bir kélishmeslik kélib qalsa, siler mendek bir aq chachliq ademni derd-elem bilen textisaragha chüshüriwétisiler», dégenidi.■ ³⁰ Emdi men silining qulliri méning atamning qéshigha barghanda, shu bala biz bilen bolmisa uning jéni balining jénigha baghlan'ghan bolghachqa, ³¹ shundaq boliduki, u balining yoqluqini körse, jezmen ölüp kétidu; shuning bilen silining qulliri bizning atimiz bolghan bu aq chachni derd-elem ichide tehtisaragha chüshürüwetken bolimiz. ³² Chünki menki keminiliri atamgha bu yigit üchün képil bolup: «Eger men uni qéshinggha qayturup kelmisem pütkül ömrümde atamning aldida gunahkar bolay» dégenidim.■ ³³ Shunga hazır ötünp qalay, menki keminiliri u yigitning ornida xojamning qéshida qul bolup tursam, u yigit qérindashliri bilen bille qaytip ketse!

³⁴ Chünki yigit men bilen bolmisa, men qandaqmu atamning qéshigha baralaymen? Atamgha shundaq azab-oqubetning chüshüshini közüm körgüchi bolmisun! – dédi.

45

Yüsüpning qérindashlirigha özini ashkarilishi

¹⁻² Yüsüp öz yénida turghanlarning aldida özini tutalmay: — Hemme adem aldimdin chiqiriwétilsun! dep warqiridi. Shuning bilen

Yüsüp özini qérindashlirigha ashkara qilghanda uning qéshida héchkim bolmidi. U qattiq yighlap ketti; misirliqlar uni anglidi, Pirewnning ordistikilermu buningdin tézla xewer tapti. □

3 Yüsüp qérindashlirigha: — Men Yüsüp bolimen! Atam hazır hayatmu?! — dep soridi. Emma qérindashliri uningha qarap hoduqup kétip, héch jawab bérelmey qaldı. **4** Lékin Yüsüp ularni: — Qéni, manga yéqin kélinglar, dep chaqiridi. Ular yéqin keldi, u yene: — Men silerning ininglar, yeni siler Misirgha sétiwetken Yüsüp bolimen. ■ **5** Emdi méni mushu yerge sétiwetkinglar üçün azablanmanglar, özünglarni eyibke buyrumanglar; chünki Xuda ademlarning hayatini saqlap qélish üçün méni silerdin burun bu yerge ewetti. ■ **6** Chünki hazır zémindiki acharchiliqqa ikki yil boldi; lékin téxi yene besh yilghiche héch térilghumu bolmaydu, ormimu bolmaydu. **7** Shuning üçün silerge dunyada bir qaldini saqlap qélish üçün, ulugh bir nijatlıq körsitip, silerning tirik qutulushunglar üçün Xuda méni silerdin burun bu yerge ewetti. **8** Shundaq bolghaniken, méni mushu yerge ewetküchi siler emes, belki Xudadur. U méni Pirewn'ge atining ornida qilip, uning pütkül öyige xoja qilip tiklep, pütkül zémin'gha bash wezir qilip qoydi. □ **9** Emdi tézdin atamning

□ **45:1-2** «Misirliqlar uni anglidi, Pirewnning ordistikilermu buningdin tézla xewer tapti» — yaki «Misirliqlar, shundaqla Pirewnning ordistikiler uni anglidi». ■ **45:4** Yar. 37:28; Zeb. 105:17; Ros. 7:9, 13. ■ **45:5** Yar. 50:19,20,21. □ **45:8** «atining ornida qilip» — mushu yerde belkim Yüsüpning Pirewn'ge chong meslihetchi ikenlikini körsetse kérek.

qéshigha béríp, uninggħa: — Séning oghlung Yüsüp: «Xuda méni pütkül Misirgha xoja qilip qoydi. Sen hayal qilmay, méning qéshimħha kelgin; ¹⁰ sen Goshen yurtida turisen; shuning bilen sen özüng, oghulliring, newriliring, qoyliring, kaliliring we hemme teelluqatlıring bilen manga yéqin turisiler. ¹¹ Özüng, aileng we hemme teelluqatingni namratliq bésiwalmisun dep men séni shu yerde baqimen; chünki yene besh yil acharchiliq bardur», dédi, — denglar.

¹²— Mana silerning közliringlar we inim Binyaminning közliri silerge gep qiliwatqan méning öz aghzim ikenlikini körüwatidu. ¹³ Atamħha méning Misirdiki bu barliq shan-sheripim hemde silerning barliq körgininglar toghrisida éytip, atamni téz din bu yerge élip kélinglar, — dédi.■

¹⁴ Shuning bilen u özini Binyamin'ħha étip uning boynigha gire sélip yighlap ketti; Binyamin mu uning boynigha yölinip yighlidi. ¹⁵ Andin Yüsüp barliq qérindshalirini söyüp, ularni bir-birlep quchaqlap yighlidi. Andin qérindshaliri uning bilen paranglashti.

¹⁶ Yüsüpning qérindshaliri keldi, dégen xewer Pirewnning ordisigha yetküldi; bu Pirewn we xizmetkarlirin ingħejja neziride qutluq ish boldi.

¹⁷ Pirewn Yüsüpke: — Qérindashliringħha: — «Siler emdi mundaq qilingħar; ulaghħliringħargħa yükkart, Qanaan zéminigha béríp, ¹⁸ atangħar we jemetingħlarni élip méning qéshimħha kélingħar; men Misir zéminidin eng ēsil yerlerni silerge bérrey; siler bu zémindin chiqqan nazu-németlerdin yeysiler»

— dégin. ¹⁹ Sanga bolghan emrim shuki, sen ulargha: «Baliliringlar we ayalliringlarni élish üchün Misir zéminidin harwilarni élip béringlar. Shuningdek atanglarnimu bu yerge yetküzüp kéklinglar. ²⁰ Pütkül Misir zéminidin eng ésil jaylar silerningki bolghachqa, öz seremjanliringlarga karinglar bolmisun» dep buyrughin, — dédi. □
²¹ Shuning bilen Israilning oghulliri shundaq qildi; Yüsüp Pirewnning buyruqi boyiche ulargha harwilarni bérif, yoli üchünmu ozuq berdi. ²² Ularning herbirige bir qur kiyim berdi; lékin Binyamin'gha bolsa u üch yüz kümüsh tengge, besh qur kiyim berdi. ²³ U atisighimu shu hediyelerni, yeni Misirning ésil mehsulatlari artilghan on hangga éshek hemde ashliq, nan we atisigha yol teyyarliqi artilghan on mada éshekni ewetti. ²⁴ Andin u qérindashlirini yolgha sélip, ulargha: — Yolda jédelleshmenglar, dep jékilidi. Ular yolgha rawan boldi. □ ²⁵ Ular Misirdin chiqip, Qanaan zéminigha atisi Yaqupning qéshigha bérif, ²⁶ uninggha Yüsüp özlirige éytqan geplerni yetküzüp: «Yüsüp téxi hayat iken! U pütkül Misir zéminigha bash wezir iken!» dédi. Emma u ulargha ishenmey, yürüki qétip hoshidin kétey dep qaldi.
²⁷ Lékin ular Yüsüpning özlirige éytqan barliq sözlirini uninggha dégende, shundaqla Yüsüpning özini élip kélishke ewetken harwilarnimu körgende, ularning atisi Yaqupning rohiga jan kirdi.

-
- **45:20 «öz seremjanliringlarga karinglar bolmisun»** — ibraniy tilida «közünglar seremjanliringlarga hesret chekmisun».
 - **45:24 «yolda jédelleshmenglar»** — bu nesihetni belkim ularning özini Misirgha sétiwetkenlikи toghruluq bir-birini yene eyiblishidin ensirep éytqan bolsa kérek.

28 Israil shuning bilen: — Emdi arminim yoq! Oghlum Yüsüp téxi hayattur! Men ölmeste béríp uni körüwalay, — dédi.

46

Yaqupning pütün ailisini élip Misirgha méngishi

1 Shuning bilen Israil barlıq teelluqatini élip yolgha chiqıp, Beer-Shébagha keldi. U shu yerde atisi Ishaqning Xudasigha qurbanliqlarni sundi.

2 Kéchisi Xuda alamet körünüşlerde Israilgha: — Yaqup, Yaqup! déwidi, u jawab béríp: — Mana men! — dédi. □

3 U: — Atangning Tengrisi bolghan Xuda Mendurmen. Sen Misirgha bérıshtin qorqmighin, chünki Men séni shu yerde ulugh bir qowm qilimen. ■

4 Men séning bilen Misirgha bille barimen we Men Özüm jezmen yene séni shu yerdin yandurup kélimen. Yüsüp öz qoli bilen séning közüngni yumduridu, — dédi. □ ■

□ **46:2** «**Yaqup, Yaqup**» — Xudanıg ademning ismini ikki qétim chaqırıshi Xudanıg uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we özige tolimu eziz ikenlikini körsitudu. ■ **46:3** Yar. 13:16; 16:10; 17:2; 22:17; 26:24; 28:13; 32:9; 35:11; 48:4.

□ **46:4** «**Yüsüp öz qoli bilen séning közüngni yumduridu**» — démek, Yüsüp Yaqup sekratqa chüshüp qalghanda uning ýéńida bolidu. «Men Özüm jezmen yene séni shu yerdin yandurup kélimen» dégen yuqırıqi sözler shübhisizki, Yaqup Qanaan zémindä depne qilinipla qalmay, belki Qanaan zémindä axırkı zamanda tırılıdu, dégen menini körsitudu. ■ **46:4** Chöl. 20:15; Qan. 10:22; Ye. 24:4, 5, 6; Zeb. 105:23, 24; Yesh. 52:4; Hosh. 11:1.

5 Andin Yaqup Beer-Shébadin yolgha chiqtı; Israilning oghulliri atisi Yaqup we ularning bala-chaqilirini Pirewn uni épkekélish üchün ewetken harwilargha olturghuzup, ■ 6-7 charpayliri bilen Qanaan zéminida tapqan teelluqatlirini élip mangdi. Bu teriqide Yaqup bilen barliq ewladliri Misirgha keldi; oghullirini, oghul newrilirini, qizlirini, qiz newrilirini yighip, nesillirining hemmisini özi bilen bille élip Misirgha keldi.

8 Israilning oghulliri, yeni Yaqupning Misirgha kelgen ewladliri töwendikiche: — Yaqupning tunji oghli Ruben; ■ 9 Rubenning oghulliri Hanox, Pallu, Hezron bilen Karmi.

10 Shiméonning oghulliri: — Yemuel, Yamin, Ohad, Yaqin, Zohar we Qanaaniy ayaldin bolghan Saul. □ ■

11 Lawiyning oghulliri: — Gershon, Kohat we Merari. ■

12 Yehudaning oghulliri: — Er, Onan, Shelah, Perez we Zerah. Emma Er we Onan Qanaan-ning zéminida ölüp ketkenidi. Perezning oghulliri Hezron bilen Hamullar idi. ■

13 Issakarning oghulliri: — Tola, Puah, Yob we Shimron. □

14 Zebulunning oghulliri: — Sered, Élon we Jahliyel.

15 Bular Léyahning Yaqupqa Padan-Aramda tughup bergen oghul-ewladliri idi; u yene qizi Dinahni tughup berdi. Buning bu oghul-qiz

■ **46:5** Ros. 7:15. ■ **46:8** Mis. 1:2; 6:13; Chöl. 26:5; 1Tar. 4-8.

□ **46:10** «Saul» — yaki «Shaul». ■ **46:10** Mis. 6:15; 1Tar. 4:24. ■ **46:11** 1Tar. 5:27. ■ **46:12** Yar. 38:3, 4, 5; 1Tar. 2:5.

□ **46:13** «Puah» — yaki «Puawah». «Chöl.» 36:23ni körüng. «Yob» — yaki «Yashub».

perzentliri jemiy bolup ottuz üch jan idi.

16 Gadning oghulliri: — Zifion, Haggi, Shuni, Ezbon, Éri, Arodi we Areli.■

17 Ashirning oghulliri: — Yimnah, Yishwah, Yishwi we Bériyah. Ularning singlisi Sérah idi; Bériyahning oghulliri Heber we Malkiel idi.■

18 Bular bolsa Laban qizi Léyahqa dédek bolushqa bergen Zilpahning Yaqupqa tughup bergen oghulliri bolup, jemiy on alte jan idi.■

19 Yaqupning ayali Rahilening oghulliri Yüsüp we Binyamin.

20 Yüsüpke Misir zéminida törelgen oghulliri Manasseh we Efraim; bularni Ondiki kahin Potifrahning qizi Asinat uninggha tughup berdi.■

21 Binyaminning oghulliri: — Bélah, Beker, Ashbel, Géra, Naaman, Éhi, Rosh, Muppim, Huppim we Ard.□ ■

22 Bular Rahilening Yaqupqa tughup bergen oghul-ewladliri bolup, jemiy on tööt jan idi.

23 Danning oghli: — Hushim.

24 Naftalining oghulliri: — Yahziel, Guni, Yezer we Shillem.■

25 Bular Laban qizi Rahilege dédek bolushqa bergen Bilhahning Yaqupqa tughup bergen oghul-ewladliri bolup, jemiy yette jan idi.■

26 Yaqupning kélinliridin bashqa, Yaqupning pushtidin bolghan, uning bilen birge Misirgha kelgenger jemiy atmish alte jan idi.

27 Yüsüpning Misirda tughulghan oghulliri ikki idi.

■ **46:16** 1Tar. 5:11. ■ **46:17** 1Tar. 7:30. ■ **46:18** Yar. 29:24.

■ **46:20** Yar. 41:50; 48:5. □ **46:21** «Bélah» — yaki «Béla».

■ **46:21** 1Tar. 7:6; 8:1. ■ **46:24** 1Tar. 7:13. ■ **46:25** Yar. 29:29.

Yaqupning jemetidin bolup, Misirgha kelgenler jemiy yetmish jan idi.■

Yaqup we uning jemetining Misirghay étip kélishi

²⁸ Yaqup Yüsüptin körsetme élip, özlirini Goshen'ge bashlap bérishqa Yehudani Yüsüpning qéshigha ewetti. Shundaq qilip ular Goshen yurtigha kélip chüshti.□ ²⁹ Yüsüp özining wezirlik harwisini qatquzup, atisi Israilning aldigha Goshen'ge chiqtı. U özini uning aldigha hazır qilip atisigha özini étip boynigha gire sélip quchaqlap, uzundin uzun yighlidi. ³⁰ Israil Yüsüpke: Men séning yüzüngni körüp, tirik ikenlikingni bildim; emdi ölsemmu arminim yoq, — dédi.□

³¹ Andin Yüsüp qérindashliri we atisining öydikilirige mundaq dédi: — Men hazır chiqip Pirewn'ge xewer béríp: «Qanaan zéminida olturghan qérindashlirim, shundaqla atamning öyidikiler qéshimgha keldi; ³²bu ademler padichilar bolup, mal békish bilen shughullinip kelgen, qoykaliliri, shundaqla barlıq mal-mülüklerini élip keldi» dep éytay. ³³ Shundaq boliduki, Pirewn silerni chaqiridu; shu chaghda u silerdin: «Néme oqitinglar bar?» dep sorisa, ³⁴ siler jawab béríp: — Keminiliri kichikimizdin tartip atabowilirimizgha oxhash pada békip kelgenmiz, — denglar. Shundaq désenglar Goshen yurtida

■ **46:27** Qan. 10:22; Ros. 7:14. □ **46:28** «Yaqup Yüsüptin körsetme élip, özlirini **Goshen'ge bashlap bérishqa Yehudani Yüsüpning qéshigha ewetti**» — yaki «özlirini Goshen'ge bérishtin awwal Yehudani Yüsüpke uqturush üçhün ewetti». □ **46:30** «**ölsemmu arminim yoq**» — ibraniy tilida «ölsem bolidu».

olturup qalisiler; chünki padichilararning hemmisi misirliqlar arisida közge ilinmaydu. □ ■

47

¹ Yüsüp Pirewnning qéshigha kélip: — Atam bilen qérindashlirim qoy-kaliliri, shundaqla hemme mal-mülüklerini bille élip Qanaan zéminidin keldi. Mana, ular hazir Goshen yurtigha chüshti, dep xewer béríp, ■ ² qérindashlirining ichidin besheyleni élip, Pirewnning aldigha hazir qildi. ³ Pirewn uning qérindashliridin: — Néme oqitinglar bar, dep soriwidi, ular Pirewn'ge jawab béríp: — Keminiliri ata-bowilirimizgha oxhash mal baqquchilarmiz, — dédi. ■

⁴ Andin ular Pirewn'ge iltimas qilip: — Qanaan zéminida qattiq qehetchilik bolghachqa, keminilirining qoylirimizni baqidighan'gha yaylaqmu yoq; shunga bu zéminda musapir bolup turushqa kelduq; janabliridin telep qilimizki, keminilirining Goshen yurtida turushigha ijazet bergeyla, — dédi.

⁵ Pirewn Yüsüpke: — Atang we qérindashliring qéshinggha keldi; ⁶ mana Misir zémini séning aldingda turuptu; atang we qérindashliringni

□ **46:34** «chüshünme» — shu gépi bilen Yüsüp: (1) öz aili-sidikilerning Misir iqtisadigha yük bolmaydighanlıqını, özlirining jénini baqalaydighanlıqını körsetmekchi; (2) ularning Goshen dégen chet rayonda turushini békitmekchi. Shundaq bolghanda, Israil xelqi Misirliqlar bilen anche assimiliyatsiye bolmaydu, shundaqla Misirdin qéchish kerek bolsa, Goshen yurti Qanaan zéminigha birqeder yéqinraq idi. ■ **46:34** Yar. 43:32; Mis. 8:22. ■ **47:1**

Yar. 45:10. ■ **47:3** Yar. 46:34.

zéminning eng ésil yérilde olturghuzghin; ular Goshen yurtida makan qilsun. Shuningdek, eger sen ularning ichidiki qabil kishilerni bilseng, bularni méning charpaylirimgha nazaretki qilghan, — dédi.

⁷ Kéyin, Yüsüp atisi Yaqupni élip, Pirewnning aldigha hazır qildi; Yaqup Pirewn'ge bext-beriket tilidi.

⁸ Andin Pirewn Yaquptin: — Ömrüngning yil-künliri nechchige yetti? — dep soridi. ⁹ Yaqup Pirewn'ge jawab bérip: — Musapirliq sepirimning künliri bir yüz ottuz yilgha yetti; ömrümning künliri az hem japa-musheqketlik bolup, ata-bowilirimning musapirliq özür sepirining künlirige téxi yetmidi, — dédi.■

¹⁰ Shuning bilen Yaqup Pirewn'ge bext-beriket tilep, aldidin chiqip ketti. ¹¹ Shuning bilen Yüsüp atisi bilen qérindashlirini Misir zéminida olturaqlashturup qoydi; Pirewnning buyrughinidek ulargha zéminning eng ésil yéridin, yeni Ramses dégen yurttin tewelik berdi. ¹² Yüsüp atisi, qérindashliri, shundaqla atisining hemme öydikilirini bala-chaqilirining sanlirigha qarap ashliq bilen teminlep baqtı.

Yüsüpning dana hökümränligi

¹³ Emma acharchiliq qattiq éghir bolghachqa, zéminning héch yérilde ozuq-tülük tépilmidi; Misir zémini bilen Qanaan zémini acharchiliqtin xarapliship ketti. ¹⁴ Yüsüp ashliq sétip Misir zémini bilen Qanaan zéminidiki barlıq pulni

yighiwaldi. Andin Yüsüp bu pulni Pirewnning ordisigha yetküzüp berdi. ¹⁵ Emma Misir zémini bilen Qanaan zéminidiki Pul tügep ketkende misirliqlarning hemmisi Yüsüpnинг aldigha kélip: — Bizge nan bergeyla! Pul tügep ketkini üchün silining aldilirida ölimizmu? — dédi.

¹⁶ Yüsüp jawaben: — Pulunlar qalmigan bolsa, charpayliringlarni élip kélip bersenglar, men malliringlarigha ozuq-tülük tégisip bérímen, — dédi.

¹⁷ Buning bilen ular charpaylirini Yüsüpnинг qéshigha élip kelgili turdi; Yüsüp ularning atliri, qoy padiliri, kala padiliri we ésheklirining ornigha ozuq-tülük berdi; shu yili mallirining ornigha ulargha ozuq-tülük béríp baqtı. ¹⁸ U yil ayaghliship, ular ikkinchi yili uning qéshigha kélip uninggha: — Biz xojimizdin héchnémini yoshurmaymiz; pulimiz tügidi, charpay mal padilirimiz bolsa xojimizning ilkide, xojimizning aldida tenlirimiz bilen yérímizdin bashqa héchnerse qalmidi. ¹⁹ Némishqa köz aldilirida biz hem yérímizmu ölüp ketsun? Emdi sili özimiz we yérímizni ozuq-tülükké tégisip éliwalghayla; özimiz we yérímiz Pirewnning bolup, uninggha qul bolayli. Biz ölüp ketmey, tirik turushimiz, yérímizmu weyran bolmaslıqi üchün bizge uruq-tülük bergeyla, dédi.

²⁰ Bu teriqide Yüsüp Misirning pütkül térilghu yérini Pirewn üchün sétiwaldi; chünki acharchılıq qattiq bolghachqa, misirliqlarning herbiri öz étizini sétip berdi. Shuning bilen yer-zémin Pirewnning bolup qaldi. ²¹ Yüsüp xelqni Misirning bu chétidin yene bir chétigiche herqaysi

sheherlerge köchürdi. □ 22 Peqet kahinlarning yérini u almidi; chünki kahinlargha Pirewn teripidin alahide teminat bérilgechke, ular Pirewn teripidin teminlen'gen ülüşhini yep, öz yerlirini satmighanidi.

23 Yüsüp xelqqe: — Mana, men bugün özünglar bilen yerliringlarni Pirewn üçün sétiwaldim. Mana silerge uruq! Emci yer téringlar. 24 Emci shundaq qilisilerki, chiqqan hosuldin beshtin birini Pirewn'ge béríp, qalghan töt qismini özünglarga élip qélinglar; u uruqluq hemde özünglarga, jümlidin öyüngdiklerge we kichik baliliringlarga ozuq bolsun, — dédi.

25 Ular jawaben: — Sili jénimizni qutquzdila. Xojimizning neziride iltipat tapqan bolsaqla, Pirewnning qulliri bolup turayli, — dédi.

26 Shuning bilen Yüsüp: — «Hosulning beshtin biri Pirewn'ge bérilsun» dep bu ishni bugün'ge qeder Misir zémini üçün qanun-belgilime qildi. Peqet kahinlarning yérila buning sirtida bolup, Pirewn'ge tewe bolmidi.

Yaqupning axirqi telipi

27 Israillar Misir zéminida, Goshen ölkiside olturaqlashti; ular shu jayda yer-zéminlik bolup, awup,

□ 47:21 «chüshenme» — xelqlerning yézilardin sheherlerge köchürülüşining sewebi: (1) tupraqta giya ünmes bolup qalghachqa, xelqning shu yerde turuwérishining paydisi yoq idi; (2) xelq sheherde tursa ulargha «qutquzush ashliqi» tarqitip bérishke qolayliq bolatti. Bu waqitliq tedbir bolup, keyin Yüsüp ulargha uruq bergende (23-ayet) xelq belkim öz yurtlirigha qaytqan bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «Shu teriqide Yüsüp xelqni Misirning bu chétidin yene bir chétigiche qulluqigha kirgüzdi».

tolimu köpeydi. ²⁸ Yaqup Misir zéminida on yette yil ömür kördi; buning bilen Yaqupning ömür künliri bir yüz qiriq yette yilgha yetti. ²⁹ Israilning künliri sekratqa yéqinlashqanda, oghli Yüsüpni chaqirtip, uninggha: — Eger neziringde iltipat tapqan bolsam, qolungni yotamning astigha qoyup, manga shapaet we sadaqetlikni körsitip, méni Misirda depne qilma; ■ ³⁰ belki men ata-bowilirim bilen yatidighan waqtimda méni Misirdin élip kétip, ularning göristanigha depne qilghin, dédi. U jawab bérip: — Men éytqiningdek qilay, — dédi. ³¹ Yaqup uninggha: — Manga qesem qilip berjin, — dédi. U uninggha qesem qilip berdi; andin Israil karwatning bash teripide sejde qildi. □ ■

48

Yaqupning Efraim we Manassehke xeyrlik dua qiliши

¹ Bu ishlardin kéyin birsi Yüsüpke: — Mana atang késel bolup qaptu, dep xewer berdi. U ikki oghli Manasseh bilen Efraimni bille élip bardı. ² Birsi Yaqupqa: — Mana oglung Yüsüp qéshingga kéliwatidu, dep xewer bériwidi, Israil küchep qopup kariwatta olturdi.

³ Yaqup Yüsüpke: — Hemmige Qadir Tengri manga Qanaan zéminidiki Luz dégen jayda ayan bolup,

■ **47:29** Yar. 24:2. □ **47:31** «Israil karwatning bash teripide sejde qildi» — kona grékche terjimisi (LXX)de «u (Israil) hasisigha yölinip Xudagha sejde qildi» déyildi. Moshu yerde ikki menisi bolushi mumkin («ibr.» 11:21nimu körüng). ■ **47:31** Ibr. 11:21.

méni beriketlep ■ 4 manga: Mana, Men séning neslingni köpeytip, séni intayin zor awutimen, sendin bir türküm xelq chiqirimen; bu zéminni sendin kényinki neslingge ebediy miras qilip bérinen, dep éytqanidi.■ 5 Emdi men Misirgha kéliştin ilgiri sanga Misir zéminida tughulghan ikki oglung méning hésablinidu; Efraim bilen Manasseh bolsa, xuddi Ruben bilen Shiméon'gha oxhash, her ikkisi méning oghullirim bolidu.□ ■ 6 Ulardin kényin tapqan baliliring özüngning bolidu; ular kelgüside mirasqa érishkende akilirining nami astida bolidu.□ 7 Manga kelsek, Padandin kéliwatqinimda Rahile Qanaan zéminida yol üstide Efratqa az qalghanda méni tashlap ölüp ketti. Men uni shu yerde, yeni Efratqa (yeni Beyt-Lehemge) baridighan yolda depne qıldım, — dédi.□ ■

8 Andin Israil Yüsüpning oghullirigha qarap: — Bular kimdur, — dep soridi.

9 Yüsüp atisigha jawaben: — Bular bolsa Xuda manga bu yerde bergen oghullirimdur, — dédi. U: — Ularni aldimgha yéqin keltürgin, men ulargha

■ 48:3 Yar. 17:1. ■ 48:4 Yar. 28:3; 35:11. □ 48:5 «her ikkisi méning oghullirim bolidu» — kényin Manasseh we Efraimdin bolghan qebililer Israilning on ikki qebilisidin ikkisi hésablandi. ■ 48:5 Yar. 41:50; 46:20. □ 48:6 «ular kelgüside mirasqa érishkende akilirining nami astida bolidu» — démek, eger Yüsüpning kényin oghulliri bolsa, Manassehning qebilisi yaki Efraimning qebilisining bir ezasi hésablinip, shu qebilining bir qismi süpitide téqishlik miras alalaytti. □ 48:7 «méri tashlap ölüp ketti» — yaki «méri hesretke qaldurup ölüp ketti». «men uni (Rahileni) shu yerde, yeni Efratqa baridighan yolda depne qıldım» — Rahile Yüsüpning öz anisi, elwette. Belkim anisining ölümi toghruluq tepsilatlar uning éside anche qalmaghan bolushi mumkin idi. ■ 48:7 Yar. 35:19.

bext-beriket tiley, — dédi.

10 Emdi Israilning közliri qériliqidin ghuwaliship *yaxshi* körelmeytti. Shunga Yüsüp ularni uning aldigha yéqinraq keltürdi; u ularni söyüp quchaqlidi. **11** Andin Israil Yüsüpke: — Men séning yüzungni köreleymen dep héch oylimighanidim; lékin Xuda méni séning baliliringnimu körüşke nésip qildi, — dédi.

12 Yüsüp balilarni *Yaqupning* tizlirining ariliqidin élip, yüzini yerge tegküzüp tezim qildi. □ **13** Andin Yüsüp bu ikkiyenni Israilning aldigha yéqin élip kélip, Efraimni ong qoli bilen tutup Israilning sol qoligha udullap turghuzdi; Manassehni sol qoli bilen tutup Israilning ong qoligha udullap turghuzdi. **14** Lékin Israil ong qolini uzip, kenji balisi Efraimning beshigha qoydi, sol qolini Manassehning beshigha qoydi. Manasseh tunjisi bolsimu, u ikki qolini qaychilap tutup shundaq qoydi. **15** U Yüsüpke bext-beriket tilep: — Atilirim Ibrahim bilen Ishaq Xuda dep bilip yüzü aldida mangghan, méni pütkül ömrümde bu kün'giche padichidek ýéteklep béoip kelgen Xuda, ■ **16** Manga hemjemet bolup méni hemme bala-qazadin qutghuzghan Perishte bu ikki oghulni beriketlisun; ular méning isimim we atilirim bolghan Ibrahim we Ishaqning isimliri bilen atilip, yer yüzide köp awughay! — dédi. □ ■

□ **48:12** «*Yaqupning*» — ibraniy tilida «uning». ■ **48:15** Ibr. 11:21. □ **48:16** «...hemjemet **bolup** ... **qutquzghan**» — ibraniy tilida «goél» dégen péil bilen ipadilinidu. Moshu yerde «goél» dégen péil Tewratta birinchi qétim ishlitilidu. «Ayup» 19:25 we izahatini we «Tebirler»nimu körüng. ■ **48:16** Yar. 31:42; 32:1.

17 Yüsüp atisining ong qolini Efraimning beshigha qoyghinini körüp könglide xapa boldi; shunga u atisining qolini tutup, Efraimning beshidin élip Manassehning beshigha yötkimekchi bolup, □ **18** atisigha: — Ey ata, bundaq qilmighin; chünki mana, tunjisi budur; ong qolungni uning beshigha qoyghin! — dédi.

19 Lékin atisi ret qilip: — Bilimen, i oglum, bili-men; uningdinmu bir qowm chiqip, özimu ulugh bolidu, emma derheqiqet uning inisi uningdin téximu ulugh bolidu; uning neslidin nahayiti köp qowmlar peyda bolidu, — dédi. ■

20 Shuning bilen shu küni u bu ikkisini beriktlep: — Kelgüside Israillar bext-beriket tiligende: «Xuda séni Efraim bilen Manassehdek ulugh qilsun!» deydighan bolidu, dédi. Bu teriqide u Efraimni Manassehtin üstün qoydi. ■

21 Andin Israil Yüsüpke yene: — Mana, men ölimen; lékin Xuda siler bilen bille bolup, silerni ata-bowiliringlarning zéminigha qayturup baridu.

22 Men sanga qérindashliringningkidin bir ülüşh yerni artuq berdim; shu yerni özüm qilich we oqyayim bilen Amoriyning qolidin tartiwalghani-

□ **48:17** «**Yüsüp atisining ong qolini Efraimning beshigha qoyghinini körüp könglide xapa boldi**» — ibraniy tilida «atisining ong qolini Efraimning beshigha qoyghini Yüsüpning közlirige yaman ishtek köründi». ■ **48:19** Rut 4:11,12. ■ **48:20** Yer. 31:20.

dim.□ ■

49

Yaqupning wesiyiti – oghullirigha tiligen bextberiketliri we bergen besharetliri

¹ Andin Yaqup oghullirini chaqirip ulargha mundaq dédi: — *Hemminglar* jem bolunglar, men silerge kényinki künlerde siler yoluqidighan ishlarni éytip bérey: —

² Yighilip kélép anganglar, i Yaqupning oghulliri; Atanglar Israilgha qulaq sélinglar.

³ Ey Ruben, sen méning tunji oghlumsen, Küch-qudritymsen, Küchüm bar waqtimning tunji méwisdursen, Salapet we qudrette aldi iding, ■

⁴ Lékin qaynap téship chüshken sudek, Emdi aldi bolalmassen; Chünki sen atangning körpisige chiqting, Shuning bilen sen uni bulghiding!

U méning körpemning üstige chiqtı! □ ■

⁵ Shiméon bilen Lawiy qérindashlardur;

□ **48:22** «Men sanga ... bir ülüsh yerni artuq berdim» — dégen sözlerning yene mumkin bolghan ikki menisi bar: — (1) «sanga... ashu «yaghlıq rayon» (köp zeytun méyini chiqidighan zémin)ni teqdim qildim,...» yaki (2) «sanga... Shekem dégen yerni ... teqdim qildim» (34-babni körung). Emeliyette üch mene oxshashla toghra bolushi mumkin. ■ **48:22** Ye. 13:7; 16:1; 17:1; 24:8.

■ **49:3** Yar. 29:32; Qan. 21:17; Zeb. 78:51. □ **49:4** «U méning körpemning üstige chiqtı!» — Rubenning atisining toqili Bilhah bilen bille yatqinini körsitudu (35:22). Yaqupning bu ulugh besharetliri toghruluq «qoshumche söz»imizde tepsiliyrek toxtilimiz.

■ **49:4** Yar. 35:22; 1Tar. 5:1.

Ularning qilichliri zorawanliqning qoralliridur! □

6 Ah jénim, ularning meslihitige kirmigin!

I izzitim, ularning jamaiti bilen chétilip qalmighay!

Chünki ular achchiqida ademlerni öltürüp,

Öz beshimchiliq qilip buqilarning pýyini kesti.■

7 Ularning achchiqi esheddiy bolghachqa lenetke qalsun!

Ghezipimu rehimsiz bolghachqa lenetke qalsun!

Men ularni Yaqupning ichide tarqitiwétimen,

Israilning ichide ularni chéchiwétimen.□ ■

8 Ey Yehuda! Séni bolsa qérindashliring teripler,

Qolung düshmenliringning gejjisini basar.

Atangning oghulliri sangal bash urar,□

9 Yehuda yash bir shirdur;

Ey oglum, sen owni tutupla chiqting;

U shirdek *owning yénida* chöküp sozulup yatsa,

Yaki chishi shirdek yétiwalsa,

□ **49:5** «Ularning qilichliri zorawanliqning qoralliridur!» — 34:25-31ni körüng. ■ **49:6** Yar. 34:25. □ **49:7** «tarqitiwétimen,... chéchiwétimen» — Yaqup peyghember bolghachqa uning mushu sözliri Xudaning sözige barawer bolidu. Bu sözni Xuda Özi Yaqupning aghzi arqılıq éytqan bolsa kérek. ■ **49:7** Ye. 19:1; 21:3-45. □ **49:8** «Séni bolsa qérindashliring teripler» — oqurmenlarning éside barki, «Yehuda» dégenning menisi «teriplesh» yaki «medhiye»dur (29:35ni körüng).

Kimmu uni qozghashqa pétinar? □ ■

10 Shahane hasa Yehudadin kétip qalmaydu,
Yehudaning pushtidin qanun chiqarghuchi
öksümeydu,

Taki shu hoquq Igisi kelgüche kütidu;

Kelgende, jahan xelqliri uninggha itaet qilidu. □ ■
11 U texiyini üzüm téligha,

Éshek balisini sortluq üzüm téligha baghlap qoyar.

U libasini sharabta yuyup,

Tonini üzüm sherbitide yuyar. □

12 Uning közliri sharabtin qizirip kéter,

□ **49:9** «**sen ow tutupla chiqting**» — bu söz, shübhisizki, Yehudaning kelgüside toluq ghelibe qilidighanliqini körsitudu. «Shirdek chöküp sozulup yatsa yaki chishi shirdek yétiwalsa» dégen sözlerge «owning yénida» dégen sözleri qosup kirgüzduq; chünki bizningche bu jümle aldinqi jümle bilen zich baghlinishliq. Démek, Yehuda ghe-libe qilipli qalmay, belki ghelibining méwiliridin bimalal huzurlin-ishqa muyesser bolidu. Yehuda Mesihning ejdadi bolghachqa, mushu sözler Mesihning özi toghrisida téximu inawetlik bolushi kerek. «U shirdek owning yénida chöküp sozulup yatsa, yaki chishi shirdek yétiwalsa,...» dégenning bashqa birxil terjimisi: «U shirdek yaki chishi shirdek Marashqa yétiwalsa,...». ■ **49:9** Chöl. 24:9; Mik. 5:7. □ **49:10** «**Yehudaning pushtidin**» — ibraniy tilida «Yehudaning putliri arisidin» — démek, uning neslidin, pushtidin. «**qanun chiqarghuchi**» — yaki «idare qilghuchining tutqan tay-iqi». «**shu hoquq Igisi**» — ibraniy tilida «Shiloh» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu ulugh besharet toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **49:10** Mat. 2:6. □ **49:11** «**sharabta**» — ibraniy tilida «üzüm qénida». «**éshek balisini sortluq üzüm téligha baghlap qoyar, ... libasini sharabta yuyup, Tonini üzüm sherbitide yuyar**» — démek, Yehuda qebilisi shunche bay boliduki, texeyni eng ésil üzüm téligha baghlaydu, texeyning uni tartip yuluwétishidin yaki uni yep kétishidin qorqmaydu we xalisa kényimi yughanda suning ornida sharab ishlitudu.

Chishliri süt ichkinidin ap'aq turar.□

13 Zebulun déngiz boyini makan qilar,
Makani kémilerning panahgahi bolar,
Yer-zémini Zidon'ghiche yétip barar.■

14 Issakar bestlik berdem bir éshektur,
U ikki qotan arisida yatqandur;

15 U aramgahning yaxshi ikenlikige qarap,
Zéminning ésilliqini körüp,
Yük kötürüşke mürisini égip,

Alwan'gha ishleydighan qul bolup qalar.□

16 Dan Israil qebililiridin biri bolar,

Öz xelqige höküm chiqirar.□

17 Dan yol üstidiki yilan,

Chighir yol üstide turghan zeherlik bir yilandur.

U atning tuyiqini chéqip,

At min'güchini arqigha mollaq atquzar.

18 I Perwerdigar, nijatinggha telmürüp kütüp
keldim!

19 Gadqa bolsa, qaraqchilar qoshuni hujum qilar;
Lékin u tapinini bésip zerbe bérer.□

20 Ashirning tamiqida zeytun méyi mol bolar,
U shahlar üçün nazu-németlerni teminler.□

21 Naftalidin chirayliq gepler chiqar,

U erkin qoyuwétilgen maraldur.

22 Yüsüp méwilik derexning shéxidur,

□ **49:12** «qızırıp kéter» — yaki «nurlinar». ■ **49:13** Ye. 19:10,11.

□ **49:15** «aramgah» — belkim Xuda özige wede qilghan miras zéminining yaxshi bir qısmini körsetse kérek. □ **49:16** «Dan» — bu namning menisi «höküm» yaki «höküm chiqarghuchi» yaki «sotchi».

□ **49:19** «Gad» — ibraniy tilida «Gad»ning menisi «qoshun» yaki «hujum». □ **49:20** «Ashirning tamiqida zeytun méyi mol bolar» — yaki «Ashirning yéridin mol ashlıq chiqar».

Bulaqning yénidiki köp méwilik shaxtektrur;
Uning shaxchiliri tamdin halqip ketkendur. □ ■

23 Ya atquchilar uninggha azar qilip,
Uninggha oq atti, uninggha nepretlendi. ■

24 Halbuki, uning oqyayi mezmut turar,
Qol-bilekliri eplik turghuzular,
Shu *küch* Yaquptiki qudret Igisining qolliridindur

— (Israilning Qoram Téshi, yeni uning Padichisi Uningdin chiqar!) □

25 *Ashu küch* atangning Tengrisidindur — (U sanga medet bérer!)

Yeni Hemmige Qadirdindur — U séni beriketler!
Yuqirida asmanning beriketliri bilen,
Töwende yatqan chongqur sularning beriketliri bilen,

Emchek bilen baliyatquning berikiti bilen séni beriketler! □

26 Séning atangning tiligen beriketliri atabowilirimning tiligen beriketliridin ziyade boldi,
Ular menggülüq tagh-édirlarning chetlirigiche yéter,

Ular Yüsüpning bészigha chüşher,

□ **49:22** «derexning **shéxi**» — ibraniy tilida mushu yerde «méwilik derexning balisi» dégen sözler bilen ipadilinidu. Bu ikki jümle ichidiki «méwilik» dégen söz «Efraim» dégen söz bilen ipadilinidu; oqurmenlerning éside barki «Efraim» dégenning menisi «ikki hesse méwilik». «**uning shaxchiliri**» — ibraniy tilida «uning qizliri».

■ **49:22** 1Tar. 5:1. ■ **49:23** Yar. 50:20. □ **49:24**

«**Israilning qoram téshi, yeni uning padichisi uningdin chiqar!**» — démek, «Israilning Qoram Téshi», «uning heqiqiy Padichisi», yeni Qutquzghuchi-Mesih Xudaning Özidin chiqisu. Bashqa birxil terjimisi: «(Yeni Israilning Qoram Téshidin, uning Padichisidindur)».

□ **49:25** «**Hemmige Qadir**» — Xudaning bir namidur.

Yeni öz qérindashliridin ayrim turghuchining choqqisigha téger. □ ■

27 Binyamin yirtquch böridektur;
Etigende u owni yer.

Kechqurun u oljisini teqsim qilar» – dédi.

28 Bularning hemmisi Israilning on ikki qebilisi bolup, mezkur sözler bolsa atisining ulargha tiligen bext-beriket sözliridur. U shuning bilen ularning herbirige mas kélidighan bir beriket bilen ulargha bext-beriket tilidi.

Yaqupning ölümi we axirqi wesiyiti

29 Andin Yaqup ulargha mundaq tapilidi: – «Men emdi öz qowmimning qéshigha qoshulimen. Siler méni ata-bowlirimning yénida, hittiylardin bolghan Efronning étizliqidiki ghargha depne qilinglar; **30** u ghar bolsa Qanaan zéminida Mamrening udulida, Makpélahning étizliqida. Gharni Ibrahim göristan bolsun dep shu étizliq bilen qoshup hittiy Efrondin sétiwalghanidi. ■ **31** Shu yerde Ibrahim ayali Sarah bilen depne qilin'ghan; shu yerde Ishaq ayali Riwkah bilenmu depne qilin'ghan; shu yerde menmu Léyahni depne qildim. ■ **32** Bu étizliq hem ichidiki ghar Hetning ewladliridin sétiwélin'ghanidi».

-
- **49:26** «Ular menggülǘk tagh-édirlarning chetlirigiche yéter»
 — bashqa bixil terjimisi: — «Ular menggülǘk taghlarning beriketliridin ziyade boldi». **«Öz qérindashliridin ayrim turghuchining...»** — yaki «öz qérindashliri arisidin emir bolghuchining...» ■ **49:26** Qan. 33:16 ■ **49:30** Yar. 23:9,16.
■ 49:31 Yar. 25:9; 35:29; Ros. 7:16.

33 Yaqup oghullirigha bu wesiyetni tapilap bolup, putlirini kariwatta tüzlep, nepes toxtap öz qownmigha qoshuldi.■

50

Yaqupning depne qilinishi

1 Yüsüp atisining yüzige özini étip, uning üstide yighlap, uni söydi. **2** Andin Yüsüp öz xizmitide bolghan téwiplargha atisini mumiya qilishni buyrudi; shuning bilen téwipler Israilni mumiya qildi. □ **3** Buni qilishqa qiriq kün ketti, chünki mumiya qilishqa shunchilik kün kétetti. Misirliqlar uninggha yet mish kün matem tutti.

4-5 Uninggha haza tutush künliri ötüp bolghanda, Yüsüp Pirewnning ordisidikilerge: — Men neziringlarda iltipat tapqan bolsam, Pirewnning qulaqlirigha söz qilinglarki: — Atam manga qesem qildurup: «Mana men ölimen; sen méni men Qanaan zéminida özüm üçhün kolap qoyghan görge depne qilghin» dégenidi. Emdi Pirewn manga ijazet bergey, men béríp atamni depne qilip bolup yénip kelsem, — dédi. ■

6 Pirewn jawaben: — Sen béríp özüngge atang qesem qildurghandek uni depne qilghin, dédi.

■ **49:33** Ros. 7:15. □ **50:2** «mumiya qilish» — ademning jesitini chirishtin saqlashtin ibarettur. Misirda alahide mumiya qilish kespi bilen shughullan'ghuchilar bar idi; lékin u kishiler mumiya qilghanda köp butpereslik murasimlirini ötküzetti, shunga Yüsüp ularni ishletmey, belki öz téwiplirini shu ishqqa buyrudi. ■ **50:4-5**

Yar. 47:29.

7 Shuning bilen Yüsüp atisini depne qilghili mangdi. Pirewnning barliq xizmetkarliri, ordining aqsaqalliri hem Misir zéminidiki aqsaqallar uning bilen hemrah bolup mangdi.

8 Yüsüpnинг öyidiki hemmisi, qérindashliri we atisining öyidikilermu bille bardı; ular peget kichik balılırı, qoy-kala padilirini Goshen yurtida qoyup ketti. **9** Uning bilen yene jeng harwiliri we atlıqlarmu bille bardı; shuning bilen ular nahayiti chong bir qoshun boldı.

10 Ular Iordan deryasining u teripidiki «Atadning xamini»gha yétip kelgende, shu yerde qattiq we hesretlik yigha-zar qilip matem tutup yighlashti. Yüsüp atisi üçhün yette kün matem tutti. **11** Shu yurtta olturushluq Qanaaniylar Atadning xaminida bolghan bu matemni körüp: — Bu misirliqlarning intayin qattiq tutqan hazisi boldı, déyishti. Bu sewebtin u jayning nami «Abel-Mizraim» dep ataldi; u Iordan deryasining u teripididur.□

12 Yaqupning oghulliri uning özlirige tapilighinidek qildı; **13** uning oghulliri uni Qanaan zéminigha élip bérıp, Mamrening udulida, Makpélahning étizliqining ichidiki gharda depne qildı. Shu gharni Ibrahim qebristanlıq qilay dep Makpélahning étizliqi bilen qoshup hittiy Efrondin sétiwalghanidi.■ **14** Yüsüp atisini depne qilghandin kéyin, Özi, qérindashliri, shundaqla atisini depne qilishqa uningha hemrah bolup chiqqan hemme

□ **50:11** «Abel-Mizraim» — menisi: «misirliqlarning matimi» we «misirliqlarning étizliqi» dégenlerni bildürüshi mumkin. «Iordan deryasining u teripide» bolsa Iordan deryasining sherqiy teripide.

■ **50:13** Yar. 23:16; Ros. 7:15,16.

xelqler Misirgha yénip keldi.

Yüsüpning qérindashlirini xatirjem qilishi

15 Lékin Yüsüpning qérindashliri atisining ölüp ketkinini körgende: — Emdi Yüsüp bizge düshmen bolup bizning uninggha qilghan barlıq yamanlıqımızni üstimizge yandurarmıkin, déyishti.

16 Ular Yüsüpning qeshigha adem ewetip: — Atiliri ölüştin ilgiri bizge wesiyet qılıp tapılrap: —

17 «Siler Yüsüpke: — Akiliring sanga rezillik qilghanidi; emdi ularning asiyılıqi hem gunahını kechürgin! — denglar» — dégenidi. Hazır silidin ötünümüzki, atilirining Xudasining bendilirining asiyılıqını kechürgeyla! — dédi. Yüsüp bu geplerni anlap yighthidi.

18 Andin akılırkı kélép uning aldida özlerini yerge étip: — Mana, biz silining qulliridurmız! — dédi.

19 Lékin Yüsüp ulargha jawaben: — Qorqmangalar! Men Xudanıng ornida turuwatamdim? ■ **20** Siler derweqe manga shu ishni yaman niyet bilen qildinglär; lékin Xuda bugünkü kündikidek nurghunlighan xelqning jénini tirik saqlap qélish üçhün shu ishni yaxshiliqqa békikenidi. **21** Shunga emdi qorqmangalar; men hem silerni hem bala-chaqılırlıglarnı baqımen, — dédi we ularning könglini xatirjem qılıp méhirlik gep qıldı.

Yüsüpning alemdin ötüshi

22 Yüsüp atisining jemeti bilen bille Misirda turup qaldı. Yüsüp bir yüz on yıl ömür kördi. **23** Bu

■ **50:19** Yar. 45:5.

teriqide Yüsüp Efraimning üchinchi ewladini kördi; Manassehning oghli Makirning balilirimu uning tizliri üstide tughuldi. □ ■ 24 Yüsüp qérindashlirigha: — Men ölüp kétimen; lékin Xuda choqum silerni yoqlap silerni bu zémindin chiqirip, Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa bérishke qesem qilip wede qilghan zémin'gha yetküzidu, — dédi. □ ■

25 Andin Yüsüp yene qérindashlirigha qesem ichküzüp: «Xuda silerni choqum yoqlaydu; shu chaghda siler méning söngeklirimni élip, bu yerdin chiqip kétishinglar kérek», — dédi. □ ■

26 Yüsüp bir yüz on yashqa kirgende wapat tapti. Ular uni mumiya qilip, Misirda bir méyit sanduqigha sélip qoydi.

□ 50:23 «Makirning **balilirimu uning tizliri üstide tughuldi**» — dégen ibare belkim: (1) Yüsüp mushu chewrilirige özining oghul-liridek qaraytti; (2) mushu chewrilirili Yüsüpnинг biwasite mirasxori qilindi. ■ 50:23 Chöl. 32:39. □ 50:24 «**Xudaning yoqlishi**» — ibraniy tilida «yoqlash» dégen bu péil Xuda bilen munasiwetlik Ish-litilgen bolsa, Uning ghemxorluq qilishi, insanning halidin xewer élishini öz ichige alidu. ■ 50:24 Ibr. 11:22. □ 50:25 «**yoqlash**» — togruluq 24-ayet we izahatini körüng. ■ 50:25 Mis. 13:19; Ye. 24:32.

**Muqeddes Kalam (latin yéziq)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in
Latin script**

Copyright © 2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5